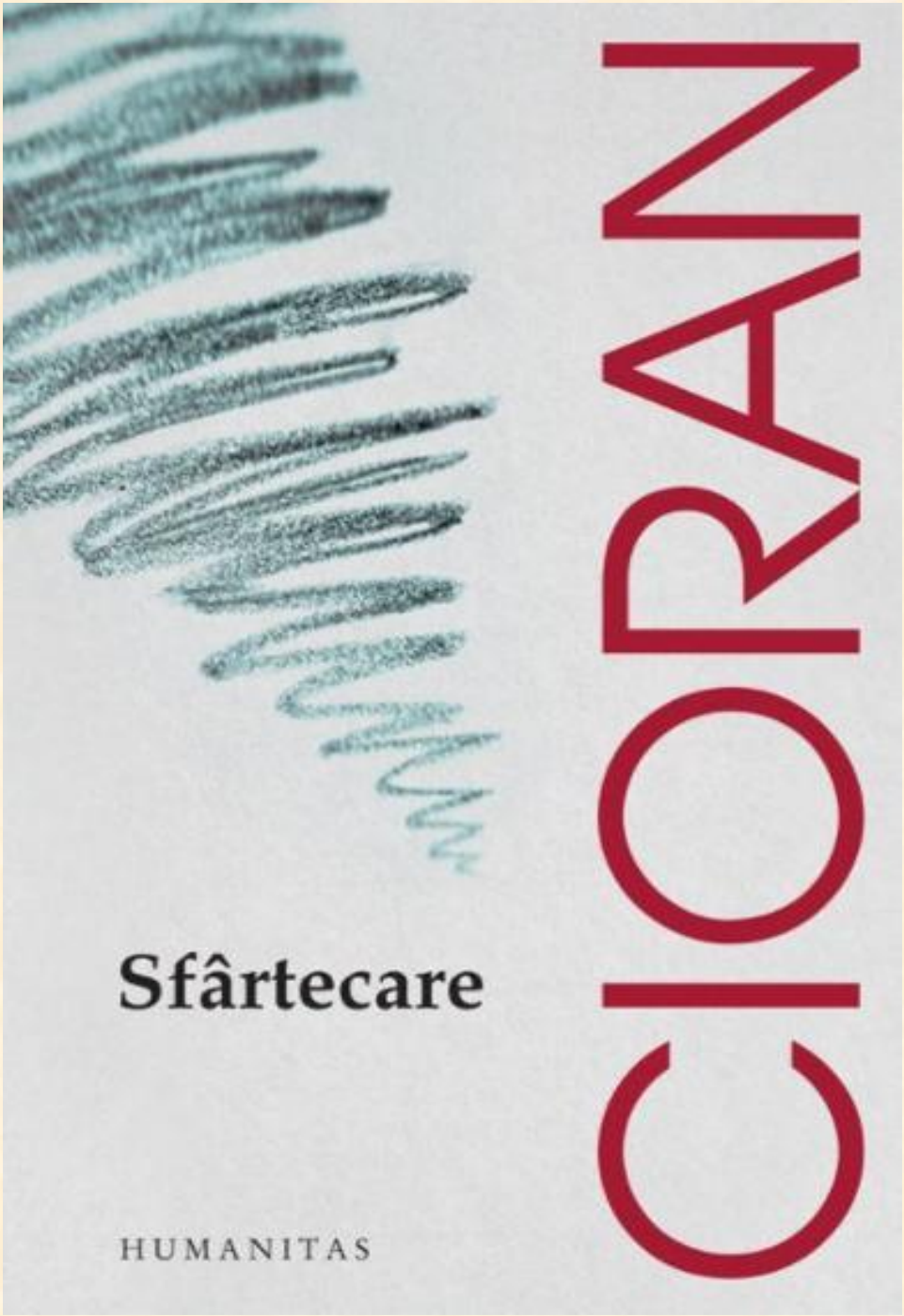

OPERA LUI CIORAN

SCRIERI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Pe culmile disperării ediţia întâi – 1934 / prima ediţie postbelică, Humanitas – 1990
Cartea amăgirilor – 1936 / 1991
Schimbarea la faţă a României 1936 / ediţie revăzută de autor – 1990
Lacrimi şi sfinţi –1937 / 1991
Amurgul gândurilor – 1940 / 1991
Îndreptar pătimaş (1–70) [Paris, 1940], Humanitas – 1991
Îndreptar pătimaş II (70–140) [Paris, 1941–1944], Humanitas – 2011
Despre Franţa [Paris, 1941], Humanitas – 2011

SCRIERI ÎN LIMBA FRANCEZĂ

Précis de décomposition - Gallimard – 1949
Tratat de descompunere - Humanitas – 1992
Syllogismes de l'amertume – 1952 Silogismele amărăciunii – 1992
La Tentation d'exister – 1956 Ispita de a exista – 1992
Histoire et utopie – 1960 Istorie şi utopie – 1992
La Chute dans le temps – 1964 Căderea în timp – 1994
Le Mauvais démiurge – 1969 Demiurgul cel rău – 1995
De l'inconvénient d'être né – 1973
Despre neajunsul de a te fi născut – 1995
Écartèlement –1979 Sfârtecare – 1995
Exercices d'admiration – 1986 Exerciţii de admiraţie – 1993
Aveux et anathèmes – 1987 Mărturisiri şi anateme – 1994
Mon Pays / Ţara mea Humanitas – 1996
Cahiers – 1997 Caiete (3 vol.) – 1999–2000

PUBLICISTICĂ, CORESPONDENŢĂ, CONVORBIRI

Singurătate şi destin, Humanitas – 1992
Convorbiri, Humanitas – 1993
Scrisori către cei de-acasă, Humanitas – 1995

CIORAN

Sfârtecare

Traducere din franceză de
VLAD RUSSO

Ediţia a III-a

Redactor: Vlad Zografi
Coperta: IoanaNedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu Corector: Cristina Jelescu
DTP: Corina Roncea, Dan Dulgheru
Tipărit la Real

E.M. Cioran Écartèlement
©Éditions Gallimard, 1979

All rights reserved.
© HUMANITAS, 1995, 2016, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României Cioran, Emil
Sfârtecare / Cioran; trad.: Vlad Russo. – Bucureşti: Humanitas, 2016 ISBN 978-973-50-5189-l
I. Russo, Vlad (trad.) 821.135.1-4

EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51
www.humanitas.ro
Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

Cele două adevăruri

A sunat ora închiderii
în grădinile Occidentului.
CYRIL CONNOLLY

Potrivit unei legende de inspiraţie gnostică, în cer s-a dat o luptă între îngeri, în care cei aflaţi de partea arhanghelului Mihail i-au învins pe cei ai Balaurului. Aceia dintre îngeri care, nehotărâţi, s-au mulţumit să privească au fost alungaţi pe pământ pentru a face aici alegerea la care nu se putuseră hotărî acolo sus; alegere cu atât mai anevoie de făcut cu cât nu păstrau nici o aducere-aminte despre luptă şi mai puţin încă despre atitudinea lor echivocă.

Începutul istoriei s-ar datora, aşadar, unui moment de ezitare, iar omul ar fi rodul unei şovăieli originare, al neputinţei de a fi luat o hotărâre înaintea izgonirii sale. Azvârlit pe pământ pentru a învăţa să opteze, el va fi osândit să făptuiască, să fie robul aventurii şi nu va fi în stare să-şi împlinească osânda decât atunci când îl va fi sugrumat pe spectatorul care zace în el. Şi fiindcă numai cerul îngăduie întrucâtva să fii neutru, istoria, dimpotrivă, va apărea ca o pedeapsă a celor care, înainte de încarnare, nu găseau temeiuri să se alăture unei tabere mai degrabă decât alteia. Iată de ce sunt oamenii aşa grăbiţi să-mbrătiseze o cauză, să se adune laolaltă, să-şi strângă rândurile în jurul unui adevăr. În jurul cărui fel de adevăr?

În budismul târziu, mai cu seamă în scoală Mādhyamika[1], se pune accentul pe opoziţia radicală dintre adevărul adevărat sau *paramārtha*, apanajul eliberatului, şi adevărul oarecare sau *samvriti*,

[1] **Mādhyamika**, (Sanskrită: "Intermediar"), școală importantă în Mahāyāna ("Marele Vehicul") tradiția Budistă. Numele derivă din faptul că a căutat o poziție de mijloc între realismul școlii Sarvāstivāda ("Doctrine că totul e real ") și idealismul școlii Yogācāra ("Numai spiritul") .

adevăr „învăluit”, mai precis „adevăr al erorii”, privilegiu sau blestem al celui neizbăvit.

Adevărul adevărat, care-şi asumă toate riscurile, inclusiv pe acela de a nega orice adevăr, şi chiar ideea de adevăr, este prerogativa omului inactiv, a celui care se situează deliberat în afara cercului faptei şi pentru care important e doar să cuprindă cu gândul (deodată sau metodic, e totuna) insubstanţialitatea; cuprindere neînsoţită de nici un sentiment de frustrare, ba dimpotrivă, căci deschiderea către nonrealitate implică o misterioasă îmbogăţire. Istoria va fi pentru el un vis urât, la care se va resemna, de vreme ce nu doar el, ci nimeni nu e în stare să aibă coşmarurile pe care le doreşte.

Pentru a pătrunde esenţa cursului istoriei, sau mai degrabă *lipsa* lui de esenţă, trebuie, de bună seamă, să ne plecam în faţa evidenţei că toate adevărurile pe care le cară cu sine sunt adevăruri ale erorii; şi sunt aşa fiindcă atribuie o natură proprie celor ce n-o au şi o substanţă celor ce nu pot să aibă. Teoria dublului adevăr ne permite să desluşim locul pe care-l ocupă, pe scara irealităţilor, istoria – paradis al somnambulilor, obnubilare în marş. La drept vorbind, ea nici nu e cu totul lipsită de esenţă, de vreme ce-i esenţă a amăgirii, cheie pentru tot ce ne întunecă vederea, pentru tot ce ne ajută să trăim în timp.

Sarvakarmaphalatyāga... Scris cu litere mari pe o foaie de hârtie, agăţasem cu mulţi ani în urmă acest cuvânt plin de vrajă pe un perete al odăii mele, ca să-l pot contempla cât e ziua de lungă. A stat acolo luni de-a rândul, dar l-am dat jos într-un târziu, dându-mi seama că eram tot mai stăpânit de vraja lui şi tot mai puţin de conţinut. Cu toate astea, înţelesul său – *renunţarea la roadele faptei* – are atâta însemnătate, încât acela ce s-ar pătrunde cu adevărat de el n-ar mai avea nimic de săvârşit; căci ar ajunge la singurul liman vrednic de atins, la adevărul adevărat, care le desfiinţează pe toate celelalte, dându-le în vileag vacuitatea – el însuşi fiind, de altfel, vid, doar că un vid conştient de sine. Închipuiţi-vă o sporire a conştiinţei, încă un pas pe calea spre trezire, şi cel care-l va face nu va mai fi decât o umbră.

O dată ce te-ai apropiat de acest adevăr-limită, începi să fii un nimeni în istorie, care este totuna cu mulţimea de adevăruri ale

erorii, adevăruri dinamice, al căror principiu e, bineînţeles, iluzia. Cei care s-au trezit, cei fără de iluzii, inevitabil şubreziţi, nu mai pot fi focar de evenimente, pentru că le-au întrezărit deşertăciunea. Interferenţa celor două adevăruri este prielnică *trezirii*, dar e nefastă pentru faptă. Ea vădeşte începutul unei fisuri, atât la individ, cât şi la o civilizaţie sau la o rasă chiar.

Înaintea trezirii, petrecem ceasuri de euforie, de iresponsabilitate, de beţie. După abuzul de iluzie însă, vine saţietatea. Cel care s-a trezit e detaşat de toate, este prin excelenţă un fost fanatic, ce nu mai poate îndura povara amăgirilor, fie ele ispititoare sau groteşti. S-a îndepărtat de ele într-atât că nu mai înţelege ce rătăcire l-a făcut să se aprindă. Lor le datorează strălucirea şi afirmarea lui de odinioară. Acum însă, trecutul, ca şi viitorul, abia dacă şi-l poate închipui. Şi-a risipit substanţa, aidoma acelor popoare care, pradă demonului nestatorniciei, evoluează prea repede şi care, tot lichidându-şi idolii, sfârşesc prin a nu mai avea niciunul de rezervă. Charron[2] nota că în zece ani la Florenţa fusese mai multă fierbere şi tumult decât în cantonul Grisons în cinci sute de ani, trăgând de aici concluzia că o comunitate nu poate dăinui decât acolo unde izbuteşte *adormirea* spiritului.

Societăţile arhaice au dăinuit atâta fiindcă nu cunoşteau nevoia de a se înnoi şi a se prosterna înaintea altor şi altor simulacre. Acolo unde idolii se schimbă cu fiecare generaţie, nu e de aşteptat longevitate în istorie. Grecia antică şi Europa modernă sunt tipuri de civilizaţie atinse de o moarte precoce, rod al dorinţei nestăvilite de metamorfoză şi-al unui consum excesiv de zei şi de succedanee ale lor. China şi Egiptul de odinioară s-au lăfăit timp de milenii într-o magnifică scleroză. La fel, societăţile africane înaintea contactului cu Occidentul. Sunt însă şi ele ameninţate, fiindcă au adoptat alt ritm. Pierzând monopolul stagnării, se agită din ce în ce mai mult şi se vor prăbuşi inevitabil, ca şi modelele lor, ca şi civilizaţiile astea înfrigurate, neînstare să dăinuie mai mult de zece veacuri. În viitor, popoarele ce vor accede la supremaţie se vor bucura şi mai puţin de ea: istoriei tihnite i s-a substituit inexorabil

[2] **Pierre Charron** (1541 – 1603) teolog francez și discipol al lui Michel de Montaigne.

istoria gâfâită. Cum să nu-i regreţi pe faraoni şi pe *colegii* lor chinezi!

Instituţiile, societăţile, civilizaţiile diferă ca durată şi semnificaţie; dar totodată sunt supuse unei legi potrivit căreia imboldul de nestăpânit, factor al ascensiunii lor, slăbeşte şi se domoleşte după un timp, declinul având loc atunci când delirul, acest izvor de energie, dă semne că se stinge. Faţă de epocile de mărire, epoci de demenţă în fapt, cele de cădere par pline de bun-simţ, şi sunt într-adevăr, ba chiar prea pline – şi de aceea aproape la fel de funeste ca şi celelalte.

Un popor împlinit, care şi-a consumat talentele, valorificându-şi până la capăt resursele geniului propriu, îşi ispăşeşte reuşita nemaicreând nimic după aceea. Şi-a făcut datoria, aspiră acum să vegeteze, dar, din nefericire pentru el, nu stă-n puterea lui s-o facă. Atunci când romanii – sau ce mai rămăsese din ei – au vrut să se odihnească, barbarii s-au urnit în masă. Într-un tratat asupra năvălirilor se spune că germanii care slujeau în armata şi administraţia imperiului îşi luau, până la mijlocul veacului al V-lea, nume latineşti. Din acel moment, numele germanic a devenit obligatoriu. Stăpânii, istoviţi, dând înapoi pe toate fronturile, nu mai erau nici temuţi, nici respectaţi. La ce bun să te mai fi numit ca ei? „Pretutindeni domnea o toropeală generală", observa Salvian[3], criticul cel mai aspru al decadenţei antice în ultimul ei stadiu.

*

Într-o seară, în metrou, priveam atent în jurul meu: eram cu toţii veniți de aiurea... Între noi, totuşi, două sau trei chipuri *de aici*, siluete stinghere, ce păreau să-şi ceară iertare că se află acolo. Acelaşi spectacol şi la Londra.

Astăzi, migraţiile nu mai au loc prin deplasări compacte, ci prin infiltrări succesive: te strecori pe nesimţite printre „indigenii" prea vlăguiţi şi prea distinşi spre a se mai coborî la gândul unui „teritoriu". După o mie de ani de vigilenţă, se deschid porţile... Când te gândeşti la nesfârşitele rivalităţi dintre francezi şi englezi, apoi

[3] **Salvian** (sau Salvianus) scriitor creștin, care a trăit în secolul al V-lea în Galia.

dintre francezi şi germani, ai spune că, şubrezindu-se unii pe alţii, n-aveau cu toţii decât un singur scop: să grăbească ceasul ruinei lor comune, pentru ca alte specimene ale umanităţii să vină să le ia locul. Ca şi cea de demult, noua *Völkerwanderung*[4] va da naştere unui vălmăşag etnic ale cărui etape sunt anevoie de prevăzut cu claritate. În faţa unor mutre atât de disparate, ideea unei comunităţi cât de cât omogene e de neconceput. Chiar faptul că o mulţime aşa de pestriţă este cu putinţă sugerează că în spaţiul ocupat de ea autohtonii nu mai aveau dorinţa de a salva nici măcar umbra unei identităţi. La Roma, în secolul al III-lea al erei noastre, dintr-un milion de locuitori, abia şaizeci de mii erau, se pare, de viţă latină. Îndată ce un popor a dus la bun sfârşit ideea istorică pe care avea menirea s-o întruchipeze, nu mai are nici un motiv să-şi apere diferenţa, să-şi cultive originalitatea, să-şi salveze trăsăturile din marea învălmăşeală a chipurilor.

După ce au stăpânit ambele emisfere, occidentalii sunt pe cale să devină batjocura lor: subtile umbre, relicve în sensul propriu al cuvântului, sortiţi unei condiţii de paria, de sclavi vlăguiţi şi puhavi – soartă de care vor scăpa poate ruşii, aceşti *ultimi albi*. Căci ei mai au încă orgoliu, acest motor, ba nu, această cauză a istoriei. Când nu mai are acest orgoliu şi încetează a se mai socoti raţiunea sau scuza universului, o naţiune se exclude singură din devenire. Ea a *înţeles* – spre fericirea sau nefericirea ei, potrivit opticii fiecăruia: dacă pe ambiţios îl duce la exasperare, pe visătorul niţeluş depravat, în schimb, îl fascinează. Doar naţiunile ajunse primejdios de departe merită să ne aplecăm asupra lor, mai cu seamă când relaţiile noastre cu timpul sunt tulburi şi când îi dăm târcoale lui Clio din nevoia de a ne pedepsi, de a ne flagela. De altfel, nevoia asta ne şi împinge la acţiune, la cele mari, ca şi la cele neînsemnate. Lucrăm, fiecare din noi, *împotriva* intereselor proprii: câtă vreme acţionăm, nu ne dăm seama de asta, dar orice epocă am examina vom constata că oamenii se zbuciumă şi se jertfesc aproape întotdeauna pentru un duşman virtual sau declarat: oamenii Revoluţiei pentru Bonaparte, Bonaparte pentru Bourboni, Bourbonii pentru familia Orleans... Istoria nu stârneşte oare decât sarcasm?

[4] Migrație în masă (germană).

Să n-aibă ea oare nici un ţel? Ba da, şi nu doar unul, ci chiar mai multe, doar că le atinge *de-a-ndoaselea*. Fenomenul e în chip universal verificabil. Înfăptuim opusul a tot ce-am urmărit, sabotăm frumoasa minciună pe care ne-am pus-o în gând; de aici interesul pentru biografii, cel mai puţin plicticos dintre genurile îndoielnice. *Voinţa* n-a fost de ajutor niciodată şi nimănui: din tot ce facem, cel mai discutabil e lucrul la care am ţinut mai mult, cel pentru care ne-am impus cele mai multe privaţiuni. Şi asta e adevărat şi pentru un scriitor, şi pentru un cuceritor, pentru primul venit, de fapt. Sfârşitul oricărui om îndeamnă la reflecţie tot atât cât sfârşitul unui imperiu, sau al omului însuşi, atât de mândru că a atins poziţia verticală şi-atât de-ngrijorat că o va pierde, că se va întoarce la înfăţişarea-i primitivă, pe scurt, că-şi va încheia evoluţia aşa cum a început-o: încovoiat şi acoperit cu păr. Asupra fiecărei fiinţe pluteşte ameninţarea că va regresa spre punctul de plecare (ca pentru a ilustra cât e de inutil drumul parcurs, şi orice drum), iar cel ce reuşeşte să i se sustragă lasă impresia că ocoleşte o datorie, că refuză regula jocului, inventându-şi un fel de a cădea mult prea paradoxal.

*

Rolul epocilor de declin e să arate o civilizaţie aşa cum este ea, să o demaşte, s-o despoaie de prestigiul şi aroganţa legate de împlinirile ei. Ea va putea discerne astfel cât valora cândva şi cât acum, ce era amăgire în strădaniile şi convulsiile ei. În măsura în care se va rupe de ficţiunile ce i-au asigurat renumele, va face un pas hotărâtor către cunoaştere...către dez-amăgire, către trezirea unanimă – înaintare fatală ce o va proiecta în afara istoriei, de nu cumva se va fi trezit tocmai fiindcă a încetat să mai fie prezentă şi să se mai distingă în cadrul ei. Universalizarea trezirii, rod al lucidităţii – ea însăşi rod al erodării reflexelor – e semnul emancipării în ordinea spiritului şi al capitulării în ordinea faptelor, adică tocmai a istoriei, care se reduce la constatarea unui faliment: îndată ce-ţi îndrepţi privirea asupra ei, te afli în situaţia unui spectator consternat. Corelaţia mecanică dintre *istorie şi sens* e un model perfect de adevăr al erorii. Istoria are un sens, dacă vreţi, dar

e un sens care-o contestă, o neagă în fiecare clipă, făcând-o astfel picantă şi sinistră, jalnică şi măreaţă, pe scurt, în chip irezistibil demoralizantă. Cine ar lua-o în serios de n-ar fi calea însăşi a degradării? Chiar şi faptul că ne ocupăm de ea spune multe în ce-o priveşte, conştiinţa istoriei fiind, potrivit lui Erwin Reisner[5], simptomul unui sfârşit al timpului (*Geschichtsbewusstsein ist Symptom der Endzeit*)[6]. Nu poţi avea, într-adevăr, obsesia istoriei fără a cădea în obsesia încheierii sale. Teologul reflectează asupra evenimentelor *în perspectiva* Judecăţii de Apoi; anxiosul (sau profetul), în perspectiva unui decor mai puţin fastuos, dar tot atât de important. Şi unul, şi celălalt aşteaptă o calamitate aidoma celei pe care indienii Delaware o proiectau în trecut şi-n timpul căreia, conform tradiţiei lor, groaza îi făcea nu doar pe oameni, ci şi pe animale să se roage. Dar epocile de seninătate? se va obiecta. Ele există, fără îndoială, chiar dacă seninătatea nu-i decât un coşmar sclipitor, un calvar *reuşit*.

*

Cu neputinţă de admis, cum o fac unii, că tragicul e rezervat doar individului, nu şi istoriei. Departe de a i se sustrage, istoria îi e supusă şi e mai apăsată de pecetea lui decât eroul tragic însuşi, întorsătura pe care o va lua aflându-se în centrul curiozităţii pe care o stârneşte. Ne aprindem pentru ea fiindcă ştim din instinct ce surprize o pândese şi ce supapă minunată e pentru nelinişte... Totuşi, pentru un spirit prevenit, istoria nu adaugă cine ştie ce la insolubil, la fără-de-scăparea originară. Aidoma tragediei, ea nu rezolvă nimic, căci nu-i nimic de rezolvat. Doar din scrânteală scrutează cineva viitorul. Păcat că nu putem trăi ca şi când întâmplările ar fi, toate, suspendate! De câte ori îşi fac prea simţită prezenţa, suntem cuprinşi de un acces de determinism, de furie fatalistă. Prin liberul arbitru explicăm doar *suprafaţa* istoriei, aparenţele pe care le îmbracă, vicisitudinile exterioare, nu profunzimile, cursul real, care, orice s-ar spune, păstrează un

[5] **Erwin Reisner** (1890-1966) scriitor, filosof și teolog german.

[6] Conștiința istorică este un simptom al timpurilor de sfârșit. (germană)

caracter derutant, misterios chiar. Rămâi uluit că, după Cannae, Hanibal n-a tăbărât asupra Romei. Dacă o făcea, astăzi ne-am lăuda cu stirpea noastră cartagenă. A susţine că întâmplarea, capriciul, individul deci, nu joacă nici un rol este o inepţie. Totuşi, ori de câte ori privim devenirea în ansamblu, verdictul *Mahabhāratei*[7] ne vine constant în minte: „Nodul destinului nu poate fi desfăcut; nimic pe lumea asta nu-i urmarea faptelor noastre."

*

Aflaţi sub o îndoită vrajă, sfâşiaţi între două adevăruri, osândiţi să nu putem alege unul decât spre a-l regreta îndată pe celălalt, suntem mult prea clarvăzători pentru a nu fi nişte dezumflaţi, lecuiţi şi de iluzii, şi de absenta lor; aidoma în privinţa asta lui Rancé [8], care, prizonier al propriului trecut, şi-a închinat sihăstria polemicii cu cei pe care-i părăsise, cu autorii de pamflete ce-i puneau la îndoială sinceritatea convertirii şi temeiul a tot ce-ntreprinsese – prin asta arătând că era mai lesne să reformeze mânăstirea Trappe decât să se rupă de lume. Tot aşa, nimic nu e mai la-ndemână decât s-acuzi istoria; în schimb, nimic nu-i mai anevoios decât să te rupi de ea atunci când ieşi din sânul ei şi nu-ţi îngăduie s-o uiţi. Ea e opreliştea în calea revelaţiei ultime, piedica pe care n-o poţi spulbera decât dacă ai perceput nimicnicia evenimentelor; a tuturora, mai puţin a celui pe care-l reprezintă această percepţie însăşi, graţie căreia ajungem câteodată la

[7] **Mahābhārata** este una dintre cele două epopei importante ale Indiei antice, scrisă în limba sanscrită. Epopeea face parte din itihāsa (*istorie*) și este elementul fundamental al mitologiei hinduse. Fiind textul major al hinduismului, Mahābhārata se bucură de o importanță imensă pe subcontinentul indian. Discută patru scopuri principale ale oamenilor (*artha* – intenție, *kāma* – satisfacție, *dharma* – obligație și *moksha* – eliberare) și încearcă să explice o relație între individ, societate și lumea și activitățile karmei.

[8] **Armand Jean le Bouthillier de Rancé** (1626 - 1700) – Teolog francez, amant al ducesei de Montbazon,partizan al Cardinalului de Retz, inamic al lui Mazarin și mai apoi retras ca abate al mănăstirii La Trappe.

adevărul adevărat, adică la biruinţa asupra tuturor adevărurilor. Atunci abia înţelegi vorba lui Mommsen: „Un istoric trebuie să fie aidoma lui Dumnezeu, trebuie să iubească totul şi pe toţi, chiar şi pe diavol.” Cu alte cuvinte, să înceteze să prefere, să cultive absenţa, obligaţia de a nu mai fi nimic. Ni-l putem închipui pe eliberat ca pe un istoric atins subit de atemporalitate.

*

Nu avem de ales decât între adevăruri irespirabile şi amăgiri salvatoare. Doar adevărurile ce nu te lasă să trăieşti merită numele de adevăr. Superioare exigenţelor vieţii, ele nu se coboară să ne fie complice. Sunt adevăruri „inumane”, adevăruri ameţitoare, pe care le respingem, fiindcă nimeni nu se poate lipsi de-un sprijin travestit în lozinci sau în zei. Ce-i jalnic însă e că-n fiecare epocă iconoclaştii, adevăraţi sau doar pretinşi, sunt cei care se folosesc cel mai adesea de ficţiuni şi minciună. Lumea antică trebuie să fi fost adânc vătămată de vreme ce-a avut nevoie de-un antidot atât de grosolan cum a fost cel pe care avea să i-l administreze creştinismul. Lumea modernă e şi ea la fel, judecând după leacurile de la care aşteaptă miracole. Epicur[9], cel mai puţin fanatic între înţelepţi, a fost atunci, cum e şi azi, marele învins. Te prinde uimirea şi chiar groaza auzindu-i pe oameni vorbind despre eliberarea Omului. Cum ar putea sclavii să-l elibereze pe Sclav? Şi cum să crezi că istoria – cortegiu de confuzii – o s-o mai ducă multă vreme? Ora închiderii va suna curând în grădinile de pretutindeni.

[9] **Epicur** (Epikouros sau Επικουρος în greacă) (341 î.Hr. Samos – 270 î.Hr. Atena) a fost filosof grec, fondatorul Epicurismului.

Amatorul de Memorii

Deosebind omul lăuntric de cel exterior, misticii optau inevitabil pentru cel dintâi, fiinţă reală prin excelenţă; cel de-al doilea, paiaţă jalnică sau ridicolă, li se cuvenea de drept moraliştilor, acuzatorii şi în acelaşi timp complicii săi, dezgustaţi şi atraşi de nulitatea lui, incapabili să depăşească ambiguitatea, sau depăşind-o numai prin amărăciune – această tristeţe degradată, căreia doar un Pascal îi ţine piept, fiindcă e întotdeauna superior dezgusturilor sale. Şi tocmai din pricina acestei superiorităţi nu şi-a pus el pecetea asupra memorialiştilor, în vreme ce acreala molipsitoare a unui La Rochefoucauld[10] se regăseşte în fundalul tuturor portretelor şi istorisirilor lor.

Cum nu ridică niciodată glasul şi nu aspreşte tonul, moralistul este fireşte bine crescut: o dovedeşte detestându-şi semenii cu eleganţă şi, amănunt încă mai important, scriind puţin... Există oare mai bun semn de „civilizaţie" decât laconismul? A stărui, a explica, a demonstra sunt tot atâtea forme de vulgaritate. Cine aspiră la un minim de ţinută, departe de a se teme de sterilitate, trebuie dimpotrivă s-o cultive, să saboteze cuvintele în numele Cuvântului, să încheie legământ cu tăcerea, să n-o părăsească decât rareori, cufundându-se iarăşi şi mai adânc în ea. Aparţinând unui gen discutabil, maxima nu-i mai puţin un exerciţiu de pudoare, de vreme ce-ţi permite să te lepezi de necuviinţa pletorei verbale. Portretul, mai puţin concis, deci mai puţin pretenţios, e cel mai adesea o maximă – diluată la unii, încărcată la alţii; totuşi, în mod excepţional, el poate lua înfăţişarea unei maxime *explodate*, evocând infinitul

[10] **François de la Rochefoucauld** (1613 - 1680) a fost filozof și moralist francez, fin observator al moravurilor și caracterelor, autor al unor "Maxime" (504 la număr).

prin acumularea de trăsături şi voinţa de a fi exhaustiv: suntem atunci martorii unui fenomen fără asemănare, ai unui caz, cazul scriitorului care, simţindu-se prea încorsetat de o limbă, o depăşeşte şi evadează din ea – împreună cu toate cuvintele ce o alcătuiesc... Le siluieşte, le dezrădăcinează, şi le însuşeşte, făcând din ele ce i se pare lui mai nimerit, fără nici un respect pentru cuvinte sau pentru cititor, pe care-l supune unui strălucit, de neuitat martiriu. Cât de prost crescut e Saint-Simon[11]!

...Nu mai mult decât Viaţa, căreia-i este, dacă se poate spune aşa, replica literară. Nici o înclinaţie către abstracţiune, nici un stigmat *clasic* în cazul lui; aflat la nivelul imediatului, el este spiritual prin simţurile sale, şi, dacă adesea e nedrept, nu-i niciodată neadevărat. Toate celelalte portrete, în comparaţie cu ale sale, par scheme, compoziţii stilizate, lipsite de vigoare şi de adevăr. Marele său atu: nu ştia că are geniu, nu cunoştea acest caz-limită al servituţii. Nimic nu-l stânjeneşte, nimic nu-l tulbură; se năpusteşte, se lasă dus de frenezie fără să-şi inventeze scrupule sau reţineri. O sensibilitate ecuatorială, pustiită de propriile-i revărsări, incapabilă să-şi impună acele stavile ce se nasc din reflecţie sau din retragerea în sine. Nici un plan, nici un contur definit. Crezi că citeşti un elogiu, dar eşti îndată dumirit de apariţia neprevăzută a unei trăsături neaşteptate, a unui adjectiv ce ţine de pamflet; de fapt, nu e nici o apologie, nici o execuţie, e individul ca atare, simplu şi întortocheat, lepădat de Haos în mijlocul palatului Versailles.

Dna du Deffand[12], care citea *Memoriile* în manuscris, găsea că au un stil „abominabil". Aşa gândea, fără îndoială, şi Duclos[13], care le citise şi el adeseori ca să extragă amănunte despre Regenţă, pentru o istorie scrisă într-un limbaj de o fadoare exemplară: un soi de Saint-Simon edulcorat, de graţie ce striveşte

---

[11] **Claude Henri de Rouvroy**, conte de Saint-Simon (1760 –1825), teoretician politic și economic, om de afaceri, ale carui teorii au avut o influență importantă în economie, politică, sociologie și în filozofia științei.

[12] **Marie de Vichy-Chamrond** (sau Champrond), marchiză de Deffand, (1697 - 1780) - patroană a artelor, vastă corespondență cu oameni de cultură.

[13] **Charles Pinot** (sau Pineau) Duclos (1704 – 1772) autor francez (Considerații asupra moravurilor acestui secol) , contributor la Enciclopedie.

vigoarea. Cu claritatea lui ce usucă totul, refuzând insolitul şi greşeala, stufosul şi arbitrarul, stilul veacului al XVIII-lea duce cu gândul la o cădere în *perfecţiune*, în neînsufleţit. Un produs de seră, artificial, lipsit de vlagă, care, respingând orice neînfrânare, nu putea cu nici un chip produce o operă originală pe deplin, cu tot ce presupune ea impur sau înspăimântător. Produce, în schimb, un mare număr de lucrări în care se înfăţişează un verb diafan, lipsit de consecinţe şi enigme, un verb anemiat, supravegheat, cenzurat de modă, de Inchiziţia clarităţii.

*

„Nu am destul răgaz pentru a avea bun-gust." Vorba aceasta – atribuită nu mai ştiu cărui personaj – depăşeşte răsunetul unei simple butade. Bunul-gust e de fapt apanajul trândavilor şi al diletanţilor, al celor care, având timp din belşug, îl cheltuie cu nimicuri subtile şi cu frivolităţi pe măsură, al celor, mai ales, care-l cheltuie împotriva lor înşile.

„Într-o dimineaţă (era duminică), îl aşteptam pe prinţul de Conti pentru a merge la biserică; eram în salon, aşezate în jurul unei mese pe care ne pusesem cărţile de rugăciune, iar Dna mareşal (de Luxembourg) le frunzărea pentru a-şi trece vremea. Deodată, se opri la două sau trei rugăciuni anume, care-i părură de un *desăvârşit prost-gust* şi care aveau într-adevăr expresii neobişnuite" (Dna de Genlis[14]: *Memorii*).

Nimic nu-i mai lipsit de noimă decât a cere unei rugăciuni să se închine limbajului, să fie *scrisă*. Ea se cuvine mai degrabă să fie stângace, niţeluş neroadă, *adevărată* deci. Însuşire ce nu era la mare preţ printre spiritele exersate în piruete şi care se duceau la biserică în aceeaşi dispoziţie ca la supeuri sau la vânătoare. Gravitatea, indispensabilă evlaviei, le lipsea; nu iubeau şi nu cultivau decât *rafinamentul*. Prin spusele sale, doamna mareşal se înrudeşte cu acel cardinal din Renaştere care se declara prea îndrăgostit de latina lui Virgiliu şi Salustiu ca s-o mai poată suporta

[14] **Stéphanie Félicité du Crest de Saint-Aubin, Cotesă de Genlis** (1746 – 1830), a fost o scriitoare Franceză, muziciană și educatoare. Guvernanta copiilor regelui.

pe aceea, grosolană, a Evangheliilor. Anumite rafinamente sunt incompatibile cu credinţa: bunul-gust şi absolutul se exclud... Nici un zeu nu supravieţuieşte unui surâs al spiritului, unei îndoieli uşuratice; îndoiala chinuitoare, în schimb, nu aşteaptă decât să se nege pe sine, să se preschimbe în fervoare. Am căuta zadarnic o asemenea metamorfoză într-o lume în care rafinamentul ţinea de acrobaţie.

Prin mecanismul genezei sale, prin chiar natura sa, fiecare limbă conţine virtualităţi metafizice; franceza însă, cea a veacului al XVIII-lea îndeosebi, n-are aproape deloc: claritatea ei provocatoare, inumană, refuzul nedeterminării, al obscurităţii esenţiale, chinuitoare, fac din ea un mijloc de exprimare care se poate sili s-ajungă la mister fără a accede cu-adevărat la el. De altfel, în franceză, misterul, ca şi rătăcirea, când nu e postulat, voit, este cel mai adesea rodul unei tare a spiritului sau al unei sintaxe în derivă.

O limbă moartă, observă un lingvist, este o limbă în care n-ai dreptul să greşeşti. Ceea ce înseamnă că n-ai dreptul să-i aduci nici cea mai mică înnoire. În epoca Luminilor, franceza ajunsese la această ultimă limită a rigidităţii şi desăvârşirii. După Revoluţie, a devenit mai puţin riguroasă şi pură; a câştigat însă în naturaleţe pierzând din perfecţiune. Pentru a supravieţui, pentru a dăinui, avea nevoie să se degradeze, să se îmbogăţească adăugându-şi nenumărate noi improprietăţi, să iasă din salon în stradă. Prin asta, sfera ei de influenţă şi de iradiere a scăzut. Ea n-a putut fi limba Europei cultivate decât atunci când, sărăcită la culme, atinsese gradul cel mai înalt de transparență.Un idiom se apropie de universalitate când se amancipează de propriile-i origini, le lasă în urmă și le tăgăduieşte; odată ajuns aici, dacă vrea să se revigoreze, să evite irealitatea sau scleroza, trebuie să renunţe la propriile-i exigenţe, să-și sfărâme chingile şi modelele, trebuie să îngăduie *prostul-gust*.

*

De-a lungul întregului veac al XVIII-lea desfăşoară spectacolul captivant al unei societăţi măcinate lăuntric, prefigurare a umanității ajunse la deznodământ, pe veci lecuite de veșnicul

mâine. Încetând să mai fie monopolul unei clase, lipsa de viitor le va cuprinde atunci pe toate, într-o splendidă democratizare prin vacuitate. Nu e nevoie de un efort prea mare de imaginaţie pentru a ne închipui acest ultim stadiu: nenumărate fapte ne trimit cu gândul într-acolo. Noţiunea de progres ea însăşi a devenit inseparabilă de aceea a deznodământului. Popoarele de pretutindeni vor sa se iniţieze în arta de a sfârşi, şi au într-asta un imbold atât de mare încât, spre a-l satisface, vor respinge orice soluţie în stare să-l împiedice. La capătul acelui veac se înălţa eşafodul; la capătul istoriei, ne putem închipui un decor de alte proporţii.

Orice societate încântată de perspectiva propriului sfârşit va sucomba la cele dintâi lovituri; văduvită de orice principiu vital, fără putinţa de a se împotrivi forţelor care o asaltează, ea va ceda farmecului prăbuşirii. Revoluţia a triumfat fiindcă puterea era o ficţiune, iar „tiranul" o umbră; ea s-a bătut literalmente cu nişte spectre. De altfel, o revoluţie, oricare ar fi ea, nu învinge decât dacă se află-n luptă cu o ordine *ireală*. La fel se întâmplă cu orice schimbare de regim, cu orice cotitură a istoriei. Goţii au cucerit nu Roma, ci un cadavru. Singurul merit al barbarilor a fost acela că au avut fler.

Cumplita corupţie de la începutul veacului în cauză l-a avut drept simbol pe Regent[15]. Uimeşte mai întâi la el lipsa totală de „caracter". Trata treburile statului cu aceeaşi dezinvoltură cu care le trata pe cele personale: şi unele, şi altele îl interesau doar în măsura în care-i prilejuiau vorbe de duh. La fel de nestatornic în pasiuni ca şi-n vicii, se lăsa pradă lor din nepăsare şi din indolenţă parcă. Incapabil de iubire sau ură, a trăit mai prejos de înzestrările sale, care erau multiple, dar pe care nu catadicsea să le cultive. „Lipsit de coerenţă în ce făcea, până într-atât că nici măcar nu înţelegea că poţi fi coerent", era, adaugă Saint-Simon, de o „insensibilitate ce-l făcea să primească fără venin cele mai crude şi mai grave jigniri; şi fiindcă nervul şi principiul urii şi al prieteniei, al recunoştinţei şi răzbunării e acelaşi, iar el era lipsit de acest imbold, urmările erau nenumărate şi dintre cele mai dăunătoare".

[15] **Filip al II-lea, Duce de Orléans** (1674 - 1723) a fost regent al Franței pentru Ludovic al XV-lea din 1715 până în 1723.

Degenerat şi ineficace, de o uluitoare moliciune, el a împins frivolitatea până la paroxism, inaugurând astfel o eră de avortoni hipercivilizaţi, fermecaţi de naufragiu şi vrednici să piară în el. Fapt din care avea să ia naştere o mare neorânduială în treburile statului. Contemporanii nu s-au mulţumit să-l facă răspunzător de asta, au îndrăznit chiar să-l asemuiască lui Nero; ar fi trebuit totuşi să-i arate mai multă îngăduinţă şi să se socotească fericiţi că îndură un absolutism atenuat prin delăsare şi farsă. Că a fost dominat de nişte nelegiuiţi, în frunte cu abatele Dubois[16], e fapt de netăgăduit; dar delăsarea unor secături surâzătoare nu e oare de preferat vigilenţei incoruptibililor? Îi lipsea „nervul", cu siguranţă; dar, pe de altă parte, carenţa aceasta este o virtute, căci face cu putinţă libertatea sau măcar simulacrele ei.

Abatele Galiani[17] (de care Nietzsche va face mare caz) e unul din puţinii care au înţeles că, într-o epocă plină de tirade împotriva oprimării, blândeţea moravurilor era totuşi o realitate. El nu şovăia să i-l opună lui Ludovic XIV, obtuz şi intratabil, pe Ludovic XV, nestatornic şi sceptic. „Dacă se compară cruzimea persecuţiilor iezuite împotriva Port-Royal-ului cu blândeţea persecuţiei enciclopediştilor, se vede diferenţa dintre domniile, obiceiurile şi sentimentele celor doi regi. Cel dintâi alerga după faimă şi lua larma drept glorie; cel de-al doilea era un om de lume care juca rolul cel mai abject, rolul de rege, fără nici o tragere de inimă. Nu vom întâlni nicăieri, şi încă multă vreme, o asemenea domnie."

Dar ceea ce abatele nu pare să fi înţeles e că, deşi e de dorit şi-i singura ce-ndreptăţeşte chinul de a trăi, toleranţa se dovedeşte un semn de slăbiciune şi de descompunere. Această evidenţă tragică nu se putea impune unui intim al acelor amatori de iluzii care au fost enciclopediştii; ea urma să devină izbitoare într-o epocă mai dumirită, mai recentă. Societatea de atunci, o ştim astăzi, era tolerantă fiindcă-i lipsea vigoarea necesară ca să persecute, să se

[16] **Guillaume Dubois** (1656 – 1723) cardinal și om de stat francez , prim- ministru al Franței.

[17] **Ferdinando Galiani** (1728 - 1787) economist italian , figură centrală a Iluminismului.

conserve deci. Despre Ludovic XV, Michelet[18] spunea că „în sufletul lui se afla nimicul”. Cu şi mai multă îndreptăţire putea spune asta despre Ludovic XVI. Iată explicaţia unei epoci admirabile – şi condamnate. Secretul blândeţii moravurilor e un secret fatal.

Revoluţia a fost provocată de abuzurile unei clase ce-şi pierduse toate iluziile, ba chiar şi privilegiile, de care se agăţa din automatism, fără patimă şi fără îndârjire; căci avea o înclinaţie vădită pentru ideile celor ce aveau s-o nimicească. Îngăduinţa pentru adversar e semnul distinctiv al slăbiciunii, adică al toleranţei, care nu este, în ultimă instanţă, decât *cochetăria unor muribunzi*.

*

„Aveţi multă experienţă, îi scria marchiza du Deffand ducesei de Choiseul, dar vă lipseşte una pe care nădăjduiesc să n-o aveţi vreodată: absenţa sentimentului, însoţită de chinul de a nu te putea lipsi de el.”

Ajunsă la apogeul artificiului, epoca avea nostalgia candorii, a stării de care era mai tare văduvită. În acelaşi timp, sentimentele sincere, simţămintele adevărate le rezerva sălbaticului, neştiutorului sau neghiobului – modele inaccesibile unor spirite neînzestrate pentru a se tăvăli în „prostie”, în candoare, şi nimic altceva. O dată ce a devenit suverană, inteligenţa se ridică împotriva tuturor valorilor străine de propria ei exercitare şi nu mai oferă nici o aparenţă de realitate de care să te poţi agăţa. Cel ce i se consacră din admiraţie sau manie ajunge negreşit la „privarea de sentiment” şi la regretul de a se fi închinat unui idol ce n-are de dăruit decât vidul; o dovedesc scrisorile Dnei du Deffand, document neasemuit asupra flagelului luciditătţii, exasperare a conştiinţei, orgie de întrebări şi de perplexităţi la care ajunge omul rupt de toate, omul ce a încetat să mai fie *natură*. Nenorocirea e că, o dată ce-ai devenit lucid, nu poţi decât să fii din ce în ce mai mult: n-ai cum trişa şi nici cum da înapoi. Şi această evoluţie se face în dauna vitalităţii, a instinctului. „Nici aventură, nici măsură”, spunea despre sine marchiza. Iată de

[18] **Jules Michelet** (1798 - 1874),reputat istoric francez, reprezentant al istoriografiei romantice.

ce legătura ei cu Regentul n-a durat mai mult de două săptămâni: se asemănau, propriile senzaţii le erau primejdios de străine. Plictisul, chinul lor comun, nu înfloreşte oare în abisul ce se cască între spirit şi simţuri? S-a sfârşit cu elanurile spontane şi cu inconştienţa. „Iubirea" pătimeşte cea dintâi aici. Definiţia pe care i-a dat-o Chamfort[19] se potrivea perfect cu o epocă de „fantezie" şi de „epidermă", în care un Rivarol[20] se lăuda că poate rezolva o problemă de geometrie în culmea unei anumite convulsii. Totul era cerebral, chiar şi spasmul. Lucru şi mai grav însă, în loc să-i afecteze doar pe câţiva solitari, o asemenea denaturare a simţurilor a devenit deficienţa, plaga unei clase sleite de continua folosire a ironiei.

Orice veleitate, ca şi orice manifestare de emancipare, are o latură negativă: când nu vom mai trage după noi nici un lanț ...invizibil , când nimic nu ne va mai pune piedici dinlăuntru, când vom fi incapabili, din lipsă de vigoare şi de inocenţă, să ne mai plăsmuim interdicţii, vom alcătui o gloată de nevolnici, mai pricepuţi în exegeza decât în practica sexualităţii. Nu poţi ajunge fără primejdii la un înalt grad de conştiinţă, aşa cum nu te poţi rupe nepedepsit de anumite constrângeri salutare. Totuşi, în vreme ce excesul de conştiinţă duce la sporirea conştiinţei, excesul de libertate, funest deopotrivă, dar în sens contrar, ucide întotdeauna libertatea. De aceea, oriunde ar avea loc, mişcarea de emancipare reprezintă un pas înainte şi, totodată, un început de declin.

Aşa cum o naţiune în care nimeni nu mai găseşte de cuviinţă să fie *slugă* e pierdută, se poate închipui o lume în care individul, plin de propria-i unicitate, nu va mai accepta o muncă inferioară, oricât de „onorabilă" ar fi. (În *Caietele* sale, Montesquieu[21] nota deja: „Toate îndeletnicirile care au un scop precis au devenit nesuferite: oştenii nu mai pot suferi războiul; oamenii studioşi,

[19] **Sébastien-Roch Nicolas de Chamfort** (1740 -1794) scriitor francez din perioada Revoluției franceze, căreia i-a fost susținător. În scrierile sale, de un caracter pesimist, cinic și caustic, a criticat moravurile societății și excesele Revoluției.

[20] **Antoine de Rivarol** (1753 –1801) regalist, scriitor francez .

[21] **Charles-Louis de Secondat, Baron de La Brède et de Montesquieu** (1689 - 1755), figură centrală a Iluminismului francez.

cabinetul de studiu, şi la fel cu toate celelalte.") Cu toate astea, omul dăinuie şi va dăinui câtă vreme nu-şi va fi spulberat ultima prejudecată şi ultima credinţă; când se va hotărî, în fine, să o facă, ameţit şi pustiit de propria-i îndrăzneală, se va afla gol dinaintea prăpastiei ce urmează pieirii tuturor dogmelor şi tuturor opreliştilor.

Cel ce năzuieşte să se instaleze într-o realitate sau să opteze pentru un crez fără a reuşi se străduieşte să se răzbune batjocorindu-i pe cei ce reuşesc în chip firesc s-o facă. Ironia vine dintr-o dorinţă de candoare dezamăgită, neîmplinită, pe care eşecuri repetate o înăcresc şi o învenineză. Ea se întinde în chip fatal la-ntregul univers; şi dacă loveşte mai cu seamă în religie, subminând-o, este fiindcă resimte în taină amărăciunea de a nu putea crede. Şi mai dăunătoare e însă batjocura ce muşcă, mânioasă, degenerată în sistem şi vecină cu distrugerea de sine. În 1726, marchiza de Prie fiind surghiunită în Normandia, Dna du Deffand a urmat-o spre a-i ţine companie. În ,,*Istoria Regenţei*", Lemontey[22] povesteşte că „cele două prietene îşi trimiteau una alteia în fiece dimineaţă cupletele satirice pe care le compuneau fiecare pe seama celeilalte".

Într-un mediu în care clevetirea era o datorie şi-n care oamenii rămâneau treji din teamă de singurătate („Nu exista nimic pe lumea asta pe care să nu-l fi preferat tristeţii de a se culca", spunea Duclos despre una dintre femeile la modă), doar conversaţia putea să fie sacră, vorbele usturătoare, înţepăturile cu iz de glumă şi cu intenţii ucigaşe. Cum nimeni nu era cruţat, s-a putut semnala cu temei, ca o trăsătură caracteristică a vremii, „declinul admiraţiei". Totul se leagă: fără naivitate, fără evlavie, nu-i nici capacitate de a admira, de a-i privi pe oameni aşa cum sunt, în fiinţa lor originară şi unică, independent de accidentele vremelnice; admiraţia, îngenunchere interioară ce nu implică nici umilire, nici sentiment al neputinţei, este prerogativa, certitudinea şi mântuirea celor puri, a celor care, tocmai, nu frecventează saloanele.

[22] **Pierre-Édouard Lémontey** (1762 - 1826), avocat , om politic, scriitor și istoric francez.

*

Numai popoarele puse pe gâlceavă, popoarele indiscrete, pizmaşe, cârtitoare au o istorie *interesantă*: cea a Franţei este în cel mai înalt grad. Bogată în evenimente, şi mai ales cu sumedenie de scriitori ca să le comenteze, ea este providenţa însăşi pentru amatorul de Memorii.

Francezul e capricios sau fanatic, judecă după toane sau cu sistem; chiar şi sistemul însă capătă la el aparenţă de toană. Trăsătura ce-l defineşte cu adevărat e nestatornicia, cauză a nesfârşitului şir de regimuri la care asistă în chip de spectator amuzat sau frenetic, preocupat mai cu seamă să arate că nu e niciodată tras pe sfoară, nici măcar când e în culmea furiei; rând pe rând beneficiar şi victimă a acelui „spirit literar" care, potrivit lui Tocqueville[23], constă în a căuta „ce-i ingenios şi nou mai degrabă decât ce e adevărat, a iubi mai mult ce este vrednic de istorisit decât ce e util, a te arăta sensibil la jocul şi la dicţia actorilor, fără a ţine seama de urmările piesei, în sfârşit, a te hotărî bizuindu-te pe impresii mai degrabă decât pe argumente" (*Amintiri*). Şi Tocqueville adaugă: „Luat ca un tot, poporul francez judecă prea adesea în politică precum un om de litere."

Literatul e cel mai puţin în măsură să înţeleagă cum funcţionează statul; în această privinţă, el vădeşte o oarecare competenţă numai în timpul revoluţiilor, fiindcă atunci, tocmai, autoritatea e abolită şi, în lipsa puterii, el poate să-şi închipuie că totul este rezolvabil prin atitudine şi frază. Nu atât instituţiile libere îl interesează, cât simulacrele şi schimonoseala libertăţii. Nici o mirare deci că oamenii din '89 s-au inspirat dintr-un lunatic ca Rousseau[24], şi nu din Montesquieu, spirit aşezat, căruia nu-i place să divagheze

---

[23] **Alexis Henri Charles de Clérel,** viconte de Tocqueville (1805 - 1859) gânditor politic, istoric ,scriitor francez. autorul lucrării ,,Despre democrația din America"

[24] **Jean Jacques Rousseau** (1712 - 1778) filozof francez de origine geneveză, scriitor și compozitor, unul dintre cei mai iluștri gânditori ai Iluminismului. A influențat hotărâtor, alături de Voltaire și Diderot, spiritul revoluționar, principiile de drept și conștiința socială a epocii; ideile lui se regăsesc masiv în schimbările promovate de Revoluția franceză din 1789 .

şi care nu va putea servi niciodată drept model unor retori idilici sau sângeroşi.

În ţările anglo-saxone, sectele îngăduie cetăţeanului să dea frâu liber nebuniei sale, nevoii sale de dispută şi scandal; de aici diversitatea religioasă şi uniformitatea politică. În ţările catolice, dimpotrivă, resursele de delir ale individului nu se pot pune în valoare decât în anarhia de partide şi facţiuni; aici îşi satisface el pofta de erezie. Nici o naţiune n-a găsit încă secretul unei *înţelepciuni* egal împărţite între religie şi politică. Şi chiar dacă acest secret ar fi în cele din urmă aflat, francezii ar fi ultimii doritori să profite de el; ei, care, de-ar fi să-l credem pe Talleyrand[25], au făcut Revoluţia *din vanitate* – cusur atât de adânc sădit în firea lor încât devine o calitate, sau oricum un imbold care-i stârneşte să creeze şi să făptuiască, să *strălucească* mai ales; de aici, *spiritul*, parada de inteligenţă, preocuparea de a-l întrece pe celălalt neapărat, de a avea cu orice preţ cuvântul ultim. Dar din păcate, chiar dacă ascute calităţile, chiar dacă îndepărtează de locul comun şi se împotriveşte delăsării, vanitatea face din cel ce-i e supus un jupuit de viu; de aceea, prin umilinţele pe care li le pricinuieşte, francezii au plătit pentru belşugul de prilejuri de care în chip atât de generos s-au bucurat. Vreme de o mie de ani istoria s-a învârtit în jurul lor: atare privilegiu se ispăşeşte; iar pedeapsa lor a fost şi este iritarea unui amor-propriu veşnic nemulţumit, veşnic nedomolit. Pe vremea când erau puternici, se plângeau că nu sunt de ajuns; acum se plâng că nu mai sunt deloc. Aceasta-i drama unei naţiuni ulcerate şi când prosperă, şi când e la ananghie – o naţiune lacomă şi capricioasă, prea răsfăţată de soartă pentru a şti ce-i modestia sau resemnarea, neştiind să păstreze măsura nici înaintea inevitabilului, nici a nesperatului.

[25] **Charles-Maurice de Talleyrand-Périgord** (1754–1838), binecunoscut ca Talleyrand, a fost un politician și diplomat francez.

După istorie

Sfârşitul istoriei e scris în începuturile ei – istoria, omul pradă timpului, purtând stigmatele ce definesc deopotrivă timp şi om.

Dezechilibru neîntrerupt, făptură ce se dislocă neîncetat, timpul este în sine o dramă în care istoria reprezintă episodul cel mai însemnat. Ce altceva e ea în fond decât tot un dezechilibru, o dislocare rapidă şi intensă a timpului însuşi, graba către o devenire în care nimic nu mai devine?

Aşa cum teologii vorbesc cu îndreptăţire despre epoca noastră ca despre una post-creştină, vom vorbi şi noi cândva despre norocul şi nenorocul de a trăi în plină post-istorie. Am vrea cu orice preţ să cunoaştem acea izbândă din amurg în care vom scăpa de succesiunea generaţiilor şi de năvala unui veşnic mâine, şi-n care, pe ruinele timpului istoric, existenţa, identică în fine cu ea însăşi, va fi redevenit ce-a fost înainte de a se preschimba-n istorie. Timpul istoric e un timp atât de încordat, că-i greu să ne închipuim cum ar putea să nu zboare în ţăndări. El dă impresia în fiecare clipă că-i gata să se sfarme. Accidentul nu se va petrece poate atât de repede pe cât sperăm.

Dar e cu neputinţă să nu aibă loc. Şi abia apoi, după ce se va fi produs, vor afla şi beneficiarii, profitorii post-istoriei din ce era istoria făcută. „De acum înainte, nu vor mai fi evenimente!” au să exclame. Se va încheia astfel un capitol – cel mai ciudat din evoluţia cosmică.

E de la sine înţeles că o atare exclamaţie este de negândit altfel decât prilejuită de un dezastru imperfect. Reuşita totală ar aduce cu sine o simplificare radicală, suprimarea *viitorului,* de fapt. Rare sunt însă catastrofele fără fisură: asta ar trebui să-i liniştească pe nerăbdători, pe înfriguraţi, pe amatorii marilor ocazii, chiar dacă resemnarea e aici obligatorie. Nu tuturora le-a fost dat să

urmărească Potopul de aproape. E lesne de închipuit starea de spirit a celor care, presimţindu-l, n-au trăit de ajuns spre a asista la el.

*

Pentru a împiedica răspândirea unui animal tarat, nevoia unor molime artificiale, ce le-ar înlocui cu mult succes pe cele naturale, se face tot mai mult simţită şi cucereşte, în proporţii diferite, întreaga lume. Sfârşitul câştigă teren. Nu poţi să ieşi pe stradă, să priveşti mutrele, să schimbi o vorbă, s-auzi un murmur oarecare fără să-ţi spui că ceasul e aproape, chiar dacă de bătut va bate peste un veac sau zece. Un aer de deznodământ dă strălucire celui mai mărunt gest, celui mai banal spectacol, celei mai stupide întâmplări, şi trebuie să fii refractar la Inevitabil ca să nu-ţi dai seama de asta.

*

Atâta vreme cât istoria urmează un curs aproape normal, orice eveniment apare ca un capriciu, ca o indiscreţie a devenirii; îndată ce îşi schimbă ritmul însă, cel mai mărunt pretext capătă amploarea unui semn. Tot ce se întâmplă atunci echivalează cu un simptom, cu un avertisment, cu iminenţa unei încheieri. În epocile neinteresante (altfel spus, în absolut), evenimentul – expresie a unui prezent ce se repetă, ce se reproduce – are o semnificaţie în sine şi pare să nu se desfăşoare-n timp; dimpotrivă, în perioadele când devenirea e sinonimă cu o înnoire funestă, totul evocă o înaintare spre nemaivăzut, o viziune înrudită cu cea din *Samyutta Nikāya*[26]: „Lumea întreagă e în flăcări, lumea întreagă e învăluită-n nori de fum, lumea întreagă e mistuită de foc, lumea întreagă se

[26] ***Saṃyutta Nikāya***, "Discursuri conectate" sau "Scripturi în natură ") o scriptură budistă, cea de-a treia dintre cele cinci Nikāyas sau colecții din Sutra Pittaka unul dintre "cele trei coșuri" care compun Pali Tipitaka din Budismul Theravada .

cutremură.” – Monstrul sardonic Māra[27] ţine în dinţi şi-n gheare roata naşterii şi a morţii, iar privirea lui dintr-o imagine tibetană redă într-adevăr acea dorinţă pătimaşă, acea sete de rău, inconştientă în natură, pe jumătate conturată la om, dar vădită la zei – sete nedomolită, a cărei manifestare, dăunătoare prin excelenţă, rămâne pentru noi neîntreruptul şir de evenimente cu inerentele idolatrii. Doar coşmarul istoriei ne lasă să ghicim coşmarul transmigrării. Cu o rezervă totuşi: pentru budist, peregrinarea de la o existenţă la alta e o teroare de care vrea să se elibereze; se străduieşte din răsputeri s-o facă, sincer înfricoşat de năpasta de a renaşte şi a muri din nou, fără să se gândească nici o clipă să-i guste-n taină farmecul. Nu există la el nici o complicitate cu nefericirea, cu primejdiile ce-l pândesc din afară şi mai cu seamă dinlăuntru.

Noi, în schimb, pactizăm cu tot ce ne primejduieşte, ne cultivăm blestemele, suntem însetaţi de tot ce ne zdrobeşte, n-am renunţa pentru nimic în lume la propriul nostru coşmar, căruia i-am atribuit tot atâtea majuscule câte iluzii am avut. Iluziile şi-au pierdut creditul, la fel şi majusculele; coşmarul însă a rămas, decapitat şi gol, iar noi îl iubim mai departe, tocmai fiindcă e al nostru şi nu vedem cu ce să îl înlocuim. E ca şi cum cel ce aspiră la nirvāna[28], sătul s-alerge după ea în zadar, ar renunţa, pentru a se tăvăli, pentru a se afunda în samsāra[29], complice al propriei căderi aproape tot aşa cum noi suntem cu a noastră.

---

[27] În budism, **Mara** a fost un demon-prinț care reprezenta moartea și care a încercat să-l ispitească pe Buddha Shakyamuni. Pentru budiști, Mara este simbolul suprem al răului, fiind uneori asociat cu diavolul creștin.

[28] **Nirvana** este starea supremă în budism și jainism, stare care încheie șirul reîncarnărilor. Nirvana este eternitatea, inexistența, adică antipodul lumii imediate a lucrurilor schimbătoare. Nirvana este în afara oricărei posibilități de reprezentare mentală.

[29] **Samsara** desemnează circuitul existenței în lume pe baza formulei naștere-moarte-renaștere. Potrivit faptelor din viața anterioară, omul se reîncarnează, urmând ca și după această viață să urmeze o alta. Această lege fundamentală a transmigrației (samsara) are la bază gândirea religioasă și filozofia indiană.

*

Omul face istoria; la rându-i, istoria îl desface. El îi e creator şi tot el jucărie, îi e agent şi victimă. A crezut până acum c-o stăpâneşte, acum ştie că-i scapă, că împlinirea ei se face în insolubil şi intolerabil: o epopee smintită, al cărei rezultat nu implică nici o idee de finalitate. Cum să-i atribui un scop? De-ar avea unul, nu l-ar atinge decât odată ajunsă la propria-i încheiere. N-ar trage foloase de aici decât ultimii descendenţi, supravieţuitorii, *restul*, doar ei ar fi satisfăcuţi, profitori ai sumedeniei de strădanii şi frământări pe care le va fi îndurat trecutul. Viziune prea de tot grotescă şi nedreaptă. Dacă dorim cu orice preţ ca istoria să aibă un sens, să-l căutăm în blestemul ce apasă asupra ei, şi nu altundeva. Iar individul izolat poate şi el avea un sens doar întrucât ţine de acest blestem. Un geniu răufăcător veghează asupra destinelor istoriei. În chip vădit, ea n-are scop, dar e împovărată de o fatalitate ce ţine loc de scop, conferind devenirii un simulacru de necesitate. Tocmai această fatalitate, şi numai ea, ne îngăduie să vorbim fără a cădea în ridicol de o logică a istoriei – şi chiar de o providenţă; providenţă aparte, e drept, suspectă la culme, dar cu intenţii mai puţin nepătrunse ca ale celeilalte, considerată binefăcătoare, căci potriveşte astfel lucrurile încât civilizaţiile al căror curs este diriguit de ea să se îndepărteze tot mai mult de calea lor originară pentru a atinge opusul propriilor ţeluri, pentru a se prăbuşi cu o obstinaţie şi o metodă care trădează întradevăr uneltirile unei puteri ironice şi tenebroase.

*

Istoria nu e decât la început, cred unii, uitând că e un fenomen excepţional, în chip necesar efemer, un lux, un interludiu, o rătăcire... Stârnind-o, investindu-şi în ea propria substanţă, omul s-a irosit, s-a împuţinat, s-a şubrezit. Atâta timp cât, evadat din propriile-i origini, a rămas totuşi în apropierea lor, el a putut dăinui fără primejdie; îndată însă ce s-a rupt de ele şi a început să le evite, a apucat pe o cale inevitabil scurtă: câteva biete milenii... Devenind independentă de om, istoria – opera sa – îl roade şi îl mistuie, şi nu

se va da în lături să-l strivească. Iar el va sucomba cu ea odată, ultim dezastru, pedeapsă meritată pentru atâtea uzurpări şi sminteli ivite din ispita titanismului. Tot ce a înfăptuit Prometeu e compromis pentru vecie. Încălcând toate legile nescrise – singurele care înseamnă ceva – şi trecând peste graniţele ce i-au fost hărăzite, omul s-a ridicat prea sus pentru a nu stârni invidia zeilor; iar aceştia, hotărâţi să-l doboare, îl aşteaptă acum la cotitură, încheierea cursului istoriei e de-acum înainte inevitabilă, chiar dacă nu se poate spune cum va fi: tărăgănată sau fulgerătoare. Totul arată că omenirea e în declin, în ciuda izbânzilor ei sau mai degrabă din cauza lor. Dacă unei civilizaţii izolate e întrucâtva lesne să-i fixezi momentul de apogeu, cu evoluţia istoriei în ansamblu nu e deloc aşa. Care i-a fost punctul culminant? Şi unde să-l situezi, în cele dintâi veacuri ale Greciei, Indiei sau Chinei, sau la o anume dată în Occident? Cu neputinţă de hotărât fără a pune în joc preferinţe prea personale. Oricum, e evident că omul a dat tot ce avea mai bun în el şi că, de-ar fi chiar să asistăm la ivirea altor civilizaţii, acestea nu vor cântări cu siguranţă cât cele vechi, şi nici măcar cât cele moderne, fără a mai socoti că nu se vor putea feri de contagiunea sfârşitului, devenit pentru toţi un soi de obligaţie, de program. Din preistorie până la noi, şi de la noi în postistorie – iată drumul către un uriaş fiasco, pregătit şi prevestit de toate epocile, chiar şi de cele de apogeu. Toţi asemuiesc devenirea cu un eşec, până şi utopiştii, de vreme ce închipuie o eră socotită tocmai a se sustrage devenirii: viziunea lor e una a altui timp înlăuntrul timpului..., ceva asemenea unui eşec inepuizabil, neatacat de temporalitate şi aflat deasupra ei. Istoria însă, al cărei protector este Ahriman[30], calcă-n picioare aceste divagaţii, refuzând cu dezgust să ia în seamă posibilitatea unui paradis, chiar ratat – fapt ce lipseşte utopiile de obiect şi de raţiunea lor de a fi. E semnificativ că de această noţiune a paradisului ne izbim de îndată ce vrem să pricepem istoria în propria-i esenţă. Şi asta fiindcă nu-i putem surprinde originalitatea fără a ne raporta la antipodul ei, istoria apărând ca o tăgăduire

[30] În mitologia persană, **Angra Maynu**, cunoscut și sub numele **Ahriman** este zeul întunericului, personificarea și creatorul răului, eternul distrugător al binelui. Numele "Ahriman" înseamnă "spirit diabolic". Simbolul lui este șarpele.

treptată, ca o îndepărtare progresivă de o stare primară, de un miracol iniţial, fermecător şi convenţional deopotrivă: kitsch pe bază de nostalgie... Când această înaintare către sfârşit se va fi încheiat, istoria îşi va fi atins „ţelul" şi nu va mai păstra nimic în ea care să poată aminti de punctul de plecare – că acesta e doar o poveste, nu contează. Paradisul, imaginabil la rigoare în trecut, nu e deloc de închipuit în viitor: cu toate astea, faptul că a fost situat *înainte* de istorie aruncă asupra acesteia lumini devastatoare, care ne fac să ne întrebăm de n-ar fi fost mai bine să fi rămas la starea de ameninţare, de simplă virtualitate.

*

E mai puţin urgent să sondăm „viitorul", subiect de groază şi nimic altceva, decât sfârşitul, decât ce va avea loc după... „viitor", atunci când timpul istoric, coextensiv lucrării omeneşti, va fi încetat, prin aceasta încetând întreg cortegiul de naţiuni şi imperii. Eliberat de povara istoriei, omul, istovit la culme, după ce se va fi dezis de propria originalitate, va mai dispune doar de o conştiinţă vidă, fără nimic cu care s-o poată umple: un troglodit dezamăgit, un troglodit fără nici o iluzie. Va reînnoda el oare legăturile cu îndepărtaţii săi strămoşi, iar postistoria se va înfăţişa ca o versiune agravată a preistoriei? Şi cum să conturăm fizionomia acestui supravieţuitor pe care cataclismul îl va fi apropiat iarăşi de peşteri? Ce va face oare în faţa acestor două extreme, în faţa acestui interval ce le desparte şi în care s-a zămislit o moştenire pe care o refuză? Descătuşat de toate valorile, de toate fictiu-nile acceptate în acest răstimp, el nu va mai putea, nici nu va vrea să închipuie, în lucida-i decrepitudine, altele noi. Şi aşa va lua sfârşit jocul ce rân-duise până atunci şirul civilizaţiilor.

*

După atâtea cuceriri şi performanţe de tot soiul, omul începe să se demodeze. Mai trezeşte interes doar în măsura în care-i hăituit şi încolţit, doar în măsura în care se împotmoleşte tot mai tare. Iar dacă mai continuă, e numai fiindcă n-are puterea să

capituleze, să-şi întrerupă dezertarea înainte (istoria fiind doar atât, şi nimic altceva), fiindcă a dobândit un automatism al declinului. Nu vom şti niciodată cu exactitate ce s-a rupt în el, dar ruptura există. Exista de când a pornit-o la drum, s-ar putea spune. Fără îndoială, dar abia schiţată; iar el, plin încă de vigoare, se împăca bine cu ea. Nu era încă acea spărtură largă, ivită dintr-un lung efort de autodistrugere, specialitate de animal subversiv care, după ce a subminat atâta vreme totul, trebuia să sfârşească prin a se submina pe sine. Subminare a propriilor temeiuri (la care ajunge orice analiză, fie ea psihologică sau de alt fel), a propriului „eu", a condiţiei sale de subiect – răzvrătirile sale camuflând loviturile pe care le îndreaptă împotrivă-i. Ce-i sigur este că-i adânc vătămat, că-i putred până la rădăcină. De altfel, nu te simţi om cu adevărat decât atunci când iei aminte la putregaiul ăsta esenţial, în parte acoperit până acum, dar din ce în ce mai vizibil de când omul şi-a explorat şi spulberat propriile secrete. Devenind transparent sieşi, nu va mai fi în stare să întreprindă, să „creeze" nimic, şi asta va însemna secătuire prin lipsa amăgirii, prin suprimarea candorii. Unde va mai găsi oare destulă energie pentru a stărui într-o operă ce reclamă un minimum de prospeţime şi de obnubilare? Dacă i se întâmplă să se mai amăgească uneori asupră-i, nu se mai amăgeşte deloc asupra aventurii omeneşti. Ce inepţie să susţii că-i doar la început! Când, de fapt, epavă aproape supranaturală, se-ndreaptă către o condiţie limită: un înţelept ros de înţelepciune. E putred, da, e cangrenat, şi aşa suntem cu toţii. Ne îndreptăm în masă către o confuzie fără seamăn, ne vom ridica unii împotriva altora aidoma unor neghiobi convulsivi, unor fantoşe bân-tuite de halucinaţii, fiindcă o dată ce totul va fi devenit imposibil şi irespirabil pentru toţi, nimeni nu va mai găsi de cuviinţă să trăiască decât pentru a lichida şi a se lichida. Unica frenezie de care sân-tem încă în stare este frenezia sfârşitului. Va veni apoi o formă supremă de stagnare în care, rolurile fiind încheiate, scena goală, vom putea rumega în voie epilogul.

*

Istoria ne repugnă la gândul că, potrivit unei vorbe cunoscute, ce vedem astăzi va fi cândva istorie.

N-ar trebui să facem caz defel de ceea ce se-ntâm-plă, de ceea ce se petrece, iar faptul că nu reuşim vădeşte o anumită dereglare. Dar cum să însufleţeşti ceva, orice, dacă ai îmbrăcat platoşă de dispreţ? Istoricul adevărat, un jupuit de viu ce poartă masca obiectivităţii, suferă şi se sileşte să sufere, şi de aceea şi este atât de prezent în relatările sau în formulările sale. Departe de a privi de sus la grozăviile pe care le-a descris, Tacit s-a complăcut în ele şi, acuzator fascinat, le-a proslăvit în voie. Avid de anomalie, este cuprins de plictiseală îndată ce nedreptatea şi fărădelegile se împuţinează. Ca şi Saint-Simon mai târziu, el simţea voluptatea indignării, desfătările furiei. Hume[31] îl socotea spiritul cel mai profund al Antichităţii – cel mai viu, am spune, şi cel mai aproape de noi prin calitatea masochismului său, viciu sau dar indispensabil pentru oricine se apleacă asupra celor omeneşti, fie că e vorba de un fapt divers sau de Judecata de Apoi.

Să cercetăm cu grijă cel mai neînsemnat eveniment: în cel mai bun caz, elementele pozitive şi cele negative care-l alcătuiesc se află în cumpănă; de obicei, cele negative predomină. E ca şi cum ai spune că ar fi fost preferabil să nu fi avut loc. Am fi fost astfel scutiţi să luăm parte la el, să-l îndurăm. La ce bun să adaugi ceva, orice, la ceea ce există sau pare să existe? Istoria, odisee inutilă, nu are scuză, şi uneori eşti ispitit să învinuieşti chiar arta, oricât de imperioasă ar fi nevoia din care izvorăşte. Creaţia este accesorie; important este să-ţi tragi seva din propriile-ţi adâncuri, să fii tu însuţi într-un chip total, fără să te cobori la vreo formă de exprimare. A construi catedrale şi a da mari bătălii ţin de aceeaşi eroare. Mai bine încercăm să trăim în profunzime decât să străbatem veacurile căutând un eşec.

Cu siguranţă, nu este mântuire prin istorie. Ea nu este defel dimensiunea noastră fundamentală; nu e decât apoteoza

[31] **David Hume** (1711 - 1776) filozof, istoric și economist scoțian, adept al empirismului, unul dintre reprezentanții cei mai de seamă ai Iluminismului scoțian.

aparenţelor. Să fie oare cu putinţă ca, o dată ce se va pune capăt drumului nostru prin lume, să ne aflăm iar propria esenţă? Omul postistoric, fiinţă întru totul pustie, va fi în stare oare să afle în sine însuşi atemporalul, adică tot ce a sugrumat în noi istoria? însemnătate au doar acele clipe pe care nu ni le-a întinat. Singurele fiinţe în stare să se înţeleagă, să se împărtăşească unele altora cu adevărat sunt cele deschise către asemenea momente. Epocile frământate de interogaţia metafizică rămân clipele de apogeu, adevăratele culmi ale trecutului. Doar aventurile lăuntrice se apropie de ceea ce nu poate fi cuprins, doar ele ajung aici, fie şi numai pentru o clipă, dar care atârnă mai greu decât tot restul, decât timpul însuşi. „Era la Roma, la 15 octombrie 1764, când, şezând visător între ruinele Capitoliului, în vreme ce călugării desculţi cântau de vecernie în templul lui Jupiter, m-a fulgerat întâia oară gândul să scriu istoria decăderii şi prăbuşirii acestui oraş."

Imperiile sfârşesc fie prin descompunere, fie prin catastrofă, fie prin împletirea celor două. Aceeaşi alegere stă dinaintea omenirii în general. Să ne închipuim un viitor Gibbon[32], de vor mai fi istorici la capătul nu al unui ciclu, ci al tuturora, un Gibbon meditând la ce-a fost omenirea. Cum va proceda oare pentru a ne descrie excesele, pornirile demonice – izvor al dinamismului nostru – el, care va fi înconjurat doar de fiinţe aflate pradă unei sfinte inerţii, ajunse la capătul unui respingător proces de degradare, eliberate pentru totdeauna de mania de a se afirma, de a lăsa urme, de a-şi face cunoscută trecerea pe pământ? Ar înţelege oare incapacitatea noastră de a elabora o viziune statică asupra lumii şi de a ne conforma ei, de a ne emancipa de ideea şi de obsesia faptei? Ceea ce ne pierde, ba nu, ceea ce ne-a pierdut e setea de destin, oricare ar fi acesta; şi dacă infirmitatea asta, cheie a devenirii istorice, ne-a ruinat, dacă ne-a pustiit, tot ea ne-a şi salvat, dându-ne gustul prăbuşirii, dorinţa pentru un eveniment aflat mai presus de toate evenimentele, pentru o spaimă aflată mai presus de toate spaimele. Catastrofa fiind singura soluţie, iar postistoria, în ipoteza că i-ar

[32] **Edward Gibbon** (1737 - 1794) - istoric englez și membru al parlamentului britanic. Cea mai faimoasă lucrare a sa este *Istoria declinului și a prăbușirii Imperiului Roman*, care a fost publicată în șase volume între anii 1776 și 1788.

putea urma celei dintâi, singura ieşire, singura şansă – e îndreptăţită întrebarea dacă omenirea, aşa cum este, n-ar avea interes să dispară acum, mai degrabă decât să se istovească şi să se vlăguiască în aşteptare, expunându-se unei ere de agonie, în care ar risca să piardă orice ambiţie, chiar şi pe aceea de a dispărea.

Urgenţa catastrofei.

Totul pare să prevestească sfârşitul istoriei şi, o dată cu el, al fiinţei, pe seama căreia istoria s-a înălţat făcând să iasă fiinţa din şinele în care odihnea şi asociind-o convulsiilor sale; de aceea istoria reprezintă terenul pe care fiinţa s-a măcinat şi degradat fără încetare. Acum, când se apropie de capăt, e cu neputinţă ca istoria să nu poarte pecetea acestei drame ce trebuia să se răsfrângă asupră-i încă de la început; şi e cu neputinţă să nu purtăm şi noi pecetea, noi, martorii sfârşitului înfrigurat al piesei, care, s-o recunoaştem, nu ne displace, de altminteri. Asemenea într-aceasta celor dintâi creştini, avizi de catastrofă. Spre marea lor dezamăgire, catastrofa n-a avut loc, în ciuda belşugului de prorociri din scrierile vremii. Cu cât sporeau ele mai tare, ca pentru a-l grăbi pe Dumnezeu şi a-i forţa mâna, cu atât acesta din urmă, răvăşit, nedecis, se încurca mai tare în propriile scrupule. Intraţi în derută, credincioşii au trebuit să se plece înaintea evidenţei: noua venire a Mântuitorului n-avea să aibă loc, arătarea lui era amînată; la orizont, nici mântuire, nici osândă. În aceste condiţii, ce altceva le rămânea de făcut decât să aştepte, între resemnare şi speranţă, vremuri mai bune – vremea sfârşitului? Mai favorizaţi de soartă decât ei, noi suntem în schimb stăpâni ai sfârşitului nostru; el ne stă la-ndemână, şi nu avem nevoie pentru a-i grăbi sosirea de nici un ajutor venit de sus. Greu de crezut că, aşa risipitori cum suntem chiar, nu vom profita de o asemenea şansă nesperată. Cum am ajuns aici? Ce s-a petrecut oare pentru ca, după veacuri de speranţă, să ne aflăm în pragul unei realităţi pe care doar sarcasmul o face suportabilă? De la Renaştere încoace, omenirea n-a făcut altceva decât să evite sensul ultim al înaintării sale, principiul nociv manifestat în ea. Epoca Luminilor, îndeosebi, avea să aducă o contribuţie deloc neglijabilă acestei operaţiuni de obnubilare. În veacul următor,

idolatria Viitorului a venit să confirme iluziile celui precedent. Într-o epocă atât de lipsită de iluzii ca a noastră, ea se încăpăţânează să-şi etaleze făgăduielile, chiar dacă sunt puţini cei ce mai cred în ele. Nu fiindcă idolatria în cauză ar fi sfârşită, dar suntem siliţi s-o reducem la minim, s-o privim cu dispreţ – din prudenţă, din teamă. Căci ştim acum că este compatibilă cu atrocitatea, că duce, chiar, la ea sau, cel puţin, că dă naştere tot atât de lesne prosperităţii şi ororii. De vreme ce cu fiecare teorie sau descoperire ne înfundăm un pic mai mult, ce mai putem avea în comun cu stirpea „luminată", cu maniacii Posibilului? Contemporanii lui Newton s-au mirat că un spirit de o asemenea forţă s-a coborât să comenteze viziunile Apostolului. Dimpotrivă, nouă ni s-ar părea de neînţeles să nu fi procedat aşa, iar savantul care ar refuza cu dezgust s-o facă şi-ar atrage dispreţul nostru. De altfel, nici n-are nevoie să stăruie asupra revelaţiilor în cauză; căci le trăieşte în felul său şi pregăteşte o viziune nouă despre ele, mai convingătoare şi mai eficace decât cea veche, ca una lipsită de fast şi poezie ce se află. Tot lucrând la ea şi tot desăvârşind-o, îi distinge contururile cu atâta claritate, că-i vine greu să mai vorbească despre ea. Şi cum sfârşitul vremilor i-apare ca un loc comun, straniu e în ochii lui nu faptul că poate fi gândit, ci că întârzie să se-arate. Îşi dă toată silinţa să-l ducă la împlinire, să-i grăbească ivirea: cu ce-i el vinovat că sfârşitul ezită şi îşi amână apariţia? Nerăbdători în egală măsură, am vrea şi noi să vină şi să ne izbăvească de curiozitatea asta care ne apasă. Îi prevedem venirea mai devreme sau mai târziu, potrivit dispoziţiei noastre; dar în acelaşi timp, respirând în funcţie de irespirabil, exultând în tot ce ne înăbuşă, ţinem deja, prin toate gândurile noastre, oricât de luminoase ar fi, de noaptea în care ele se vor cufunda.

Poate că e aproape ziua când, incapabili să mai îndurăm uriaşa teamă pe care am acumulat-o, ne vom încovoia sub apăsătoarea-i povară. Focul din cer va fi de astă dată focul nostru, şi, pentru a scăpa de el, ne vom năpusti spre adâncul pământului, departe de o lume pe care am desfigurat-o şi jefuit-o. Şi vom sălăşlui mai jos de morţi, invidiind tihna şi beatitudinea acestor tigve nepăsătoare aflate într-un veşnic repaos, acestor schelete domolite şi modeste, izbăvite în fine de necuviinţa sângelui şi revendicările cărnii. Viermuind în beznă, vom avea măcar satisfacţia de a nu mai

trebui să ne privim în faţă, bucuria de a ne pierde chipurile. Expuşi aceloraşi vitregii şi aceloraşi primejdii, vom fi la fel cu toţii, şi totuşi mai străini unii de alţii decât am fost vreodată.

La ce bun strădania de a ne evita soarta? Am putea, desigur, găsi un sfârşit de rezervă; dar ar trebui ca el să fie şi verosimil şi să aibă oarecari şanse de a se realiza. Omul fiind ceea ce este, se poate oare accepta că-i e dat să se stingă în tihna şubrezirii, înconjurat de binefacerile bătrâneţii? Fără îndoială, el se pleacă deja sub povara mileniilor, dar pare improbabil să-i fie hărăzit s-o poarte până la capăt, până la istovirea forţelor. Dimpotrivă, totul lasă să se întrevadă că luxul ramolismentului îi va fi interzis, de n-ar fi decât datorită ritmului său de viaţă şi înclinării către nemăsură. Îngâmfat de talentele sale, batjocoreşte natura, îi răscoleşte încremenirea, stârnind în ea o răvăşeală rând pe rând tragică şi dezgustătoare, care devine pentru ea de-a dreptul de nesuportat. Dorinţa ce-o animă este ca omul să-şi ia valea cât mai curând şi, dacă ar vrea, el ar putea să i-o împlinească neîntârziat. Ea s-ar descotorosi astfel de acest răzvrătit, la care până şi zâmbetul e subversiv, de acest contra-vieţuitor pe care e silită să-l adăpostească, de acest uzurpator care i-a furat tainele ca s-o aservească, s-o dezonoreze. Prin nelegiuirile sale însă, el însuşi avea să cadă în robie, să se ticăloşească. Depăşind, prin cunoştinţele ca şi prin faptele sale, limitele hărăzite făpturii, el a atentat la izvoarele înseşi ale fiinţei sale, la fondul său originar. Cuceririle lui sunt isprava cuiva care a trădat viaţa şi s-a trădat pe sine. De aici aerul de vinovăţie, felul confuz de a se purta, de aici remuşcarea pe care încearcă s-o ascundă prin insolenţă şi prin agitaţie. Se lasă otrăvit de zgomot ca să evite, să escamoteze rechizitoriul pe care i l-ar face negreşit până şi cel mai mărunt examen de conştiinţă. Creatiunea odihnea într-o sfântă amorţire, într-un murmur încântător, neauzit; zdruncinând-o cu frenezia sa, cu răcnetele lui de monstru hăituit, el a făcut-o să devină de nerecunoscut şi i-a tulburat tihna pentru totdeauna. Dispariţia tăcerii trebuie socotită printre semnele ce prevestesc sfârşitul. Azi, cetatea cea mare a Babilonului nu mai merită să piară din cauza neruşinării sau desfrâului său, ci din cauza zarvei şi gălăgiei sale, a scrâşnetelor sale de fier vechi şi a încrâncenaţilor ce nu se mai

satură de ele. Îndârjită împotriva solitarilor, aceşti ultimi martiri, ea-i urmăreşte, îi torturează, le întrerupe în fiece clipă meditaţia, li se strecoară ca un virus sonor în cuget, pentru a-i submina şi nimici. Iar ei, cuprinşi de exasperare, cum să nu-şi dorească s-o vadă prăbuşindu-se neîntârziat? Ea otrăveşte spaţiul, pângăreşte, precum o nouă desfrânată, fiinţe şi privelişti, alungând de pretutindeni puritatea şi reculegerea. Unde să mergi, unde să te aşezi ? Şi ce-ai mai putea căuta în larma unei planete babilonizate? înainte ca ea să se prefacă-n ţăndări, cei ce au suferit mai mult aici, cei pe care i-a chinuit îşi vor lua în sfârşit revanşa: doar ei vor binecuvânta deznodământul, doar ei se vor bucura de acea stingere momentană a vacarmului, acea scurtă şi decisivă tăcere de dinaintea marilor catastrofe.

Dobândind tot mai multă putere, omul devine tot mai vulnerabil. De temut însă, trebuie să se teamă cel mai tare de clipa în care, creaţiunea fiind în întregime nimicită, îşi va sărbători triumful – apoteoză fatală, izbândă căreia nu-i va supravieţui. Cel mai probabil este că va dispărea înainte să-şi fi realizat toate ambiţiile. Puterea lui e de pe acum atât de mare, că te întrebi de ce vrea s-o sporească. Atâta lăcomie trădează o slăbiciune fără de scăpare, o decădere magistrală. Plantele şi animalele poartă pecetea mântuirii, aşa cum omul o poartă pe cea a pierzaniei. Lucru adevărat pentru fiecare din noi, pentru întreaga Specie, orbită şi strivită de strălucirea Incurabilului. Ea se perpetuează în naţiuni – sortite şi ele aservirii – prin simplul automatism al devenirii; naţiunile toate nefiind în fond decât tot atâtea căi ocolite pe care o apucă istoria ca să ajungă la instituirea unei tiranii de anvergură, a unui imperiu ce va cuprinde continentele. Se va sfârşi atunci cu graniţele şi cu spaţiile de dincolo de ele, deci şi cu libertatea, şi cu iluziile, în chip semnificativ, Cartea Sfârşitului a fost creată într-un moment când oamenii, şi chiar zeii, trebuiau să se plece în faţa bunului plac al Romei. Arbitrarul degenerând în teroare, oprimaţilor nu le mai rămânea decât speranţa de a fi izbăviţi cândva, printr-un eveniment de dimensiune cosmică, pe care au prins să şi-l închipuie în liniile sale generale, ba chiar şi în detalii. În imperiul ce va să vină, dezmoşteniţii vor proceda la fel; genul vizionar, în chip firesc sinistru, le va detrona în ochii lor pe toate celelalte; dar, spre

deosebire de creştinii primitivi, ei nu-l vor urî pe noul Nero, sau mai degrabă se vor urî în el, îl vor preface într-un ideal detestat, primul între damnaţi, căci niciunul dintre ei nu va avea neruşinarea să se pretindă ales.

Se va fi terminat cu noul cer şi cu noul pământ, ca şi cu îngerul menit să deschidă „fântâna abisului”. De altfel, cheia ei nu-i oare chiar la noi? Abisul e în noi şi în afara noastră, e presimţirea de ieri, întrebarea de azi şi certitudinea de mâine. Întemeierea, ca şi dezmembrarea imperiului viitor va avea loc în mijlocul unor tulburări fără asemănare în trecut. În stadiul la care am ajuns, chiar dacă am vrea, ne-ar fi cu neputinţă să ne îndreptăm şi, într-o tresărire de înţelepciune, să facem cale-întoarsă. Perversitatea noastră e atât de virulentă, încât meditaţiile noastre asupră-i, ca şi strădaniile de a o depăşi, în loc s-o atenueze, o întăresc şi-o agravează. Sortiţi dispariţiei, reprezentăm episodul cel mai spectaculos şi mai jalnic din drama creaţiunii. Şi fiindcă răul ce dormita în celelalte vieţuitoare s-a trezit în noi, ne revenea nouă să ne pierdem pentru ca ele să poată fi izbăvite. Virtualităţile de sfâşiere şi conflict pe care le adăposteau au devenit actuale şi s-au concentrat în noi, eliberarea plantelor şi animalelor de elementele funeste ce zăceau amorţite în ele făcându-se pe seama noastră – act de generozitate, jertfă la care nu am consimţit decât pentru a regreta şi a ne înăcri. Invidiindu-le inconştienta, temei al izbăvirii lor, am vrea să fim ca ele şi, înciudaţi că nu ne reuşeşte, le plănuim pieirea, ne străduim să le stârnim interesul pentru nefericirile noastre ca să le trecem asupra lor. Cu animalele avem ce-avem, îndeosebi: ce n-am da să le smulgem din muţenie, să le convertim la vorbire, să le supunem abjecţiei cuvântului! Farmecul existenţei spontane, al existenţei ca atare, fiindu-ne oprit, nu putem tolera ca alţii să se bucure de el. Trădători ai inocenţei, ne înverşunăm împotriva oricui îi rămâne fidel, împotriva tuturor fiinţelor care, indiferente la aventura noastră, se complac în fericita lor torpoare. Cât despre zei, nu ne-am dezlănţuit oare împotriva lor din furia de a vedea că sunt conştienţi fără a suferi din pricina asta, în timp ce pentru noi conştiinţa şi naufragiul se confundă? Dacă am pătruns taina puterii lor, n-am putut-o afla în schimb pe aceea a seninătăţii. Răzbunarea era inevitabilă: cum să-i ierţi că posedă cunoaşterea fără riscul

blestemului ce-i este inerent ? Și totuşi, n-am renunţat să năzuim la fericire o dată cu dispariţia lor: am căutat-o şi o căutăm tocmai în ceea ce ne îndepărtează de ea, în împletirea cunoaşterii cu aroganţa. Cu cât se apropie aceşti doi termeni, tinzând spre identificare, cu atât se şterg în noi urmele propriilor noastre origini, îndată ce am decăzut din inerţia în care ne aflam, în care ne simţeam acasă, ne-am cufundat în făptuire, fără putinţa de a ne smulge din ea sau de a ne redobândi adevăratul loc sub soare. Iar dacă fapta ne-a corupt, la rându-ne am corupt fapta: rodul acestei degradări reciproce fiind acea sfidare a contemplării care e istoria, sfidare coextensivă evenimentelor şi tot atât de lamentabilă ca ele. Ceea ce a fost văzut cu ochiul minţii la Patmos, noi vom vedea aievea într-o zi, vom percepe cu claritate acel soare „negru ca un sac de păr", luna ca sângele, stelele căzând precum smochinele, acel soare strângându-se „ca o carte pe care o faci sul". Anxietatea noastră e un ecou la cea a Vizionarului, de care suntem mai aproape decât au fost predecesorii noştri, inclusiv cei care au scris despre el, şi îndeosebi autorul Originilor creştinismului, ce a avut imprudenţa să afirme: „Ştim că sfârşitul lumii nu este atât de aproape cum o credeau iluminaţii celui dintâi veac şi că acest sfârşit nu va fi o catastrofă bruscă. El va avea loc datorită frigului, peste mii de veacuri.„ Evanghelistul semianalfabet a văzut mai departe decât savantul său comentator, robit superstiţiilor moderne. Nimic de mirare aici: pe măsură ce ne întoarcem în timp către Antichitatea timpurie, întâlnim nelinişti asemănătoare cu ale noastre. Filosofia a avut, la începuturile ei, mai mult decât o presimţire, a avut intuiţia exactă a sfârşitului, a scadenței devenirii. Heraclit[33], contemporanul nostru ideal, ştia deja că focul „va judeca" totul; închipuia chiar un

[33] **Heraclit din Efes** (**Ηρακλειτος** Herakleitos; n. cca. 535 î.Hr. - d. 475 î.Hr.), cunoscut ca „Obscurul" (*Skoteinos*), a fost un filozof grec presocratic. El nu a fost de acord cu Thales, Anaximandru și Pitagora în legătură cu substanța fundamentală și considera că elementul fundamental din care derivă toate celalalte este focul, în locul apei, aerului sau pământului, cum considerau filozofii care l-au precedat. Acest lucru a dus la convingerea că schimbarea este un lucru real și că stabilitatea este iluzorie. Pentru Heraclit, totul este „într-un flux", după cum spune aforismul *Panta rei*, ce-i este atribuit:

foc atotcuprinzător la capătul fiecărei perioade cosmice, un cataclism repetat, corolar al oricărei concepţii ciclice a timpului. Mai puţin îndrăzneţi şi mai puţin exigenţi, noi ne mulţumim cu un singur sfârşit, căci ne lipseşte forţa ce ne-ar îngădui să-nchipuim şi să-ndurăm mai multe. Admitem, e adevărat, o pluralitate de civilizaţii – tot atâtea lumi care se nasc şi mor; dar cine dintre noi ar consimţi ca istoria întreagă să reînceapă la nesfârşit? Cu fiecare eveniment al ei, ce ne apare în chip necesar ireversibil, mai facem un pas către deznodământul unic, potrivit unui ritm al progresului a cărui schemă o adoptăm, refuzându-i desigur balivernele. Înaintăm, da, gonim chiar către un dezastru precis, şi nu către o mirifică desăvârşire. Cu cât ne e mai silă de poveştile predecesorilor noştri imediaţi, cu atât ne simţim mai aproape de orfici, care aşezau Noaptea la orignea la originea lucrurilor, sau de un Empedocle[34], care atribuia virtuţi cosmogonice Urii. Dar tot cu filosoful din Efes ne potrivim mai bine, când ne asigură că universul e cârmuit de trăsnet. Nemaifiind orbiţi de Raţiune, descoperim în fine cealaltă faţă a lumii şi bezna ce domneşte acolo; iar dacă trebuie cu orice preţ ca o lumină să ne abată de la ea, va fi fără îndoială lumina vreunui fulger definitiv. O altă trăsătură ce ne apropie de presocratici este pasiunea pentru inevitabil, pe care ei, în zorii civilizaţiei noastre, au resimţit-o la primul contact cu elementele şi fiinţele, al căror spectacol îi va fi cufundat, desigur, într-o uluială îngrozită. La capătul veacurilor, noi resimţim în schimb pasiunea aceasta ca singură modalitate de a ne reconcilia cu omul şi cu oroarea pe care ne-o provoacă. Resemnaţi sau vrăjiţi, îl privim cum goneşte către ceea ce-l neagă, cum se-nfioară de beţia nimicirii sale. Panica – viciul, raţiunea sa de a fi, principiul expansiunii, al prosperităţii sale nesănătoase – s-a înstăpânit pe el într-o asemenea măsură, îl defineşte atât de adânc, că ar pieri pe loc de i-ar fi luată. Oricât de subtili ar fi fost, primii filosofi nu puteau ghici că universul moral va pune probleme la fel de insolubile şi înspăimântătoare ca universul fizic: în epoca în care „înfloreau”, omul nu-şi dăduse încă măsura... Avantajul pe care-l avem asupra lor este de a şti de ce e-n stare sau, mai exact, de ce suntem noi înşine în stare. Căci panica aceasta, deopotrivă

[34] **Empedocle** (c. 490 î.Hr. – c. 430 î.Hr.) a fost filosof grec presocratic.

stimulatoare şi devastatoare, o purtăm în noi cu toţii, ea îşi pune pecetea pe fizionomia noastră, izbucneşte în gesturile noastre, ne pătrunde în oase şi ne aprinde sângele. Zvârcolirile noastre, vizibile sau ascunse, le transmitem planetei; ea se cutremură deja ca şi noi, se molipseşte de crizele noastre şi, în vreme ce-i cuprinsă de convulsii, ne leapădă şi ne blestemă.

Neîndoielnic, e supărător că trebuie să înfruntăm faza finală a cursului istoriei în momentul când, lichidându-ne vechile credinţe, ne lipsesc disponibilităţile metafizice, rezervele substanţiale de absolut. Surprinşi de agonie, deposedaţi de toate, ne învecinăm cu acel coşmar mângâietor resimţit de toţi cei care au avut privilegiul să se afle în inima unui dezastru mai de seamă. Dacă alături de curajul de a privi lucrurile în faţă l-am avea şi pe acela de a ne întrerupe goana, chiar şi pentru o clipă, acest răgaz, această pauză la scara mapamondului ar fi de-ajuns pentru a ne revela amploarea prăbuşirii ce ne paşte, iar groaza ce ar urma de aici s-ar converti pe dată în rugăciune sau în tânguire, într-o convulsie salvatoare. Dar nu putem să ne oprim. Iar ideea inevitabilului ne seduce şi ne susţine fiindcă, oricum ar fi, conţine un reziduu metafizic şi fiindcă reprezintă singura deschidere de care mai dispunem către un simulacru de absolut, fără de care nimeni nu poate supravieţui. Cândva – cine ştie? – chiar şi acest refugiu ne-ar putea lipsi. Atunci, aflaţi la apogeul vacuităţii noastre, vom fi hărăziţi dezonoarei unei epuizări totale, mai rea decât o catastrofă neaşteptată, la urma urmei onorabilă şi prestigioasă chiar. Să fim încrezători şi să mizăm pe catastrofă, mai potrivită firii şi gusturilor noastre. Să mai facem un pas, să presupunem că a venit deja, s-o tratăm ca pe un fapt împlinit. După toate aparenţele, câţiva vor scăpa teferi din ea, câţiva norocoşi ce vor fi avut şansa să-i contemple desfăşurarea şi să tragă învăţăminte de aici. Prima lor grijă va fi cu siguranţă să abolească amintirea lumii celei vechi, a tuturor înfăptuirilor ce au discreditat-o şi-au dus-o la pierzanie. Înverşunaţi împotriva cetăţilor, vor voi să le ducă la capăt ruina, să le şteargă urmele. Un arbore rahitic va preţui mai mult în ochii lor decât un muzeu sau un templu. Se va sfârşi cu şcolile; vor fi în schimb cursuri de uitare şi dezvăţ în care vor fi lăudate virtuţile neatenţiei şi desfătările amneziei. Dezgustul stârnit de privelişte oricărei cărţi, frivolă sau gravă, se va

întinde la întreaga Cunoaştere, despre care se va vorbi cu jenă sau cu teamă, de parcă în joc ar fi o obscenitate sau o boală. A te ocupa cu filosofia, a elabora un sistem, a te ataşa de el şi a crede în el, va apărea ca o impietate, o provocare şi o trădare, ca o complicitate nelegiuită cu trecutul. Uneltele vor fi, toate, detestate şi nimeni nu se va gândi să le utilizeze, sau doar pentru a înlătura resturile lumii prăbuşite. Fiecare va încerca să imite vegetalul în detrimentul animalelor, cărora li se va reproşa că evocă prin anumite trăsături chipul sau isprăvile omului; din acelaşi motiv, oamenii se vor abţine să-i reînvie pe zei, şi cu atât mai mult pe idoli. Refuzul istoriei va fi atât de radical, încât va fi condamnată în bloc, fără milă, fără excepţie. Şi tot aşa se vor petrece lucrurile şi cu timpul, asimilat unui lapsus sau unei dereglări.

Scăpaţi de delirul faptei, supravieţuitorii, întorşi către monotonie, se vor strădui să se complacă, să se afunde în ea, pentru a se feri de chemările noului. În fiecare dimineaţă, reculeşi, vor murmura discret blesteme împotriva generaţiilor anterioare; între ei însă, nici un sentiment suspect sau josnic, nici o ranchiună ori dorinţă de a umili sau a umbri pe cineva, oricine ar fi. Liberi şi egali, îl vor aşeza totuşi mai presus de ei pe acela care, nici în viaţa şi nici în cugetul său, nu va păstra vreunul din viciile lumii năruite. Îl vor venera toţi şi nu vor avea linişte până ce nu-i vor semăna.

Să terminăm însă cu aceste divagaţii, căci nu serveşte la nimic să-nchipuim un „episod consolator” – procedeu fastidios al eschatologiilor. Nu fiindcă n-am avea dreptul să ne închipuim această nouă lume, transfigurată la ieşirea din oroare; dar cine ne va spune că, o dată ce-şi va fi atins scopul, ea nu va recădea în neajunsurile celei vechi? Şi cum să crezi că nu se va plictisi de fericire sau că va scăpa de atracţia prăbuşirii, de ispita de a juca, şi ea, un rol? Plictisul în mijlocul paradisului i-a stârnit celui dintâi strămoş al nostru dorinţa de abis ce ne-a adus şirul de veacuri al căror capăt îl întrezărim acum. Dorinţa aceasta, adevărată nostalgie a infernului, va pustii neîndoielnic seminţia ce ne va urma, făcând din ea demna mos-tenitoare a metehnelor noastre. Să renunţăm deci la profeţii – ipoteze frenetice – să nu ne mai lăsăm amăgiţi de chipul unui viitor îndepărtat şi improbabil, să ne mulţumim cu certitudinile noastre, cu neîndoielnicele noastre abisuri.

Schiţe de rătăcire.

I

„Dacă porumbelul călător ar putea învăţa geografie, zborul său inconştient, ce merge drept la ţintă, ar deveni deodată imposibil” (Carl Gustav Carus[35]).

Scriitorul care-şi schimbă limba se află în situaţia acestui porumbel dresat şi buimăcit.

*

A vrea să uşurezi sarcina cititorului e o greşeală. Nu-ţi va fi recunoscător pentru asta. Căci lui nu-i place să înţeleagă, îi place să bată pasul pe loc, să se împotmolească, să fie *pedepsit*. De unde şi prestigiul autorilor confuzi, şi perpetuarea scrierilor încâlcite.

*

Bloy vorbeşte de *mediocritatea ascunsă* a lui Pascal. Expresia îmi pare o impietate, şi e într-adevăr, chiar dacă nu într-un chip absolut, de vreme ce Pascal, nemăsurat în toate, a fost nemăsurat şi în materie de bun-simţ.

*

Filosofii scriu pentru profesori; gânditorii, pentru scriitori.

[35] **Carl Gustav Carus** (1789 – 1869), medic şi pictor german. A jucat un rol important în cadrul romantismului german ;Prieten cu Goethe.

*

The Anatomy of Melancholy – cel mai frumos titlu găsit vreodată. Ce mai contează că, pe urmă, cartea este mai mult sau mai puţin indigestă!

*

Poate c-ar trebui să publicăm doar ce-a fost dintr-o dată aşternut pe hârtie, aşadar înainte de-a şti noi înşine unde vrem să ajungem.

*

Doar operele neîmplinite – fiindcă sunt cu neputinţă de împlinit – ne stârnesc divagaţii despre esenţa artei.

*

Cu ce aş fi mai câştigat dacă aş fi credincios, de vreme ce-l pricep pe Meister Eckhart ca şi cum as fi?

*

Nimic din ce nu poate fi redat în termenii misticii nu merită trăit.

*

Să te asemuieşti cu acea Unitate primordială despre care Rig-Veda[36] spune că „respira de la sine fără de suflare”.

---

[36] **Rig Veda** (în sanscrită: ऋग्वेद ṛgveda) este o colecție de imnuri vedice din India antică, dedicată zeităților rigvedice. Este considerat cel mai important dintre cele patru texte canonice hinduse (*shruti*) cunoscute drept "Vede". Conform dovezilor interne (filologice și lingvistice), Rig Veda a fost compusă aproximativ între 1700 și 1100 î.Hr. (perioada vedică timpurie), în Punjab (Sapta Sindhu), ceea ce o

*

Stau de vorbă cu un subom. Trei ore ce-ar fi putut deveni caznă, dacă nu mi-aş fi repetat fără-ncetare că nu-mi pierd timpul, că am totuşi norocul să contemplu un exemplar a ce va fi umanitatea peste câteva generaţii.

*

N-am cunoscut pe nimeni căruia decăderea să-i fie mai dragă decât îi era ei. Şi totuşi, s-a sinucis ca să scape de ea.

*

L. Vrea să ştie dacă am linia sinuciderii, eu însă îmi ascund palmele şi, mai degrabă decât să i le-arăt, am să port totdeauna mănuşi când o să fie de față.

*

O carte trebuie să adâncească răni, să le provoace chiar. O carte trebuie să fie o *primejdie*.

*

La piaţă, două babe stau de vorbă cu gravitate. Când să se despartă, una din ele, cea mai decrepită, încheie: „Ca să ai tihnă, trebuie să rămâi în firescul vieţii.”

Este, exceptând cuvintele, ceea ce propovăduia şi Epictet[37].

---

plasează printre cele mai vechi texte religioase din lume în continuă folosire, precum și printre cele mai vechi texte scrise într-o limbă indo-europeană.

[37] **Epictet** (gr.: Επίκτητος; lat.: *Epictetus* n.55– d.135) - filozof grec stoic. Probabil s-a născut la Hierapolis, Phrygia, și a trăit o mare parte din viață în Roma până în momentul exilului la Nicopolis, unde a și murit. Sclav al lui Epaphroditus, libert și secretar al lui Nero și, mai apoi, al lui Domițian, a fost discipol al lui Musonius Rufus (92/93 d.H.). Eliberat de Epaphroditus, a predat o vreme filozofia la Roma; odată cu alungarea filozofilor din Roma de către Domițian (cca

*

C. Îmi vorbeşte despre o şedere la Londra, unde timp de o lună încheiată a stat într-o cameră de hotel, nemişcat, *cu faţa la perete*. A fost pentru el o bucurie rară, pe care şi-ar fi dorit-o fără capăt, îi pomenesc de-o experienţă analogă – cea a misionarului budist Bodhidharma – care durase însă nouă ani.

Fiindcă îi invidiez isprava, cu care nu se-mpăunează, îi spun că şi dacă ar rămâne unică, tot ar trebui să-l înalţe în propriii-i ochi şi să-l ajute să treacă peste crizele de prostraţie din care nu ştie cum să iasă.

*

Parisul se trezeşte. În dimineaţa asta de noiembrie, e încă întuneric: pe Avenue de L'Observatoire, o pasăre – una singură – îşi încearcă glasul. Mă opresc şi ascult. Deodată, mormăieli în preajmă. Cu neputinţă să-mi dau seama de unde vin. Zăresc în fine doi cerşetori dormind sub un camion: unul din ei trebuie să aibă un vis urât. Farmecul se destramă. O şterg în grabă. În Piaţa Saint-Sulpice, în vespasiană, dau peste o bătrânică pe jumătate goală. Scot un ţipăt de groază, năpustindu-mă într-o biserică unde un preot cocoşat, cu ochi şireţi, explică unor dezmoşteniţi de toate vârstele, vreo cincisprezece la număr, că sfârşitul lumii este iminent, iar osânda, cumplită.

*

Fericiţi toţi aceia care, veniţi pe lume înaintea Ştiinţei, aveau privilegiul de a muri la prima lor boală!

*

A fi cel care a introdus suspinul în economia intelectului.

---

93 d.H.), a mers în Epir, stabilindu-se la Nicopolis, unde a întemeiat o școală celebră, cu discipoli remarcabili, între care s-a distins Arrian

*

Oboselile, tulburările, interesul obligat pentru fiziologie mi-au provocat de timpuriu dispreţul faţă de orice speculaţie ca atare. Şi dacă în atâţia ani nu e nimic în care să fi progresat, am învăţat măcar temeinic ce înseamnă un *trup*.

*

Un vechi prieten, cerşetor sau, dacă preferaţi, cântăreţ ambulant, revenind pentru câtăva vreme la părinţii lui în Ardeni, avu într-o duminică dimineaţă, pornind de la un fleac, o ceartă aprinsă cu mama sa, învăţătoare la pensie, care se pregătea să meargă la biserică. Ieşindu-şi din fire, pălind deodată şi pierzându-şi graiul, ea-şi azvârli pe jos pălăria, mantoul, bluza, fusta, chiloţii şi ciorapii şi, goală puşcă, execută un dans lasciv în faţa soţului şi a fiului ei, care au rămas lipiţi de perete, îngroziţi şi paralizaţi, incapabili de-un gest sau de-un cuvânt prin care s-o oprească. Isprava odată încheiată, se prăbuşi într-un fotoliu şi izbucni în hohote de plâns.

*

Pe perete, o gravură reprezentând spânzurarea unor luptători din Armagnac – privirea lor e numai rânjet, veselie şi extaz. Ai zice că de nimica nu se tem mai tare decât să vadă sfârşindu-li-se chinurile.

Nu te mai saturi de spectacolul acestei aţâţătoare şi negrăite bucurii.

*

Prietenia fiind incompatibilă cu adevărul, fecund rămâne doar dialogul mut cu inamicii noştri.

*

Rudele noastre ar trebui să aibă grijă să moară într-un moment când nu trecem printr-o perioadă de atonie. Altminteri, ce nemăsurat efort ca să arăţi interes pentru ghinionul lor!

*

„Iar cei din urmă vor fi cei dintâi.” – Era în 30 ianuarie 1958 când, la College de France, la cursul lui Puech despre Evanghelia după Toma, această frază răsuflată căzută în mijlocul unui comentariu erudit m-a cufundat într-o stare ciudată. Nici dacă aş fi auzit-o în plină agonie nu m-ar fi răscolit atâta.

*

Un poet spaniol îmi trimite o felicitare înfăţişând un *şobolan* – simbol, scrie el, a tot ce putem „esperar” de la anul ce vine. De la toţi anii, ar fi putut adăuga.

*

Oricine e nesăbuit îndeajuns ca să se înhame la o operă, oricare ar fi natura ei, nu tolerează, în adâncul său, nici cea mai mică rezervă cu privire la ceea ce face. Prea-l macină îndoielile cu privire la sine ca să mai poată înfrunta îndoielile pe care le inspiră celorlalţi.

*

Un antic spunea că doctrina lui Epicur are „suavitatea sirenelor”. Am căuta-n zadar sistemul modern care să merite asemenea elogiu.

*

Când îl citesc pe Herodot, îmi pare că ascult un ţăran din Est cum povesteşte şi „filosofează”. — Nu degeaba călătorise acela în ţinutul sciţilor.

*

Mă vizitează un tânăr pe care mi-l recomandase o doamnă, precizându-mi că-i vorba de un „geniu”. După ce mi-a dat amănunte despre o călătorie pe care tocmai o întreprinsese-n Africa, mi-a vorbit de preocupările, de lecturile, de proiectele sale. În tot ce spunea era ceva ce nu mergea, o înfrigurare goală care mă stingherea. Cu neputinţă de aflat cine era şi cât preţuia. După o oră, s-a ridicat, m-am ridicat şi eu, m-a privit drept în ochi şi, concentrat şi absent totodată, s-a îndreptat spre mine încet, foarte încet, precum un melc halucinat, îmi amintesc că am făcut remarca: „Geniul ăsta vrea să mă omoare”, şi m-am dat înapoi cu un pas, ferm hotărât să-i trag un pumn direct în mutră dacă ar fi continuat să se apropie. S-a oprit schiţând un gest nervos, de parcă s-ar fi înfrânat, împotrivindu-se, ca un alt doctor Jekyll, la cine ştie ce sinistră metamorfoză; apoi s-a liniştit şi s-a întors să se aşeze, dându-şi silinţa să zâmbească. Nu l-am întrebat nimic care să-l poată tulbura. Ne-am reluat conversaţia exact din locul unde fusese întreruptă şi, pe măsură ce-şi venea în fire, simţeam că starea lui mă cuprinde pe mine şi că acum e rândul meu să mă ridic. Clipă în care, din fericire, i-a venit ideea să se ducă.

*

Dicţiunea defectuoasă, bâlbâielile, felul meu sacadat de a vorbi, *arta* de a bâigui, glasul meu, *r*-ul de la celălalt capăt al Europei – ele m-au împins, ca reacţie, să mă-ngrijesc întrucâtva de scrisul meu şi să mă arăt vrednic de-un idiom pe care-l pocesc ori de câte ori deschid gura.

*

Între neplăcerile (bătrâneţe, boală etc.) care îndreptăţesc la căutarea izbăvirii, Buddha pomeneşte „tracul actorului”! Cât priveşte tracul, trebuia început şi sfârşit cu cel al fiinţei vii ca fiinţă vie.

*

Un octogenar îmi face, sub pecetea tainei, mărturisirea că, pentru întâia oară-n viaţă, l-a încercat ispita de a-şi curma zilele. De ce asemenea mister? Să fie oare ruşinea de a fi aşteptat atâta amar de vreme pentru a cunoaşte o dorinţă aşa de-ndreptăţită sau, dimpotrivă, groaza de ceea ce consideră a fi, desigur, o monstruozitate?

*

Pascal n-a crezut de cuviinţă, şi-i păcat, să se oprească asupra sinuciderii. Subiectul totuşi i se potrivea. Fără îndoială, ar fi fost *împotrivă*, cu ce revelatoare concesii însă.

*

„Gustul pentru extraordinar este trăsătura mediocrităţii" (Diderot).

Şi ne mai mirăm că Secolul Luminilor n-a înţeles nimic din *Shakespeare.*

*

Nu scrii fiindcă ai ceva de spus, ci fiindcă ai *dori* să spui ceva.

*

Dacă există o clipă în care ar trebui să izbucnim în râs, aceasta-i clipa când, ca urmare a unei nelinişti nocturne de nesuportat, ne trezim fără să ştim dacă ne vom aşterne pe hârtie ultimele dorinţe sau ne vom mulţumi cu cine ştie ce jalnic aforism.

*

Ce e durerea?

— O senzaţie care nu vrea să cedeze, o senzaţie *ambiţioasă*.

*

A exista e un plagiat.

*

Potrivit Cabalei, îndată ce a fost zămislită, fiinţa poartă în pântecul matern un semn luminos care se stinge la venirea ei pe lume...

*

N-aş vrea să trăiesc într-o lume golită de orice sentiment religios. Nu la credinţă mă gândesc, ci la acea lăuntrică vibraţie care, independentă de orice crez, ne proiectează în Dumnezeu, şi câte-odată chiar *mai sus*.

*

„Nimeni nu s-a putut vreodată elibera de Timp."

Ştiam. Dar când citeşti asta în *Mahābhārata*, o ştii pentru vecie.

*

Povestea Căderii e-atât de izbitoare fiindcă autorul nu descrie în ea entităţi sau simboluri: el *vede* un zeu plimbându-se cu adevărat într-o grădină, un Dumnezeu *rural*, aşa cum, cu atâta îndreptăţire, l-a caracterizat un exeget.

*

„Ori de câte ori mă gândesc la răstignirea lui Cristos, comit păcatul invidiei."

Dacă o iubesc atâta pe Simone Weil, e pentru vorbele în care se-ntrece în orgoliu cu sfinţii cei mai mari.

*

E fals să susţinem că omul nu poate trăi fără zei. Mai întâi fiindcă-şi creează simulacre de zei; apoi, fiindcă îndură totul şi se

obişnuieşte cu orice. N-are atâta nobleţe încât să piară din dezamăgire.

*

Tămâiam, în vis, un individ pe care-l dispreţuiesc. Trezindu-mă, dezgustul de mine însumi a fost mai mare decât dacă aş fi comis aievea atare josnicie.

*

Nu am impresia că sunt eficace, că sunt activ, că fac un lucru pozitiv decât atunci când stau lungit, lăsându-mă în voia unei interogaţii fără sfârşit şi fără obiect.

*

Sterilitatea ne face lucizi şi nemiloşi. De cum încetăm să mai producem, găsim că tot ce fac ceilalţi este lipsit de inspiraţie şi substanţă. Judecată, fără îndoială, adevărată. Trebuia să o pronunţăm însă înainte, atunci când produceam, atunci când, tocmai, făceam precum ceilalţi.

*

Adevărata eleganţă morală constă în arta de a-ţi deghiza izbânzile-n înfrângeri.

*

Coşmaruri ratate, coşmaruri care lâncezesc, se lungesc, din lipsă de noi catastrofe. Să tresari din somn din lipsă de interes!

*

Moartea e o stare de perfecţiune, singura la îndemâna unui muritor.

*

Pe vremea când fumam fără-ncetare, ţigara, după o noapte albă, avea o aromă funebră care mă consola de toate.

*

Într-un tren local, o fetiţă (cinci ani?) citeşte o carte cu poze. Dând peste cuvântul „trecere”, îi cere mamei sale să-i spună ce înseamnă. Mama se execută: „Trecere înseamnă trenul care trece, un om care trece pe stradă, vântul care trece...” Ştrengăriţă, ce pare foarte dezgheţată, nu se arată mulţumită de răspuns. Fără îndoială că exemplele i se par prea *concrete*.

*

Într-o zi, la masă, purtam o discuţie „teologică”. Slujnica, o ţărancă fără carte, asculta în picioare. „Nu cred în Dumnezeu decât atunci când mă dor dinţii”, a spus. După o viaţă întreagă, intervenţia ei e singura de care-mi amintesc.

*

Într-un săptămânal englezesc, o diatribă împotriva lui Marc Aureliu, pe care autorul îl acuză de ipocrizie, filistinism şi afectare. Înfuriat, mă pregăteam să răspund, când, gândindu-mă la împărat, mi-am venit dintr-o dată în fire. Corect era să nu mă indignez în numele celui care m-a învăţat să nu mă indignez niciodată.

*

Orice concesie pe care o facem e însoţită de o împuţinare lăuntrică de care nu ne dăm seama imediat.

*

Unui prieten care-mi spune că se plictiseşte fiindcă nu poate lucra îi răspund că plictisul e o stare *superioară* şi că a-l lega de ideea de lucru înseamnă a-l înjosi.

*

A exista este un fenomen colosal – *care nu are nici un sens*. Astfel aş defini stupoarea în care trăiesc zi după zi.

*

M-aţi lăsat să înţeleg că nu preţuiesc nimic când afirm, că mă aflu într-o lumină favorabilă numai când mă-ndoiesc.

Eu nu sunt însă un om care se îndoieşte, ci un idolatru al îndoielii, aflat în fierbere, în transă, un fanatic lipsit de crez, sunt un erou al şovăielii.

*

Căutarea lui Oedip, urmărirea fără cruţare, fără scrupule chiar, a adevărului, pornirea înverşunată de a se nimici amintesc de mecanis-mul şi demersul Cunoaşterii, activitate eminamente incompatibilă cu instinctul de conservare.

*

Să fii *încredinţat* de ceva, de orice, este o performanţă nemaipomenită, miraculoasă aproape.

*

Ce i se poate reproşa lui Nietzsche din ultima-i perioadă e nemăsura gâfâită a scrisului, lipsa *timpilor morţi*.

*

Nu fac impresie, nu-s molipsitoare decât cuvintele născute din iluminare sau din frenezie, două stări în care suntem *de nerecunoscut.*

*

Cristos n-a fost un *înţelept*, s-a susţinut; stau mărturie cuvintele pe care le-a rostit la Cina cea de Taină: „Să faceţi lucrul acesta în amintirea mea.” Or, înţeleptul nu vorbeşte niciodată în nume propriu: înţeleptul este impersonal.

Să admitem. Numai că Isus n-a pretins că e un înţelept. El se considera un zeu, şi pentru asta era nevoie de un limbaj mai puţin modest, adică de un limbaj personal tocmai.

*

Ostenim, ne zbatem, ne sacrificăm pentru noi înşine în aparenţă; în fapt însă, pentru oricine, pentru un duşman viitor, pentru un duşman neştiut. Lucru mai adevărat încă despre popoare, decât despre indivizi. Heraclit s-a înşelat: nu fulgerul, ci ironia cârmuieşte lumea. Ea este legea universului.

*

Chiar când nu se întâmplă nimic, totul îmi pare de prisos. Ce să mai spui atunci în faţa unui eveniment, a oricărui eveniment?

*

Cea mai mare nesăbuinţă este de a crede că păşim pe ceva trainic. Îndată ce istoria îşi face apariţia, ne încredinţăm însă de contrariu. Paşii noştri păreau să se sprijine ferm pe pământ, şi descoperim deodată că nu există nimic care s-aducă a pământ, şi nici ceva care s-aducă a paşi.

*

La Zoo. - Toate animalele au o ţinută decentă; afară de maimuţă. Se simte că omul e pe-aproape.

*

Putem citi în *Jurnalul* lui Dangeau[38]: „Doamna Ducesă d'Harcourt cere şi obţine moştenirea unui anume Foucault care s-a sinucis.” - „Azi regele i-a dăruit delfinei un om care s-a omorât. Ea speră să obţină de pe urma lui mulţi bani.”

De ţinut minte atunci când suntem înclinaţi să-i dezvinovăţim pe aristocraţi şi când ne oprim uimiţi în faţa ghilotinei.

*

Cu neputinţă de ajuns la adevăr plecând de la păreri, căci orice părere nu e decât un punct de vedere *nebunesc* asupra realităţii.

*

Potrivit unei legende indiene, cândva, Shiva se va apuca să danseze, mai întâi încet, apoi din ce în ce mai iute, şi nu se va opri până ce nu va fi imprimat lumii un ritm dezlănţuit, întru totul opus ritmului Creaţiunii.

Legenda nu comportă nici un comentariu – istoria străduindu-se să-i ilustreze temeinicia.

*

În vreme ce i se pregătea cucuta, Socrate învăţa o melodie la flaut. „La ce-ţi va folosi?” e întrebat. -„Ca să ştiu melodia înainte să mor.”

Dacă îndrăznesc s-aduc aminte de acest răspuns banalizat de manuale, e fiindcă el îmi pare singura justificare serioasă a oricărei voinţe de cunoaştere, fie că e exercitată în pragul morţii sau în oricare alt moment.

*

[38] **Philippe de Courcillon, Marquis de Dangeau** (1638 – 1720) ofițer fracez și autor al unui jurnal (1684-1720).

După Origene[39], doar sufletele aplecate spre rău, „cu aripile frânte”, coboară într-un trup.

Cu alte cuvinte, fără dorinţe funeste nu există nici întrupare, nici istorie. Este aici o evidenţă înspăimântătoare, care devine suportabilă îndată ce-o fixăm în câteva concepte teologice.

*

Adevăratul Mesia nu se va arăta, se spune, decât în mijlocul unei lumi „cu desăvârşire drepte” sau „cu desăvârşire vinovate”. Cum consideraţie merită doar cea de-a doua eventualitate, vizibilă aproape şi potrivindu-se atât de bine cu ceea ce *ştim* despre ce va să fie, Mesia are toate şansele să se arate în sfârşit şi să răspundă astfel nu atât unei foarte vechi aşteptări, cât unei temeri foarte vechi.

*

Am notat de nenumărate ori că e mai lesne să adormi din nou după un vis în care eşti ucis decât după un vis în care eşti ucigaş.

O notă bună pentru ucigaş.

*

La Saint-Severin, un cor italienesc cântă *Tânguirile lui Ieremia* de Cavalieri. În culmea emoţiei, îmi spun că la cel dintâi prilej o să-i arăt eu lui X. În clipele cele mai „eterate” sunt invariabil cuprins de dorinţa de a mă răzbuna neîntârziat pentru o jignire nicidecum recentă, ci veche de zece, de douăzeci sau de treizeci de ani.

*

[39] **Origene** (Ωριγένης, *ca*. 185 - *ca*. 254) a fost un învățat și teolog creștin și considerat ca fiind unul dintre cei mai reputați Părinți ai Bisericii.

Nu există nimeni căruia, într-un moment sau altul, să nu-i fi dorit moartea.

*

D., bun psiholog în ciuda ramolelii, ţinea la găselniţele lui. De câte ori îl întâlneam, îmi spunea că furiile mele îl fac să se gândească la furiile regelui Lear, şi continua declamându-i ameninţarea: „Voi face-asemeni lucruri, ce anume nu ştiu, dar vor cutremura pământul.”

La care bătrânelul râdea ca un copil.

*

Potrivit unui text hasidic, cel ce nu află adevărata cale sau se îndepărtează deliberat de ea ajunge să trăiască doar din „mândrie diabolică”.

Cum oare să nu te simţi vizat!

*

Eternitate: mă-ntreb cum de-am putut rosti acest cuvânt de-atâtea ori, fără a ajunge să-mi pierd minţile.

*

„Şi am văzut pe morţi, mari şi mici, stând în picioare înaintea scaunului de domnie.”

Mari şi mici! – notă involuntară de umor. Chiar şi-n Apocalipsă fleacurile contează, ce spun? sunt tocmai cele care-i fac farmecul.

*

Moartea – ce dezonoare! Să devii dintr-o dată *obiect*...

*

Să deteşti pe cineva înseamnă să vrei ca el să fie orice, afară de ce este. T. Îmi scrie că sunt omul pe care-l iubeşte cel mai mult pe lume..., dar mă imploră totodată să-mi las obsesiile deoparte, s-apuc pe altă cale, să devin altul, s-o rup cu cel ce sunt. E ca şi cum ar spune că-mi refuză *fiinţa*.

*

Detaşare, seninătate – cuvinte vagi şi-aproape goale, exceptând clipele în care am fi răspuns c-un zâmbet la vestea că mai avem de trăit doar câteva minute.

*

Din tot ce-i socotit a aparţine „psihicului", nimic nu ţine mai tare de fiziologie ca melancolia; ea pătrunde-n ţesuturi, în sânge, în oase, în oricare organ luat separat. Lăsată-n voia ei, ne-ar vătăma până şi unghiile.

*

În chip de tratament, pusese în cărţile sale tot ce era impur în el, reziduul gândului, drojdia spiritului său.

*

Ofranda muzicală, Arta fugii, Variaţiunile Goldberg: în muzică îmi place, ca şi-n filosofie şi în toate, ceea ce face rău prin insistenţă, prin recurenţă, prin acea revenire nesfârşită care atinge adâncurile ultime ale fiinţei, provocându-i o desfătare de neîndurat aproape.

*

Ce păcat că „neantul" a fost depreciat prin folosirea abuzivă la care a fost supus de către filozofi nedemni de el!

*

Când ţi-ai arogat monopolul decepţiei, trebuie să te sileşti pentru a-i recunoaşte altcuiva dreptul de a fi dezamăgit.

*

Nimic nu ne face să devenim modeşti, nici chiar priveliştea unui cadavru.

*

Orice act de curaj e fapta unui dezechilibrat. Animalele, normale prin definiţie, sunt totdeauna laşe, afară de situaţiile în care *se ştiu* mai tari – ceea ce reprezintă laşitatea însăşi.

*

Dacă toate s-ar îndrepta către mai bine, bătrânii, furioşi că nu pot profita din asta, ar muri cu toţii de ciudă. Din fericire pentru ei, calea pe care istoria a apucat-o încă de la-nceput îi linişteşte, îngăduindu-le astfel să crape fără nici cea mai mică urmă de invidie.

*

Acela care vorbeşte limbajul utopiei, oricine ar fi, mi-e mai străin ca o reptilă dintr-o altă eră.

*

Nu poţi fi mulţumit de tine decât atunci când ţi-aminteşti de clipele în care ai perceput, potrivit unei vorbe japoneze, *ah!*-ul lucrurilor.

*

Iluzia zămisleşte şi susţine lumea; n-o poţi distruge pe una fără a o distruge şi pe cealaltă. Asta şi fac, în fiecare zi. Operaţie

aparent lipsită de eficacitate, de vreme ce trebuie s-o iau de la capăt în ziua următoare.

*

Timpul e ros pe dinăuntru, întocmai ca un organism, ca tot ce-i afectat de viaţă. Când spui timp, spui vătămare, şi ce vătămare!

*

Am înţeles că am îmbătrânit în clipa când am început să simt cum cuvântul Distrugere îşi pierde din putere, cum nu-mi mai dă acel fior de izbândă şi de plinătate, vecin cu rugăciunea, cu-o rugăciune agresivă...

*

Abia încheiasem un şir de cugetări mai degrabă lugubre, când am fost cuprins de acea dragoste morbidă pentru viaţă, pedeapsă sau răsplată a acelora doar ce sunt sortiţi negaţiei.

II

Mi s-a întâmplat să susţin că n-aş putea admira decât un om dezonorat şi fericit. Îmi dau seama însă că Epictet mersese mai departe: *muribund* şi *fericit*, spunea el. Şi totuşi, poate că e mai lesne să exulţi în agonie decât în josnicie.

*

Ideea Veşnicei Reîntoarceri nu poate fi-nţeleasă pe deplin decât de acela care-i înzestrat cu mai multe infirmităţi cronice, deci recurente, şi care are astfel avantajul că merge din recidivă-n recidivă, cu tot ce înseamnă asta pentru reflecţia filosofică.

*

Omul care se respectă nu are patrie. Patria este o mreajă.

*

O librărie medicală. În vitrină, în faţă de tot, un schelet. Am scuipat cu dezgust. Apoi mi-am spus că ar fi trebuit să dau dovadă de puţină recunoştinţă: doar de atâtea ori am celebrat sardonicele oase, al căror gând măcar, de nu imaginea, m-a sprijinit cu atâta mărinimie în nenumărate împrejurări.

*

De cum ieşi pe stradă, văzându-i pe oameni, *exterminare* e întâiul cuvânt care-ţi vine în minte.

*

A trimite o carte cuiva înseamnă a comite o efracţie, o violare de domiciliu. Înseamnă să-i încalci singurătatea, să uzurpi tot ce are mai sfânt, să-l obligi să renunţe la sine pentru a gândi la gândurile tale.

*

Îmi spuneam la înmormântarea lui C.: „Iată în sfârşit pe cineva care nu a avut nici un duşman.” - Nu c-ar fi fost mediocru, dar îi era neînchipuit de străină *beţia de a jigni*.

*

X. Nu mai ştie ce să se facă. Evenimentele îl tulbură peste măsură. Panica lui e salutară pentru mine: mă sileşte să-l calmez, iar efortul de a-l convinge, căutarea de argumente liniştitoare, mă linişteşte şi pe mine. Ca să nu-ţi ieşi din minţi, trebuie să stai în preajma unuia mai smintit decât tine.

*

Privirile astea aspre, pline de răutate. Nici nu-ndrăzneşti să-ţi închipui expresia lor în cazul unei răzmerite.

*

Cuvântul „aproapele” nu are nici un înţeles într-un mare oraş. E un cuvânt care avea temei în civilizaţiile rurale, în care oamenii se cunoşteau îndeaproape şi se puteau iubi şi detesta în pace.

*

Ritual tantric: în timpul şedinţei de iniţiere, ţi se pune în faţă o oglindă care-ţi răsfrânge chipul. Contemplându-l, înţelegi că nu eşti decât asta, nimic adică.

La ce bun atâta fandoseală, când e atât de lesne să-ţi dai seama ce puţin preţuieşti?

*

Plotin a cunoscut doar patru extaze; Ramanā Mahārshi, unul singur. Ce contează numărul!

De plâns e doar acela care n-a presimţit extazul niciodată şi care vorbeşte despre el din auzite.

*

Omuleţul acesta orb, în vârstă de câteva zile, care-şi întoarce capul în toate părţile în căutarea a nu se ştie ce, ţeasta lui pleşuvă, calviţia originară, maimuţa asta mititică ce-a sălăşluit luni de zile într-o latrină şi care în curând, uitându-şi obârşia, va scuipa pe toate galaxiile...

*

La mai toţi gânditorii, se poate observa nevoia de *a crede* în subiectele pe care le tratează; ba chiar se identifică cu ele până la un punct. Nevoia aceasta, condamnabilă în teorie, se dovedeşte totuşi o binecuvântare, de vreme ce mulţumită ei nu-i prinde dezgustul de a gândi.

*

Dacă ar exista o formă obişnuită, chiar oficială, de a ne omorî, sinuciderea ar fi un lucru mult mai uşor şi mai frecvent. Cum însă pentru a sfârşi trebuie să ne căutăm propria cale, pierdem atâta timp tot meditând la fleacuri, că uităm tocmai esenţialul.

*

Timp de câteva minute, m-am concentrat pe *trecerea* timpului, întreaga atenţie fiindu-mi absorbită de naşterea şi de pieirea fiecărei clipe. La drept vorbind, cugetul meu nu se fixa

asupra clipei individuale (care nu există), ci asupra faptului însuşi al trecerii, asupra nesfârşitei dezagregări a prezentului. De-am face această experienţă fără întrerupere o zi întreagă, creierul s-ar dezagrega la rândul lui.

*

A fi înseamnă să fii încolţit.

*

Din familiile stinse, răsare un vlăstar ce se dedică adevărului şi se pierde pe sine căutându-l.

*

Lucrul care m-a uimit mai tare la majoritatea filosofilor de care m-am putut apropia este lipsa de judecată. Mereu alături. O remarcabilă inaptitudine la exactitate.

*

- Obiceiul abstracţiei viciază spiritul.

*

De vreo patruzeci de ani, să zicem, nu a fost zi să n-am un soi de criză *nedeclarată* de epilepsie. Este ceea ce mi-a permis să fiu în formă şi să salvez aparenţele.

...Care aparenţe ?

*

Firile capabile de obiectivitate în orice împrejurare dau impresia că sunt ieşite din normal. Ce s-a frânt sau ce s-a pervertit în ele? Cu neputinţă de ştiut, dar se ghiceşte o tulburare gravă, o anomalie. Imparţialitatea este incompatibilă cu voinţa de a te afirma

sau pur şi simplu de a exista. A recunoaşte meritele celuilalt e un simptom alarmant, un act contra firii.

*

„Cel cu îndoiala în suflet nu are parte nici de lumea aceasta, nici de cealaltă şi nici de fericire."

Acest pasaj din Gitā[40] e condamnarea mea la moarte.

*

Încerc să mă împotrivesc interesului pe care mi-l trezeşte, mi-nchipui ochii, obrajii, nasul, buzele ei căzute-n putrefacţie. N-ajută la nimic: farmecul nelămurit pe care-l degajă persistă. În asemenea clipe înţelegem cum a reuşit viaţa să dăinuie în pofida Cunoaşterii.

*

O dată ce ai înţeles, cel mai bine ar fi să crapi pe loc. Ce-nseamnă *a înţelege*? Ceea ce ai cuprins cu adevărat nu se lasă rostit cu nici un chip şi nici nu poate fi transmis cuiva, nici măcar ţie însuti; aşa încât murim fără a afla natura exactă a propriei noastre taine.

*

A nu te mai gândi decât la lucruri la care ţi-ar plăcea să rumegi într-un mormânt.

*

M-am aprins întotdeauna pentru cauze pierdute şi pentru personaje fără viitor, ale căror sminteli le-am îmbrăţişat până la a suferi aproape tot atât cât ele. Când ţi-este hărăzit să te frământi,

[40] **Bhagavad Gītā**, "Cântarea lui Dumnezeu" sau "Cântecul divin" este un vechi text epic sanscrit cuprinzând 700 de versete (sau 701 după unele recenzii) din Mahābhārata.

propriul zbucium, oricât de mare ar fi, nu-i de ajuns; te arunci şi asupra zbuciumului celorlalţi, ţi-l însuşeşti, devenind de două ori, de trei, ce spun? de o sută de ori nefericit.

*

Să nu ai simţul *permanenţei* decât în ce e negativ, ceea ce face rău, ceea ce se opune fiinţei. Permanenţă a primejdiei, a neîmplinirii, a extazului dorit şi ratat, a unui absolut zărit, doar rareori atins; câteodatăânsă, depăşit, omis, de parcă ai evada din Dumnezeu...

*

La marginea pădurii, un porumbel beteag. Trebuie să fi fost atins de vreo alică rătăcită. Nu putea merge decât ţopăind. Mişcările comice, *de care părea că se amuză*, dădeau agoniei sale un caracter vioi. Mi-ar fi plăcut să-l iau cu mine, căci era frig şi seara se lăsa. Dar nu ştiam cui să-l încredinţez: nimeni nu l-ar fi vrut în Beauce, acest ţinut închis şi mohorât. Oricum, nu puteam încerca să-l înduplec pe şeful neînsemnatei gări de unde urma să iau trenul. Aşa se face că l-am părăsit în voia *bucuriei* sale de a muri.

*

Să fi fost hărţuit dintotdeauna de suferinţe cum nu se poate mai statornice şi să nu izbuteşti să convingi pe nimeni de adevărul lor. Totuşi, dacă ne gândim bine, lucrul e cât se poate de întemeiat: nu poţi s-arăţi în societate talente de flecar şi de băiat de viaţă fără să suporţi consecinţele. Cum să mai faci apoi pe cineva să admită existenţa unui martir *vesel* ?

*

A fi scârbit nu doar de ce-ai dorit, ci şi de ce *ai fi putut* dori! De fapt, de tot ce poate fi dorit.

*

Sfinţii de calitate nu ţineau să facă minuni; se învoiau să le săvârşească fără tragere de inimă, de parcă cineva le forţa mâna. Un refuz atât de înverşunat venea desigur din teama de a cădea în păcatul orgoliului şi de a ceda ispitei titanismului, dorinţei de a-l egala pe Dumnezeu şi de a-i fura puterile.

Câteodată, în paroxismul voinţei, îţi închipui că poţi *învinge* legile naturii. Aceste clipe te vlăguiesc atât de tare, că te lasă sleit, lipsit de forţa interioară care ar putea înfrânge şi zdrobi aceste legi. Dacă fie şi numai intenţia minunii vlăguieşte, ce se întâmplă atunci cu minunea însăşi?

*

De câte ori dăm peste ceva existent, real, plin, am vrea să bată toate clopotele, ca-n cazul marilor victorii sau marilor calamităţi.

*

Să încerci, în inima unui iarmaroc, senzaţii pe care le-ar fi pizmuit şi Părinţii Deşertului.

*

Aş vrea să rostesc un adevăr care să mă alunge pentru totdeauna dintre cei vii. Cunosc însă doar stările, nu şi cuvintele care mi-ar îngădui să-l exprim.

*

Ai îndrăznit să numeşti Timpul „frate”, să-ţi faci un aliat din cel mai mare torţionar. Diferenţele dintre noi ies la iveală în acest punct: păşeşti în rând cu el, în timp ce eu i-o iau înainte sau îi rămân în urmă, fără să-mi însuşesc vreodată propriul lui fel de a fi; şi nu mă pot gândi la el fără să mă încerce, în ce-l priveşte, un soi *de-amar speculativ*.

*

Potrivit autorului gnostic al *Apocalipsei după Ioan*, a-l numi pe Cel-Prea-Înalt *infinit* înseamnă a rămâne dincoace de El, care este, se spune acolo, „mult mai mult decât atât”.

*

Ţi-ai dori să cunoşti numele acestui autor care a văzut în chip atât de remarcabil în ce constă extravaganta singularitate a lui Dumnezeu.

*

Ce păcat că-n modestie nu poţi să progresezi! M-am străduit din răsputeri s-o fac, dar n-am reuşit decât în clipele de mare oboseală. Oboseala odată dispărută, strădaniile mele se dovedeau zadarnice. Potrivnică firii trebuie să fie modestia, de vreme ce nu te apropii de ea decât prin înlesnirea epuizării.

*

Naufragiatul acela care, eşuând pe o insulă şi zărind de îndată o spânzurătoare, în loc să se-nspăi-mânte, dimpotrivă, se linişti. Se afla printre sălbatici, de acord – într-un loc însă unde ordinea domnea.

*

Mă frământă gândul la tulburarea unui păgân în urma convertirii împăratului Constantin. Viaţa mea: o veşnică teroare în faţa dogmelor, a dogmelor pe cale de a se naşte.

Dogmele obosite, în schimb, mă cuceresc, căci agresivitatea le-a pierit. Totuşi, ştiindu-le ameninţate, nu pot să uit că tocmai decăderea lor pregăteşte venirea unei lumi ce mă-nspăimântă. Iar simpatia pe care mi-o stârnesc sfârşeşte prin a-mi alimenta groaza...

*

Succesul, onorurile şi toată tevatura nu sunt scuzabile decât dacă cel care le încearcă *simte* c-o să sfârşească rău. Le va accepta, aşadar, numai pentru *a se bucura* în clipa cuvenită, de propria prăbuşire.

*

„N-am văzut atâta impasibilitate nici în marmura încremenită a statuilor!", scrie Barras vorbând de Robespierre. - Mă-ntreb dacă netulburarea sublimei secături care a fost Talleyrand n-a fost o copie ultrarafinată după manierele şi stilul Incoruptibilului.

*

Să-ntemeiezi o familie.- Cred că mi-ar fi fost mai lesne să-ntemeiez un imperiu.

*

Adevăratul scriitor scrie despre fiinţe, lucruri şi întâmplări, nu scrie despre scris; se foloseşte de cuvinte, dar nu-şi pierde vremea cu ele, nu face din ele obiectul meditaţiilor sale. Va fi orice, afară de un anatomist al Verbului. Disecarea limbajului este obsesia celor care, neavând nimic de rostit, se specializează în rostire.

*

După o boală gravă, în anumite ţări din Asia, în Laos de exemplu, de regulă îţi schimbi numele. Ce viziune la originea unui atare obicei! De fapt, ar trebui să luăm alt nume în urma fiecărei experienţe importante.

*

Doar floarea care cade e desăvârşită, a spus un japonez.
Eşti ispitit să spui acelaşi lucru despre o civilizaţie.

*

Temeiul societăţii, al oricărei societăţi, este un anumit *orgoliu al supunerii*. Când orgoliul acesta încetează, societatea se prăbuşeşte.

*

Patima mea pentru istorie derivă din flerul pentru ce e caduc şi din gustul pentru ce-i *terminat*.

*

Sunteţi cumva *reacţionar*? - Dacă vreţi, numai că-n sensul în care e şi Dumnezeu.

*

Suntem şi rămânem sclavi atâta vreme cât nu ne-am lecuit de mania de a nădăjdui.

*

E reconfortant să-ţi poţi spune: viaţa mea se potriveşte în detaliu cu genul de împotmolire pe care mi-l doream.

*

Vreme de vreo treizeci de ani, tatăl meu a slujit maslul de mii şi mii de ori. Aidoma groparului, „tovarăşul" său, era şi el lipsit de sentimentul morţii, sentiment ce n-are nimic de-a face cu *cadavrul*, sentiment lăuntric, cel mai lăuntric dintre toate, pe care, dacă-i eşti predestinat, l-ai încerca şi într-o lume în care nimeni n-ar avea ocazia să moară.

*

Momentele în care te porţi de parcă nimic nu ar fi existat vreodată, în care, clipele lipsind, orice aşteptare e suspendată şi în

care-ai căuta în van, în propriile-ţi adâncuri, un petec cât de mic de fiinţă contaminat încă de Posibil.

*

O nonagenară se stinge fără a fi bolnavă, n-are nimic, se sfârşeşte doar fiindcă nu mai poate trăi. Intrând la ea, am găsit-o pe jumătate aţipită. A avut puterea să murmure: „E gata viaţa, e gata viaţa.” -„Ce contează! Nu trebuie să vă pese”, i-am replicat. A schiţat un zâmbet nelămurit, dispreţuitor parcă. Trebuie să-i fi părut sau prea naiv, sau prea cinic, sau amândouă deopotrivă.

*

Când văd că cineva se luptă pentru o cauză, oricare ar fi ea, încerc să aflu ce se petrece în mintea lui şi de unde i se trage lipsa atât de evidentă de maturitate. Refuzul resemnării este poate un semn de „viaţă”, nicidecum însă unul de clarviziune sau unul de reflecţie pur şi simplu. Omul întreg la minte nu se coboară să protesteze. Abia consimte să se indigneze. A lua în serios cele omeneşti ţine de un anumit cusur ascuns.

*

Un antropolog ce se dusese să-i studieze pe pigmei a constatat cu uimire că triburile care trăiau în preajmă îl dispreţuiau şi-l ţineau la distanţă fiindcă întreţinea relaţii cu un trib inferior, pigmeii fiind pentru ei oameni de nimic, „câini”, nevrednici să trezească cel mai mic interes.

Nimic nu-i mai exclusivist ca un instinct viguros, neştirbit. O comunitate se consolidează în măsura în care este inumană, în măsura în care ştie să excludă. „Primitivii” excelează în asta. Nu ei, „civilizaţii” sunt aceia care au inventat toleranţa, şi vor pieri prin ea. De ce au inventat-o? Fiindcă erau pe cale de-a pieri... Nu toleranţa i-a vlăguit – lipsa de vlagă, vitalitatea deficientă i-a făcut toleranţi.

*

Cele două femei pe care le-am frecventat cel mai mult: Tereza de Ávila[41] şi alde Brinvilliers[42].

*

Le purtăm pică obsedaţilor de catastrofă chiar atunci când recunoaştem îndreptăţirea temerilor şi avertismentelor lor. Suntem însă mult mai îngăduitori faţă de cel care s-a înşelat, fiindcă socotim că orbirea lui e rodul entuziasmului şi al generozităţii, pe când celălalt, prizonier al propriei lucidităţi, n-ar fi decât un laş, incapabil să-şi asume riscul unei iluzii.

*

Până la urmă, perioada cavernelor nu reprezenta idealul. Epoca imediat următoare, da, epoca în care, după o claustrare atât de îndelungată, se putea în sfârşit gândi *afară*.

*

Nu lupt împotriva lumii, ci împotriva unei forţe mai mari, împotriva *oboselii* mele de lume.

*

Sexualitatea cea dintotdeauna reprezintă totuşi ceva. De când e viaţa viaţă, trebuie s-o spunem, s-a făcut cu dreptate atâta caz în jurul ei. Cum să explici că te saturi de toate, afară de ea? Cel mai vechi exerciţiu al viului nu putea să nu-şi pună pecetea asupra noastră, şi înţelegem că cel ce nu se lasă-n voia ei e o fiinţă aparte, o căzătură sau un sfânt.

---

[41] **Tereza de Ávila**, numită oficial *Tereza de Isus* (1515 –1582) călugăriță catolică reformatoare, fondatoare a *Ordinului Carmelitanii Desculți*. Este venerată ca sfântă în Biserica Catolică și recunoscută ca Doctor al Bisericii.

[42] Marie-Madelaine-Marguerite d'Aubray, **marchiză de Brinvilliers**, acuzată de nenumărate otrăviri, a fost decapitată şi arsă în 1676 .

*

Cu cât ai îndurat mai multe nedreptăţi, cu atât rişti să cazi în infatuare sau în orgoliu pur şi simplu. Orice victimă pretinde că este un ales cu semn schimbat şi reacţionează în consecinţă, fără să-şi închipuie că prin asta dobândeşte chiar statutul Diavolului.

*

Îndată ce revenim la îndoială (în caz că am părăsit-o vreodată), a întreprinde ceva, orice, pare nu atât o inutilitate, cât o extravaganţă. Nu e de râs cu Îndoiala. Ea ne macină în adânc, ca o boală sau, încă şi mai eficace, ca o credinţă.

*

Tacit[43] pune în gura lui Otho[44], hotărât să se omoare, dar convins de soldaţii lui să-şi amâne gestul: „Bine, să mai adăugăm o noapte vieţii noastre."

...Nădăjduiesc pentru el că noaptea nu i-a fost asemeni celei pe care tocmai am petrecut-o.

*

Potrivit Talmudului, pornirea rea e înnăscută; cea bună nu apare decât la treisprezece ani... Precizarea aceasta, în ciuda caracterului ei comic, nu e lipsită de verosimilitate; ea ne dezvăluie timiditatea incurabilă a Binelui în faţa Răului, instalat confortabil în propria noastră substanţă şi bucu-rându-se aici de privilegiile conferite de calitatea sa de cel dintâi ocupant.

---

[43] **Caius Cornelius Tacitus** (în latină *Gaius* - sau *Publius* - *Cornelius Tacitus*; n. cca. 55, d. cca.115) d.Hr., este un om politic și unul din cei mai importanți istorici romani, considerat părintele istoriografiei latine.

[44] **Marcus Salvius Otho** (32 - 16 aprilie 69) a fost împărat roman din 15 ianuarie până în 16 aprilie 69; a fost al doilea împărat al Anului celor patru împărați.

*

Pentru evrei, Mesia nu putea fi decât un rege triumfător; în nici un caz o victimă. Prea ambiţioşi pentru a se mulţumi cu un crucificat, ei aşteptau pe cineva *puternic*. Şansa lor a fost de a nu-şi fi dat seama că Isus era puternic în felul său. Altfel, s-ar fi amestecat cu hoardele creştine şi ar fi dispărut în ele într-un chip lamentabil.

*

Infirmităţile noastre ne împiedică să scăpăm de noi înşine, să devenim alţii, să ne schimbăm pielea, să fim capabili de metamorfoză. După fiecare pas înainte, ele ne silesc să facem unul înapoi, aşa încât nu putem progresa în nici o privinţă, sau numai în cunoaşterea inutilei noastre identităţi.

*

Menirea mea este să omor timpul, a timpului, la rându-i, să mă omoare. Ne simţim cum nu se poate mai bine între noi, asasinii.

*

Obsesia *ultimului* în toate cele, ultimul ca o categorie, ca formă constitutivă a spiritului, ca anomalie originară, şi chiar ca revelaţie.

*

Pe masa mea, de luni de zile, un ciocan mare: simbol a ce? Nu ştiu, însă prezenţa lui îmi face bine şi-mi dă în anumite clipe acel aplomb pe care trebuie să-l resimtă toţi cei ce se adăpostesc în umbra unei certitudini oarecare.

*

Brusc, nevoia de a exprima recunoştinţă nu doar fiinţelor, ci şi obiectelor, unei pietre fiindcă este piatră... Cum se însufleţeşte totul! S-ar zice că pentru vecie. Deodată, *a nu exista* pare de negândit. Faptul că ne încearcă asemenea înfiorări, că ne pot încerca, arată că ultimul cuvânt nu este poate al Negaţiei.

*

Vizita unui pictor care-mi povesteşte că, într-o seară, în Midi, mergând să viziteze un orb şi aflându-l singur, cufundat în beznă, nu s-a putut abţine să nu-l plângă şi să-l întrebe dacă viaţa poate fi îndurată când nu vezi lumina. „Nu ştiţi ce pierdeţi”, fu răspunsul orbului.

*

Cum să învingem accesele de furie, nevoia de a izbucni, de a le muta tuturor fălcile, de a lua la palme universul? Ar trebui să facem pe dată o scurtă plimbare într-un cimitir sau, mai bine, una *definitivă*...

*

Nu-i zi, nu-i ceas şi nu e clipă în care să nu cad în ceea ce Candrakīrti, dialectician budist, numeşte „*prăpastia ereziei eului*”.

*

La irochezi, când un bătrân nu mai putea vâna, ai lui îi propuneau fie să-l părăsească undeva, departe, lăsându-l să moară de foame, fie să-i sfărâme ţeasta cu un tomahawk. Cel în cauză alegea, aproape întotdeauna, ultima soluţie. Detaliu important: înainte de a-l pune să aleagă, familia toată îi cânta *Cântarea Leacului cel mare*.

Care societate „înaintată” a dovedit vreodată atât bun-simţ şi atâta umor?

*

De multă vreme mi s-a tocit orice disponibilitate religioasă. Secătuire sau purificare? N-aş şti să spun. În sânge nu-mi mai lâncezeşte nici un zeu...

*

Să nu pierdem nicicând din vedere că plebea l-a regretat pe Nero. Ar trebui să ne amintim de asta ori de câte ori ne ispiteşte vreo himeră.

*

Când te gândeşti că de atâta vreme nu fac decât să mă îngrijesc de propriul meu cadavru, străduindu-mă să-l cârpesc, în loc să-l arunc la gunoi, spre binele amândurora!

*

Din toţi nefericiţii, merită compasiune doar aceia care în miez de noapte, fiindu-le cu neputinţă să închidă ochii, ar vrea să zdruncine Universul, să izbucnească-n răcnete sau măcar să ţipe, dar care au putere doar atâta cât să şoptească anateme.

*

Deosebesc tot mai puţin ce e bine de ce e rău. Când nu voi mai face nici o deosebire între unul şi altul, socotind că voi reuşi asta cândva – ce pas înainte ! Către ce?

*

Cât de îndreptăţită pare acea idee din Cabala potrivit căreia creierul, ochii, urechile, mâinile şi chiar picioarele au un suflet distinct, care nu e decât al lor! Aceste suflete ar fi „scântei” de-ale lui Adam... Lucru ce pare mai puţin evident...

*

Coborând scările, îl aud la etajul de dedesubt pe octogenarul cu înfăţişarea robustă cântând cu o voce tunătoare: *Miserere nobis*. Urc înapoi după o jumătate de oră şi aud din nou acelaşi „*miserere*”, la fel de stăruitor ca adineaori. - Prima oară mi-a provocat un zâmbet; a doua oară, un fior.

*

Pacea de dincolo de mormânt pe care o încerci când te retragi din lume. O clipă am crezut că-ntre-zăresc un zâmbet pe cale să cuprindă spaţiul. Cine zâmbea? De unde izvora acea imensă fericire ce inundă chipurile mumiilor? Atinsesem într-o clipită *cealaltă parte*, şi-ntr-o clipită a trebuit să mă întorc, nevrednic să mă împărtăşesc mai multă vreme din taina morţilor.

*

La drept vorbind, n-am suferit de sărăcie. Am suferit în schimb, dacă nu chiar de boală, de *lipsa sănătăţii* cel puţin, şi asta mă izbăveşte de remuşcarea de a nu fi trăit în mizerie.

*

Cum să ştii dacă te afli în adevăr? Criteriul e simplu: dacă ceilalţi fac gol în jurul tău, nu-i nici o îndoială că te afli mai aproape de esenţial ca ei.

*

Vino-ţi în fire, lasă neîncrederea, nu uita că nu-i e dat oricui să-şi facă idol din descurajare fără să-i cadă pradă.

*

Piaţa de păsări. Ce forţă, ce hotărâre în aceste minuscule trupuri frenetice! Viaţa rezidă în acest nimic... năucitor care

însufleţeşte o fărâmă de materie, provenind totuşi din materia însăşi şi dispărând cu ea odată. Uluiala rămâne însă: cu neputinţă de explicat această înfrigurare, dansul acesta nesfârşit, reprezentaţia, spectacolul pe care viaţa şi-l oferă sieşi. Ce teatru e şi respiraţia!

*

Toţi trecătorii ăştia duc cu gândul la nişte gorile nevolnice şi ostenite, care s-au săturat să-l imite pe om.

*

Dacă ar exista vreo urmă de ordine providenţială, fiecare ar trebui să ştie cu precizie când şi-a trăit traiul, dispărând pe dată. Cum însă într-o asemenea privinţă există întotdeauna pro şi contra, aşteptăm, dialogăm cu noi înşine, iar zilele şi ceasurile trec în interogaţii şi abjecţie.

Într-o societate perfectă, i s-ar pune în vedere fiecăruia să părăsească locul în clipa în care ar începe să-şi supravieţuiască. Criteriul n-ar fi vârsta întotdeauna, de vreme ce atâţia tineri nu-s cu nimic diferiţi de fantome. Întreaga problemă ar fi de a şti cum să-i alegi pe cei învestiţi cu misiunea de a hotărî asupra ultimului ceas de viaţă al unuia şi altuia.

*

Dacă am reuşi să devenim *conştienţi* de organe, de *toate* organele, am avea o experienţă şi o viziune absolută a propriului nostru trup, care ar fi atât de prezent în conştiinţă, că n-ar mai putea îndeplini obligaţiile la care e constrâns: ar deveni el însuşi conştiinţă, încetând astfel să mai joace rolul său de trup...

*

N-am încetat să-mi învinuiesc soarta, dar de n-aş fi făcut-o cum as fi înfruntat-o? S-o acuz era singura şansă de a mă împăca cu ea şi de a o îndura. Trebuie deci s-o urgisesc în continuare – din instinct de conservare şi din calcul, din egoism în fond.

*

Un tânăr şi o tânără, muţi amândoi, îşi vorbeau prin semne. Ce aer fericit aveau!

În chip evident, vorba nu e, nu poate fi vehicul pentru fericire.

*

Cu cât înaintăm în vârstă, cu atât alergăm mai tare după onoruri. Ba poate chiar că vanitatea nu-i niciodată mai activă decât în preajma criptei. Ne agăţăm de nimicuri ca să nu ne gândim la ce se ascunde sub ele, înşelăm neantul prin ceva şi mai lipsit de substanţă ca el.

*

Sănătatea este o stare de nonsimţire, ba chiar de nonrealitate. Îndată ce încetezi să suferi, încetezi să exişti.

*

Nebunia nu înăbuşă invidia, nici n-o calmează măcar. Stă mărturie X., ieşit dintr-un ospiciu, mai veninos ca niciodată. Dacă o cămaşă de forţă nu poate modifica adâncul unei fiinţe, ce poţi nădăjdui de la o cură sau de la vârstă chiar? La urma urmei, dementa zguduie mai tare decât bătrâneţea. După cum se vede, nici ea nu pare să rezolve ceva.

*

Ştiind ceea ce ştiu, ar trebui să fiu imun la riscul de a avea surprize, oricât de mărunte. Cu toate astea, primejdia există, ce spun? e cotidiană. Asta mi-e slăbiciunea. Ce ruşine, într-adevăr, să mai poţi fi copleşit sau decepţionat!

*

A muri conferă o superioritate ce nu prea are căutare. E ceea ce-mi spuneam ascultând un bătrân care se teme de moarte şi se gândeşte neîncetat la ea. Ce n-ar da s-o evite! Cu o încrâncenare ridicolă încearcă să mă convingă că e inevitabilă... Aşa cum şi-o închipuie, pare mai sigură decât e-n realitate. Lipsit, în ciuda vârstei, de neplăcerile bolii, fără griji materiale, fără să aibă obligaţii de vreun fel, bătrânul rumegă la nesfârşit aceeaşi spaimă, cu toate că şi-ar putea petrece fără nelinişti vremea ce-i mai rămâne de trăit. Dar nu, „natura" l-a osândit la acest chin pentru a-l pedepsi că a scăpat de celelalte.

*

Plenitudinea ca încununare a fericirii nu-i cu putinţă decât în clipele când ai conştiinţa, în adânc, a irealităţii vieţii şi morţii deopotrivă. Clipele acestea sunt rareori trăite cu adevărat, chiar dacă pot fi frecvente în ordinea reflecţiei. În acest domeniu, nu există decât ce simţi. Or, să simţi şi să transcenzi irealitatea înăuntrul aceluiaşi act este o performanţă care rivalizează cu extazul şi-l eclipsează uneori.

III

Hesiod[45]: „Zeii au ascuns oamenilor izvoarele vieţii.” - Au făcut bine, au făcut rău? Ce e sigur este că muritorii n-ar fi avut curajul să continue după o revelaţie ca aceasta.

*

Când ştim cât preţuiesc cuvintele, e de mirare că ne mai ostenim să enunţăm ceva şi că ne reuşeşte. Se cere aici, într-adevăr, o insolenţă supranaturală.

*

X. Mă înştiinţează că i-ar face plăcere să mă întâlnească. Accept cu amabilitate. Pe măsură ce ora întâlnirii se apropie, în mine se deşteaptă instincte ucigaşe de demult. Concluzia: dacă vrei să ai o bună părere despre tine, rămâi neînduplecat.

*

Îmi petrec timpul îndemnându-i în scris pe oameni să se sinucidă şi prin viu grai să nu o facă. Şi asta fiindcă în primul caz e

[45] **Hesiod** (greacă: Ἡσίοδος) (aprox. sec. al VIII-lea î.Hr., Beoția) -poet epic grec, considerat a fi, după Homer, cel mai vechi scriitor al Greciei. Este autorul poemului genealogic *„Teogonia”*, consacrat panteonului divinităților elene, folosind tiparul mitului și noțiunea vârstelor. De asemenea, tot lui îi aparține și poemul didactic *„Munci și zile”*, opera pătrunsă de poezia sinceră a naturii, calendar pentru agricultori și navigație, cu prețioase indicații.

vorba de o soluţie filosofică; în al doilea, de o fiinţă, de un glas, de-un vaiet...

*

În predica din Benares, Buddha citează între cauzele suferinţei setea de devenire şi setea de nondevenire. Cu cea dintâi e limpede, de ce a doua însă? A urmări nondevenirea nu-nseamnă să te eliberezi? Vizat aici nu-i scopul, ci goana ca atare, urmărirea şi ataşamentul pentru urmărire. - Din nefericire, pe calea către izbăvire, interesantă este numai calea. Izbăvirea? La ea nu se ajunge, în ea te pierzi, te înăbuşi. Nirvana însăşi – o asfixie! Între toate însă, cea mai blândă.

*

Cine n-are norocul să fie un monstru, într-un domeniu oarecare, inclusiv în sfinţenie, trezeşte dispreţul şi invidia.

*

Cel care trage după sine, de multă vreme, o infirmitate nu va putea fi niciodată luat drept un veleitar. Într-un anume fel, el s-a *realizat*. Orice boală este un titlu.

*

Neapărat vulgar e orice lucru lipsit de-un grăunte funebru.

*

Spre sfârşitul vieţii, Strindberg ajunsese să vadă în Grădina Luxembourg propriul său Ghetsimani.

...Am privit-o şi eu ca pe un soi de Calvar – întins, e-adevărat, de-a lungul a patruzeci de ani!

*

Îndată ce te duci la specialist, ai impresia că eşti ultimul între oameni, rebutul Creaţiunii, un gunoi. N-ar trebui să ştim *de ce* anume suferim, şi mai puţin încă din ce cauză murim. Orice precizie în acest domeniu e o impietate, căci răpeşte *printr-un cuvânt* acel grăunte de mister pe care moartea, şi chiar viaţa, sunt socotite a-l adăposti.

*

Să fii un Barbar şi să nu poţi trăi decât într-o seră!

*

Durerea ne macină şi în acelaşi timp ne sporeşte orgoliul. Vrăjmaşa noastră îşi ia îndatorirea să ne apere.

*

O rugăciune nestăvilită, o rugăciune nimicitoare, pustiitoare, o rugăciune iradiind Sfârşitul !

*

În accesele mele de optimism, îmi spun că viaţa mi-a fost un infern, infernul *meu*, infern pe gustul meu.

*

Nu-mi lipseşte aerul, nu, dar nu ştiu ce să fac cu el, nu văd de ce aş respira...

*

De vreme ce moartea este echilibrul însuşi, viaţă şi dezechilibru nu-s prin nimic deosebite: exemplu unic de sinonimie perfectă.

*

Tot ce-am închipuit sunt doar nelinişti degradate în generalităţi.

*

Înfrigurarea însufleţeşte o operă – dar pentru câtă vreme? Adesea, patima face ca anumite opere să apară învechite, în timp ce altele, produse ale oboselii, înfruntă epoci după epoci. Atemporală silă, perenitate a dezgustului rece!

*

La graniţa spaniolă, câteva sute de turişti, în majoritate scandinavi, aşteptau la vamă. Unei doamne corpolente, neîndoielnic iberică, i se aduce o telegramă. Deschizând-o, află de decesul mamei sale şi se apucă îndată să răcnească. Ce noroc, îmi spuneam, să-ţi poţi descărca pe dată întreaga durere, în loc să o disimulezi, să o depozitezi, cum ar fi făcut oricare dintre spălăciţii ce priveau buimăciţi şi care, victime ale discreţiei şi ţinutei lor, se vor ruina până la urmă tocându-şi averea la psihanalist.

*

Cel mai bun mijloc de a-l consola pe un nefericit e să-l încredinţezi că asupră-i apasă un neîndoielnic blestem. Acest gen de măgulire îl ajută să-ndure mai uşor încercările prin care trece, ideea de blestem presupunând elecţie, neajunsuri de soi. Un compliment are efect chiar şi în agonie: orgoliul nu dispare decât o dată cu conştiinţa şi uneori îi supravieţuieşte chiar, aşa cum ni se întâmplă în vise, când adularea poate acţiona cu asemenea intensitate, că ne trezeşte brusc, lăsându-ne extatici şi ruşinaţi.

*

Dovada că omul îl detestă pe om? E de ajuns să te afli în mijlocul unei mulţimi ca să te simţi pe dată solidar cu toate planetele moarte.

*

Sinuciderea, unicul gest cu adevărat normal, prin ce aberaţie oare a devenit apanajul taraţilor?

*

...Better be with the dead.
...Than on the torture of the mind to lie
In restless ecstasy"[46]

Macbeth – mi-eşti frate, purtător de cuvânt, mesager, alter ego.

*

Să descoperi în străfundul tău un principiu nefast, nu îndeajuns de puternic ca să se-arate la lumina zilei, nici într-atât de slab încât să stea la locul lui, un soi de demon insomniac, bântuit de tot răul pe care l-a visat, de toate grozăviile pe care nu le-a săvârşit...

*

Nu e nimeni să nu-l defăimeze. Eu îl apăr împotriva tuturor, refuz să judec pe cineva care, adolescent fiind, chemat să identifice la morgă cadavrul propriului său tată, a reuşit să-nşele vigilenţa pazniculuі, rămânând să-şi petreacă noaptea acolo. Asemenea ispravă îţi conferă toate drepturile, şi e firesc ca el s-o fi înțeles astfel.

*

„Îmi îngădui să mă rog pentru dumneavoastră."
- „Prea bine. Dar *cine* vă va asculta?"

[46] Mai bine să fim cu mortul. /Decât, munciţi de cuget, să zăcem/în nebunia ce răgaz nu ştie - Macbeth III, 2, trad. Rom. De Ion Vinea).

*

Nu se va şti vreodată dacă, în tot ce scrie despre Durere, acest filosof tratează despre o problemă de sintaxă sau despre cea dintâi între senzaţii, despre regina lor.

*

Poţi sta de vorbă cu folos doar cu înflăcăraţii ce-au încetat să ardă, doar cu foştii naivi... Potoliţi în sfârşit, ei au făcut, de bunăvoie sau siliţi, pasul hotărâtor către Cunoaştere – această versiune impersonală a decepţiei.

*

Strădania de a vindeca pe cineva de un „viciu”, de tot ce are mai adânc, este un atentat la fiinţa lui, şi o priveşte aşa el însuşi, căci nu ne va ierta nicicând c-am vrut să se distrugă în felul nostru, şi nu în felul lui.

*

Nu din instinct de conservare dăinuim, ci doar din incapacitatea noastră de a *vedea* viitorul. De a-l vedea? Nici de-al închipui măcar. De-am şti tot ce ne-aşteaptă, nu s-ar mai înjosi nimeni să continue. Cum însă orice dezastru viitor rămâne abstract, nu ni-l putem asimila. Nu ni-l asimilăm, de altfel, nici când se abate asupra noastră şi ni se *substituie*.

*

Ce nebunie să te preocupe istoria! - Dar ce poţi face când ai fost *străpuns* de Timp?

*

Oricine îmi stârneşte interesul, oricine afară de *ceilalţi.* Aş fi putut fi orişice, dar nu legislator.

*

Faptul de a fi neînţeles sau privit cu dispreţ e însoţit de o plăcere de netăgăduit pe care o cunosc toţi cei a căror muncă a rămas fără ecou. Genul acesta de satisfacţie, cu umbra ei de aroganţă, se pierde încet-încet, căci, cu timpul, totul este ameninţat, chiar şi ideea nemăsurată pe care o aveam despre noi înşine, factor al oricărei ambiţii şi al oricărei opere, caduce sau durabile.

*

Cel care, având de-a face cu oamenii, îşi face cea mai mică iluzie în ce-i priveşte ar trebui osândit să se reîncarneze, pentru a învăţa să observe, să vadă, pentru a se pune puţin la curent.

*

Apariţia vieţii? O nebunie trecătoare, o trăsnaie, o fantezie a elementelor, o toană a materiei. Singurii care au oarecari motive să bombăne sunt fiinţele individuale, victime jalnice ale unui capriciu.

*

Într-o carte de inspiraţie orientală, autorul lasă să se înţeleagă că e plin, că e „saturat de seninătate".

Nu ne spune prea limpede, drăguţul de el, ce cale a urmat, şi se-nţelege lesne şi de ce.

*

Cei vii – damnaţi cu toţii, doar că nu o ştiu. Eu, care ştiu, stau oare mai bine fiindcă ştiu? Da, stau mai bine: *cred* că sufăr mai mult decât ei.

„Izbăveşte-mă de ceasul acesta", clamează *Imitatio*[47]. „Izbăveşte-mă de toate ceasurile", ar fi fost mai corect.

[47] ***Imitațiunea lui Cristos*** / *Urmarea lui Hristos* (în latină *Imitatio Christi*) operă de pietate și ascetică creștină, atribuită, în general, călugărului german Thomas a

*

X. Este omul ale cărui defecte le-am studiat ani de-a rândul cu scopul de a mă îndrepta... Acorda importanţă tuturor lucrurilor. Am înţeles că e singurul lucru ce nu trebuie făcut. Exemplul său, mereu prezent în cuget, m-a scăpat de atâtea şi-atâtea entuziasme!

*

Ce şoc când am dat peste pasajul în care Jacqueline Pascal laudă progresele fratelui ei în „dorinţa de a dispărea din stima şi memoria oamenilor”!

E calea pe care speram s-o apuc, pe care am şi apucat-o uneori, pe care însă aveam să mă împotmolesc.

*

În nopţile nefaste, vine o clipă când agitaţia încetează, când depunem armele: urmează apoi o pace – triumf nevăzut, supremă recompensă după spaimele care au precedat-o. *Să accepţi*, iată secretul limitelor. Nimic nu-i pe potriva unui luptător ce renunţă, nimic nu preţuieşte cât extazul unei capitulări...

*

Potrivit lui Nāgārjuna[48], spirit subtil cum n-a fost altul şi care a depăşit chiar nihilismul, ceea ce Buddha a oferit lumii este „nectarul vacuităţii”. Să evoci, la capătul analizei celei mai abstracte şi mai devastatoare, o băutură, fie ea chiar a zeilor, nu-i oare o slăbiciune,

---

Kempis. A fost redactată la sfârșitul secolului al XIV-lea sau la începutul secolului al XV-lea, în limba latină medievală. Lucrarea este reprezentativă unei noi experiențe spirituale denumită *Devotio Moderna*. În lucrare, sub forma simplă a unor sfaturi, autorul propune cititorului căi de *educare a sufletului pentru perfecționarea vieții de creștin, avându-l pe Hristos de model*.

[48] **Nāgārjuna** (c.150 – c.250)- unul dintre cei mai importanți filozofi ai budismului Mahayana . Împreuna cu discipolul său Āryadeva, este considerat fondatorul școlii Madhyamaka din curentul budist Mahāyāna.

o concesie? - Oricât de departe am fi ajuns, târâm după noi pretutindeni josnicia de a fi – sau de a fi fost – om.

*

În timpul acelei gălăgioase cine, tăifăsuiam de una şi de alta. Deodată, portretul zâmbitor al lui X. Mi-a atras privirea. Ce mulţumit părea şi ce lumină emana din chipul său! Veşnic fericit, chiar şi în tablou! Şi iată că am prins să-l invidiez şi să-l privesc chiorâş, de parcă mi-ar fi uzurpat norocul. Apoi, uşurare, bruscă stare de bine, amintindu-mi că era mort.

*

Îi dau din ce în ce mai mult dreptate lui Epicur când îi batjocoreşte pe aceia care, din ataşament pentru interesele patriei, nu şovăie să sacrifice ceea ce el numeşte *cununa ataraxiei*[49].

*

Privind marea, îmi treceau prin minte umilinţe recente şi umilinţe de demult. Ridicolul de a te ocupa de tine având în faţa ochilor spectacolul cel mai vast între toate nu mi-a scăpat. Aşa că am schimbat repede subiectul.

*

În toiul nopţii, cufundat într-o carte cum nu se poate mai frivolă, îmi vine deodată în minte un prieten de mult dispărut, la a cărui părere ţineam. Ce-ar spune dacă ar vedea cum îmi petrec orele târzii? Punctul de vedere al morţilor e singurul pe care ar trebui să punem preţ, căci este singurul adevărat, dacă se poate vorbi de adevăr în vreo împrejurare, oricare ar fi ea.

---

[49] **Ataraxia** (din greacă *Ἀταραξία* - liniște, calm, seninătate) reprezintă scopul sistemelor filosofice ce au fost întemeiate în Antichitate și anume atingerea stării de echilibru interior a omului. Ataraxia se numea în latină *tranquilitas*, cu sensul de armonie, liniște interioară și pace sufletească.

*

Când vii pe lume cu o conştiinţă încărcată, de parcă ai fi săvârşit în altă viaţă nelegiuiri neasemuite, oricât de neînsemnate sunt cele pe care le comiţi în viaţa asta, tot tragi după tine remuşcări cărora nu reuşeşti să le descoperi nici obârşia, nici necesitatea.

*

După ce am făcut o mârşăvie, suntem mai totdeauna consternaţi. Consternare impură: abia o resimţim, şi ne-mpăunăm, mândri de a fi încercat o indignare atât de nobilă, chiar dacă împotriva noastră.

*

Ceea ce scriem nu dă decât o imagine incompletă despre ceea ce suntem, motivul fiind că verbul nu ţâşneşte şi nu prinde viaţă decât atunci când suntem pe culmi sau în abis.

*

Gândindu-mă adineaori la *infinitatea timpului*, n-am avut, în nimicnicia mea, decenţa să leşin. N-ar trebui să putem rămâne în picioare după ce am zărit tot ce e înspăimântător sub un asemenea clişeu.

*

Privind fotografiile unei persoane la vârste diferite, înţelegem de ce a fost timpul calificat drept magician. Lucrarea pe care o săvârşeşte e extraordinară, uluitoare, e un miracol, dar un miracol pe dos. Magicianul acesta e mai degrabă un demolator, un înger sadic – a cărui sarcină este Chipul.

*

În timp ce X mă sună dintr-un azil de alienaţi, îmi spun că nu se poate face nimic pentru un creier, că e cu neputinţă să-l refaci, că nu ai cum să acţionezi asupra miliardelor de celule deteriorate sau rebele, pe scurt că Haosul nu se *repară*.

*

Expresia concentrată sau convulsivă, mimica ambiţiosului, îmi face greaţă. Şi asta fiindcă în tinereţe am fost eu însumi pradă unor ambiţii ne-înfrânate şi-mi repugnă acum să regăsesc la altul stigmatele începuturilor mele.

*

Cum să deosebeşti profunzimea de ifos în formulările obscure? Gândirea clară se opreşte la sine, victimă a propriei probităţi; cealaltă, vagă, se pierde-n depărtare şi se salvează prin misterul ei suspect şi totuşi de neatacat.

*

În ceasurile de veghe, fiecare clipă este atât de plină şi atât de goală, încât se dă drept o rivală a Timpului.

*

Gândesc *profund* doar cei care nu au nefericirea de a fi atinşi de simţul ridicolului.

*

În nenorocirile vieţii, putinţa de a ne lua zilele e, potrivit lui Pliniu, „cea mai mare din binefacerile hărăzite omului”. Şi el compătimeşte Divinitatea pentru că nu cunoaşte o asemenea ispită şi o asemenea şansă.

Să te înduioşezi de Fiinţa supremă fiindcă-i lipseşte putinţa de a-şi lua zilele! Idee fără seamăn, idee prodigioasă, care şi

singură ar consfinţi superioritatea păgânilor asupra îndârjiţilor ce-aveau să le ia locul în curând.

Cine spune înţelepciune nu spune niciodată înţelepciune *creştină*, pentru că aşa ceva n-a existat şi nu va exista. Două mii de ani inutili. O întreagă religie condamnată înainte de a se naşte.

*

Adâncă zdruncinare, în copilărie, când mi-am auzit tatăl, întors de la cimitir, povestind cum o tânără mamă care-şi pierduse fiica a izbucnit în râs în clipa-n care se cobora sicriul în mormânt. Acces de nebunie? Da şi nu. Căci, când asişti la o înmormântare, în faţa bruştei demascări a-nşelăciunii absolute, nu-ţi vine oare să reacţionezi precum acea femeie? E prea de tot, e-aproape o provocare, natura *exagerează*. E de-nţeles că poate să te înece râsul.

*

Stările a căror cauză e identificabilă nu sunt fecunde; ne îmbogăţesc doar cele care vin fără să ştim de ce. Lucru adevărat mai ales în cazul stă-rilor excesive, a prostraţiilor şi bucuriilor care ameninţă integritatea cugetului nostru.

*

Să publici gemete, interjecţii sau frânturi. E-un lucru care linişteşte pe toată lumea. Autorul se plasează astfel pe o poziţie de inferioritate faţă de cititor, iar cititorul îi e recunoscător pentru asta.

*

Fiecare are dreptul să-şi atribuie ascendenţa care-i convine şi care *îl explică* în propriii-i ochi. De câte ori nu mi-am schimbat strămoşii!

*

Indolenţa ne scapă de prolixitate şi prin aceasta de lipsa de pudoare inerentă randamentului.

*

Bătrânul filosof, când vroia să expedieze pe cineva, îl categorisea drept „pesimist”. Cum s-ar zice, un „ticălos”. Era pesimist pentru el oricine era dezgustat de utopie. Aşa se face că taxa drept infam pe oricare duşman al vorbelor goale.

*

Să contribuie într-o formă sau alta la ruinarea unui sistem, a oricărui sistem – iată ce urmăreşte cel care gândeşte doar când şi când, după împrejurări, cel care nu va consimţi niciodată să gândească pentru a gândi.

*

Timpul nu macină doar tot ce-i viu, se macină totodată pe sine, de parcă, sătul să continue şi excedat de Posibil, de partea cea mai bună din el, ar aspira s-o extirpe.

*

Nu există o altă lume. Nu există nici măcar lumea asta. Ce există atunci? Surâsul interior pe care ni-l stârneşte inexistenta evidentă a uneia şi-a celeilalte.

*

Nu ne ferim niciodată îndeajuns de euforie. Ea trebuie să ne îngrijoreze cu atât mai tare cu cât durează mai mult. Îndreptăţită doar rareori, ea se iveşte triumfătoare, şi nu doar fără nici un motiv serios, ci fără cel mai mic pretext. În loc să ne bucure, ar trebui să vedem în ea mai degrabă o prevestire, un avertisment...

*

Suntem tulburaţi atâta vreme cât ne aflăm dinaintea unei alegeri; din clipa în care eliminăm însăşi putinţa de a alege şi asimilăm opţiunea cu eroarea, ne-ndreptăm spre beatitudinea fiinţei neafiliate. Orice conflict părând atunci neîntemeiat, nesăbuit, pentru cine şi pentru ce să mai combatem, să suferim, să ne mai frământăm? Omul este însă un animal care şi-a greşit calea: când cade pradă îndoielii, dacă ajunge să nu mai afle satisfacţii în lupta împotriva celuilalt, se-ntoarce către sine pentru a se tortura fără milă. Converteşte îndoiala în abis şi, introducând o nuanţă sumbră în pyrrhonism[50], face din suspendarea judecăţii, asemeni lui Pascal, o deznădăjduită interogaţie.

*

Prietenia e un pact, o convenţie. Două fiinţe se angajează în chip tacit să nu trâmbiţeze niciodată ceea ce fiecare gândeşte în *fond* despre cealaltă. Un soi de alianţă întemeiată pe menajamente. Când una dintre ele dă în vileag cusururile celeilalte, pactul e denunţat, alianţa ruptă. Nici o prietenie nu durează dacă unul din parteneri nu mai ascultă de regula jocului. Altfel spus, nici o prietenie nu suportă o doză exagerată de sinceritate.

*

Aveam ceva mai mult de douăzeci de ani; filosoful cu care vorbeam, ceva mai mult de şaizeci. Nu ştiu cum am ajuns să abordăm o temă atât de ingrată ca boala. „Ultima oară când am fost

[50] **Pyrrho din Elis** (Πύρρων ὁ Ἠλεῖος *Pyrron ho Eleios)*, c. 360 – c. 270 BC) filozof grec considerat and primul filozof sceptic grec , întemeietorul vechiului scepticism grec, numit și *pyrrhonism.* Asemenea lui Socrate, n-a scris nimic, dar a exercitat o fascinație deosebită asupra cunoscuților; opiniile sale au fost expuse în proză și în versuri de către discipolul său Timon din Phiul; **P.** ar fi susținut că totul este nedeterminat și că trebuie suspendată judecata despre realitatea lucrurilor, în particular dacă ele sunt bune sau rele, numai astfel putând fi dobândită liniștea imperturbabilă a sufletului.

bolnav, mi-a mărturisit, trebuie să fi avut unsprezece ani. De atunci, nimic.”

Cincizeci de ani de sănătate! N-aveam o admiraţie nelimitată pentru filosoful meu, dar această mărturisire m-a făcut să-l dispreţuiesc pe loc.

*

Trăim cu toţii în eroare, exceptându-i pe umorişti. Doar ei au priceput, în joacă parcă, zădărnicia a tot ce e serios şi chiar a tot ce e frivol.

*

Nu mă voi fi împăcat cu mine însumi decât în ziua-n care voi accepta moartea aşa cum accepţi să cinezi în oraş: c-un dezgust amuzat.

*

N-ar trebui să deranjăm pe cineva decât ca să-i anunţăm un cataclism sau să-i facem un compliment în stare să-l ameţească.

*

Trebuie să fii ţicnit ca să te lamentezi de dispariţia omului, în loc să-i spui: „Călătorie sprâncenată!”

*

O excepţie inutilă, un model de care nimeni n-are habar – acesta-i rangul la care trebuie să râvneşti dacă vrei să te ridici îri propriii tăi ochi.

*

Dacă scepticul admite la rigoare că adevărul există, el va lăsa în seama naivilor iluzia de a crede că-l vor poseda cândva. Cât despre mine, declară el, mă mulţumesc cu aparenţele, le constat şi

nu ader la ele decât în măsura în care, ca fiinţă vie, nu pot face altfel. Mă port ca toţi ceilalţi, fac aceleaşi lucruri ca şi ei, dar nu mă identific nici cu vorbele, nici cu faptele mele, mă plec în faţa obiceiurilor şi a legilor, mă prefac că-mpărtăşesc convingerile, adică marotele, concetăţenilor mei, deşi ştiu că-n ultimă analiză sunt tot atât de puţin *real* ca şi ei.

Ce este deci un sceptic? - O fantomă ...conformistă.

*

S-ar cuveni să trăim, spuneaţi, ca şi cum n-ar trebui să murim niciodată. - Nu ştiaţi oare că toată lumea trăieşte așa, inclusiv cei obsedaţi de Moarte?

*

Să asişti la propria-ţi micşorare, să contempli varianta *rezonabilă* a halucinatului care erai!

*

Acceptăm în genere fără prea mare greutate că ne-am trăit traiul, nu recunoaştem însă niciodată că găsim oarecare plăcere în faptul că ne supravieţuim. Şi această satisfacţie clandestină, dezgustătoare, e resimţită de cel puţin un sfert din omenire...

*

Tăgăduirea păcatului originar ar fi o dovadă că n-am crescut niciodată copii.

...Eu n-am crescut niciunul, e adevărat, dar îmi ajunge să-mi amintesc propriile reacţii din vremea când eram eu însumi copil pentru a nu mai avea nici urmă de îndoială asupra primului nostru stigmat.

*

Omul acesta atât de vulnerabil, acest jupuit de viu, se miră – orbire de neînţeles – că progenitura sa dă semne neliniştitoare. Plăpânzii n-ar trebui să procreeze, sau, dacă o fac, să ştie cel puţin către ce remuşcări se îndreaptă.

*

Viaţa este mai mult şi mai puţin decât plictisul, cu toate că în el şi prin el desluşim cât preţuieşte ea. O dată ce plictisul se insinuează în noi şi cădem sub invizibila lui stăpânire, totul pare neînsemnat pe lângă el. Am putea spune acelaşi lucru despre durere. Cu siguranţă. Durerea însă e localizată, în vreme ce plictisul evocă un rău fără un loc anume, fără suport, fără nimic – afară de acest nimic, neidentificabil, care ne roade. Eroziune pură, al cărei efect este imperceptibil şi care ne preschimbă-ncet într-o ruină pe care ceilalţi n-o percep, într-o ruină pe care aproape că n-o percepem nici noi înşine.

*

Obsesiile macabre nu stânjenesc sexualitatea. Dimpotrivă. Poţi foarte bine să priveşti lucrurile ca un călugăr budist şi să dai dovadă de oarecare vigoare. Această stranie compatibilitate face iluzorie pretenţia desăvârşirii prin asceză.

*

Chiar durerile noastre ne păzesc, din fericire, de rătăciri abstracte, convenţionale, „literare”. Ne dăruiesc, în schimb, rătăciri propriu-zise.

*

Să fi hulit mai mult decât demonii toţi laolaltă şi să ajungi să fii maltratat de organe, de capriciile unui trup, ale unui subprodus!

*

Cel ce n-a suferit nu e o *fiinţă*: cel mult un individ.

*

Ne facem o idee foarte înaltă despre noi înşine în răstimpurile cât dispreţuim Moartea; în schimb, când o privim cu josnicia spaimei, suntem mai adevăraţi, mai *profunzi*, aşa cum se întâmplă ori de câte ori respingem filosofia, afectarea, minciuna.

*

Fiindcă o prietenă, întâlnită din întâmplare în timpul unei plimbări, se străduia să mă convingă că „Divinul" este prezent în toate făpturile fără excepţie, i-am replicat: „Şi-n asta?" şi i-am arătat o trecătoare intolerabil de vulgară la înfăţişare. N-a ştiut ce să spună, dovadă că teologia şi metafizica abdică-n faţa autorităţii detaliului banal.

*

Toţi germenii, şi buni şi răi, se află-n noi, mai puţin cel al renunţării. Nu-i de mirare că ne agăţăm spontan de lucruri şi că ne trebuie eroism pentru atitudinea inversă. Dacă ne-ar fi fost acordată facultatea de a renunţa, nu trebuia să depunem alt efort decât acela de *a binevoi* să existăm.

*

Să iei atitudine sau să refuzi scârbit să iei, să îmbrăţişezi o doctrină sau să le respingi în bloc pe toate – acelaşi orgoliu în ambele cazuri, cu diferenţa că rişti mai mult să roşeşti de tine însuti în primul caz ca în al doilea, *convingerea* fiind la obârșia mai tuturor rătăcirilor, ca şi a tuturor umilirilor.

*

„Cartea dumneavoastră e ratată." - „Fără îndoială, uitaţi însă că aşa am vrut-o, ba chiar că nu putea fi reuşită decât în acest fel."

*

E mai greu să mori la şaizeci sau la optzeci de ani decât la zece sau la treizeci. Obişnuinţa vieţii, ăsta-i necazul. Căci viaţa e un viciu. Cel mai mare din câte sunt. Ceea ce explică de ce ne este atât de anevoie să ne dezbărăm de el.

*

Când mi se-ntâmplă să fiu mulţumit de toate, chiar şi de Dumnezeu şi de mine, reacţionez pe dată aidoma celui care, într-o zi însorită, s-ar frământa că-n câteva miliarde de ani soarele va exploda negreşit.

*

„Ce este adevărul?" e o întrebare fundamentală. Dar ce înseamnă ea pe lângă: „Cum să suporţi viaţa?" Şi chiar şi aceasta păleşte pe lângă următoarea: „Cum să te suporţi?"- Iată întrebarea fundamentală, la care nimeni nu e în măsură să ne dea un răspuns.

*

Ce rătăcire m-a făcut să-ncep să povestesc, la căpătâiul acelui bolnav atât de-ameninţat, o plimbare în cimitirul din Passy şi conversaţia avută cu groparul de serviciu? M-am oprit brusc în mijlocul unei ironii, ceea ce n-a făcut decât să accentueze necuviinţa flecărelii mele. Asemenea subiecte nu pot fi abordate decât la masă, când petrecem şi avem nevoie de oarecari aluzii funebre ca să ne crească apetitul.

*

Singurele clipe ce-ar merita să supravieţuiască prăbuşirii memoriei noastre sunt acelea în care nu ne putem ierta de a nu fi Cel dintâi sau Cel din urmă.

*

Cei ce i-au reproşat acelui filosof că-şi aşterne numele sub proteste contradictorii, că semnează în acelaşi timp sau unul după altul pentru partide, tabere sau teze aflate în conflict, fără să tină seama de propriile-i opţiuni, au uitat că filosofia ar trebui să fie tocmai asta. Căci la ce bun să i te dăruieşti dacă nu pătrunzi argumentele celorlalţi? Din doi duşmani ce se combat, e îndoielnic ca doar unul să aibă adevărul de partea lui. Ascultându-i pe rând, dacă eşti de bună-credinţă, te pleci înaintea evidenţelor fiecăruia, cu riscul de a trece drept nestatornic, de a fi în fond *prea* filosof.

*

Ce să cred despre ceilalţi ? – Îmi pun întrebarea ori de câte ori fac cunoştinţă cu cineva, oricine ar fi. Într-atât îmi pare de ciudat faptul că existăm, că acceptăm să existăm.

*

La Jardin des Plantes am contemplat îndelung ochii unui aligator, privirea lui din alte vremi. Ceea ce mă seduce la reptile e toropeala lor impenetrabilă, prin care se-nrudesc cu pietrele: s-ar zice că vin *de dinainte* de viaţă, c-au precedat-o fără s-o anunţe, ba chiar că au fugit de ea...

*

„Ce este răul? E ceea ce se face-n vederea unei fericiri ţinând de-această lume.”

Abhidarmakośavyākhyā

Trebuia într-adevăr un asemenea titlu ca să poţi strecura un asemenea răspuns.

*

În Infern, cercul cel mai puţin populat, dar cel mai crunt din toate, trebuie să fie cel în care nu poţi uita de Timp nici o singură clipă.

*

„E fără importanţă să ştiţi cine sunt, de vreme ce într-o zi nu voi mai fi” – iată ce-ar trebui să răspundem fiecare celor ce se interesează de identitatea noastră şi care vor cu orice preţ să ne zideascâ într-o categorie sau într-o definiţie.

*

Totul e nimic, inclusiv conştiinţa nimicului.

*

Poporul acesta misterios, profund, complicat, de neînţeles, care a excelat şi excelează în toate, chiar şi în decădere, va avea un sfârşit demn de el şi va cunoaşte catastrofe de care nu va trebui să roşească.

*

Homer a stârnit pizmă (Heraclit însuşi pretindea că merita să fie biciuit) fiindcă n-a mers pe ocolite, fiindcă, aidoma muritorilor, zeii săi se purtau ca nişte adevăraţi nelegiuiţi. Filosofia nu se arătase încă pentru a-i face cuviincioşi, a-i anemia, a-i îmblânzi. Tineri, vii, chiar foarte vii, împărtăşeau cu oamenii patima pentru funest. Zorii unei mitologii, istoria o dovedeşte, sunt cel mai de temut. Idealul ar fi zei *obosiţi* – şi eterni. Din nefericire, ajunşi la stadiul în care oboseala urmează cruzimii, ei nu mai dăinuie mult. Alţii, viguroşi, neîndurători, îi vor înlocui. Şi aşa se face că se cade iarăşi din acalmie în năpastă şi din tihnă în epopee.

*

Abominabilă Clio!

*

Nu e deloc dezolantă ideea că nimeni nu-şi va mai aminti de accidentul care-am fost, că nu va mai rămâne nici cea mai mică urmă dintr-un *eu* – însetat de suplicii la care nici un torţionar n-a îndrăznit vreodată să viseze.

*

Incapabil de a trăi în clipă, doar în viitor şi-n trecut, în anxietate şi regret! Or, teologii sunt categorici, aceasta e condiţia şi definiţia însăşi a păcătosului. Un om fără prezent.

*

Tot ce se întâmplă e firesc şi, deopotrivă, de neînţeles.

Este concluzia care se impune, fie că e vorba de mari sau de mărunte întâmplări.

*

Să te trezeşti în fiecare dimineaţă cuprins de starea sufletească a unui republican a doua zi după Pharsalus[51].

*

Un dezgust, un dezgust – să te facă să-ţi pierzi uzul vorbirii şi al raţiunii chiar.

Cea mai mare ispravă a vieţii mele e că mă aflu încă în viaţă.

*

Dacă valurile s-ar apuca să gândească, ar crede că înaintează, că au un ţel, că progresează, că trudesc spre binele

[51] Bătălia de la **Pharsalus** a fost o luptă decisivă din timpul Războiului civil roman , încheiată cu victoria lui Iulius Cezar (care conducea forțele pro-populare) împotriva forțelor pro-aristocratice ale lui Pompei și ale Senatului roman. A avut loc pe 9 august 48 î.Hr. la Pharsalus, în centrul Greciei.

Mării, şi ar elabora neapărat o filosofie tot atât de neroadă ca şi zelul lor.

*

Dacă am avea o percepţie infailibilă a ceea ce suntem, am mai avea curaj atâta cât să ne culcăm, dar sigur nu şi ca să ne sculăm.

*

Dintotdeauna m-am zbătut cu singura intenţie de a înceta să mă mai zbat. Rezultat: nul.

Fericiţi aceia care ignoră că a te maturiza înseamnă să asişti la agravarea propriilor incoerenţe şi că acesta e singurul progres cu care ar trebui să ni se-ngăduie să ne lăudăm.

*

Nimic din tot ce am abordat, nimic din tot ce am spus de-a lungul unei vieţi nu poate fi separat de ceea ce-am trăit. N-am inventat nimic, am fost doar secretarul senzaţiilor mele.

IV

Epictet: „Fericirea nu constă în a dobândi şi a dispune, ci în a nu dori." – înţelepciunea se defineşte prin opoziţie cu Dorinţa, fiindcă se străduieşte să ne înalţe deasupra decepţiilor curente, ca şi a decepţiilor dramatice, inseparabile, şi unele şi celelalte, de faptul de a dori, de a aştepta, de a spera. Mai ales decepţiile capitale vrea să ni le evite, căci e specializată în arta de a înfrunta sau îndura „loviturile soartei". Dintre toţi anticii, stoicii au dus cel mai departe această artă. De-ar fi să-i credem, înţeleptul posedă un statut excepţional în univers: zeii-s la adăpost de suferinţe; el e *deasupra* lor, e învestit cu o forţă care-i îngăduie să-şi învingă toate dorinţele. Zeii sunt încă pradă lor, trăind în servitute; doar el scapă de asta. Cum se ridică înţeleptul până la insolit, cum ajunge să-ntreacă toate fiinţele? Se pare că însemnătatea statutului său nu-i este limpede de la început: se află mult deasupra oamenilor şi a zeilor, dar trebuie să aştepte câtva timp până să-şi dea seama de asta. Acceptăm fără rezerve că nu-i vine uşor să-şi priceapă poziţia, cu atât mai mult cu cât ne întrebăm când şi unde s-a mai văzut o anomalie atât de prodigioasă, un asemenea specimen de virtute şi orgoliu. Înţeleptul, pretinde Seneca[52], are faţă de Jupiter privilegiul de a putea dispreţui avantajele acestei lumi şi de a refuza să beneficieze de ele, în timp ce Jupiter, căruia nu-i fac nici o trebuinţă

[52] **Lucius Annaeus** (cca. 4 î.Hr. – d. 65) a fost un filosof stoic roman, preceptor al împăratului Nero. Seneca a ocupat și funcții în administrația Imperiului.

şi care le elimină de la bun început, nu are nici prilejul, nici meritul de a le birui.

Nicicând nu a fost omul plasat atât de sus. Unde trebuie căutată originea unei viziuni atât de exagerate?

- Născut în Cipru, Zenon[53], părintele stoicismului, era un fenician elenizat care şi-a păstrat până la sfârşitul vieţii titlul de metec. Antistene[54], întemeietorul şcolii cinice (a cărei versiune ameliorată sau denaturată, cum doriţi, e stoicismul), s-a născut la Atena dintr-o mamă tracă. Există în aceste doctrine, evident, ceva negrecesc, un stil de gândire şi de viaţă ivit din alte orizonturi. Eşti ispitit s-afirmi că tot ce *uimeşte* şi *distonează* într-o civilizaţie înaintată este produsul nou-veniţilor, al imigranţilor, al marginalilor setoşi de strălucire..., al unei pegre rafinate.

O dată cu apariţia creştinismului, înţeleptul a încetat să fie un exemplu; în locul lui, ne-am apucat să-l venerăm pe sfânt, varietate convulsivă de înţelept şi, prin aceasta chiar, mai accesibilă mulţimilor. În ciuda răspândirii şi prestigiului său, stoicismul a rămas apanajul mediilor rafinate, etica patricienilor. Aceştia dispărând, trebuia să dispară şi el la rândul lui. Cultul înţelepciunii avea să treacă în umbră pentru multă vreme, s-ar putea spune aproape pentru totdeauna. În orice caz, nu-l regăsim în sistemele moderne, concepute fiecare nu atât de un anti-înţelept, cât de un *neînţelept*.

---

[53] **Zenon din Kition** - cca. 334 î.Hr. – cca. 262 î.Hr.) a fost un filozof antic de limbă greacă, originar din Kition, Fenicia. Este considerat fondatorul stoicismului, curent filozofic ale cărui precepte le-a răspândit în Atena în jurul anului 300 î.Hr.

[54] **Antistene** (cca. 445 î.Hr. - cca. 365 î.Hr.) - filosof cinic din Grecia antică. Fiu al unui cetățean atenian și al unei sclave trace, Antistene este elev al sofiștilor Gorgias, Hippias, Prodicos, apoi se atașează cercului lui Socrate. Este considerat, alături de Platon și Aristip din Cirene, unul dintre cei mai dotați discipoli ai celebrului filosof. După moartea lui Socrate (399 î.Hr.) deschide în Gymnasionul Kynosarges o școală proprie în care vor lua naștere germenii curentului filosofic al cinismului. Antistene pune în centrul preocupărilor filosofului *ethika*, scopul vieții fiind *eudaimonia*, obținuă prin *arete*. Din cele 70 de scrieri ale sale, marcate de o pecete raționalist-materialistă, și care au avut un puternic ecou în rândul stoicilor, s-au păstrat numai două discursuri: *„Arias”* și *„Ulise”*[2].

*

Dacă, în loc să moară la treizeci şi doi de ani, ar fi atins o vârstă înaintată, ar fi reuşit oare Apostatul[55] să înăbuşe superstiţia pe cale de a se naşte? E îndoielnic, şi trebuie să se fi îndoit şi el, căci dacă ar fi crezut în reuşită, nu s-ar fi dus să se lupte cu parţii, riscându-şi stupid viaţa, în vreme ce-l aştepta o luptă mult mai importantă. Simţea, desigur, că ceea ce pusese la cale era sortit eşecului. Mai bine deci să piară undeva la periferia imperiului.

*

Citesc într-o biografie a lui Cehov că cele mai multe din adnotările sale au fost făcute pe cartea lui Marc Aureliu.

Iată un amănunt care mă copleşeşte ca o revelaţie.

*

Lucrurile care depind de noi şi cele care nu depind – cum oare să le deosebeşti? Nu ştiu.

Uneori mă simt răspunzător de tot ce fac, deşi, gândindu-mă mai bine, am urmat un impuls pe care nu eram stăpân; – alteori, mă cred condiţionat şi subjugat, şi totuşi n-am făcut decât să mă supun unui raţionament conceput independent de vreo constrângere, chiar. Raţională.

Cu neputinţă de ştiut când şi în ce chip suntem liberi, când şi în ce chip manevraţi. Dacă am vrea să ne examinăm de fiecare dată pentru a afla natura exactă a unui gest, am da mai degrabă peste o rătăcire decât peste o concluzie. Se va deduce de aici că dacă ar exista o soluţie pentru problema liberului arbitru, filosofia n-ar mai avea nici un motiv să existe.

*

[55] Flavius Claudius Iulianus (331 – 26 iunie 363) a fost un împărat roman care a domnit între 361 - 363, el fiind ultimul împărat roman ,,păgân".

Nu ne putem închipui eternitatea decât eliminând tot ce e pieritor, tot ce *contează* pentru noi. Ea e absenţă, e fiinţa care nu-ndeplineşte niciuna din funcţiile fiinţei, e privaţiune ridicată la rang de nu se ştie ce, nu este deci nimic sau, cel mult, o onorabilă ficţiune.

*

Aidoma cu extazul cel adevărat, euforia, extaz frivol, nu este un fenomen natural, ci o deviere, o erezie, o stare aberantă şi totuşi nesperată, pentru care trebuie să plătim; iată de ce, ori de câte ori o simţim trebuie să ne aşteptăm la o „*ispăşire*", fie ea imediată sau târzie, în orice caz inevitabilă. *Jubilarea*, sub orice formă, atrage după sine, în grade diferite, migrene, greaţă sau ceva la fel de jalnic, de înjositor.

*

Semn irecuzabil de neîmplinire spirituală: orice reacţie pătimaşă la dezaprobare şi strângerea de inimă în clipa când, într-un fel sau în altul, suntem vizaţi. E strigătul bătrânului Adam în fiecare dintre noi şi care dovedeşte că încă nu ne-am biruit obârşia. Atâta vreme cât nu năzuim să fim dispreţuiţi suntem precum ceilalţi, precum aceia pe care tocmai îi dispreţuim.

*

X., care, în loc să privească lucrurile-n faţă, a jonglat toată viaţa cu concepte şi a abuzat de termeni lipsiţi de înţeles concret, acum, când trebuie să-şi privească moartea în faţă, se află la ananghie. Din fericire pentru el, se lansează, potrivit obiceiului său, în Abstracţiuni, în locuri comune drapate în jargon. O prestigioasă escamotare, iată ce e filosofia. Dar, la urma urmei, *totul este escamotare*, afară doar de aserţiunea aceasta care ţine de o ordine a propoziţiilor pe care nu-ndrăznim să o incriminăm, fiindcă emană dintr-o certitudine incontrolabilă şi parcă *anterioară* activităţii creierului.

*

Era iarnă, în grădina Luxembourg, puţin după ora deschiderii. Pustiu, un cuplu doar: el, un bătrân slab şi spilcuit; ea, tânără, părând o fată de la țară. Ceața era atât de deasă, încât chiar şi de aproape păreau să fie doar nişte umbre. La fiecare zece paşi, se opreau să se sărute, năpustindu-se unul spre celălalt mânaţi de un avânt cum nu văzusem încă. Să fi fost bucurie, să fi fost deznădejde în frenezia asta la o oră atât de matinală şi de puţin propice efuziunilor? Şi dacă afară se dezlănţuiau aşa, cum oare să-i închipui în intimitate? Urmărindu-i, îmi spuneam că orice acrobaţie-n doi este eroare, înşelăciune, dar înşelăciune aparte, eroare inclasabilă.

*

Te zbaţi în toiul nopţii, faci tot soiul de exerciţii, înghiţi pastile – de ce? în speranţa unei eclipse a acelui fenomen, a acelei nefaste apariţii care e conştiinţa. Doar o fiinţă conştientă, doar un infirm a putut inventa o expresie precum a se *cufunda* în somn – afund într-adevăr, dar afund rar, inaccesibil, afund oprit, cetluit, în care atât de mult ai vrea să fii înghiţit!

*

Tânăr, visam să dau totul peste cap. Am ajuns la o vârstă când nu mai întorci lumea pe dos, când tu eşti cel întors. Între cele două extreme, ce s-a petrecut oare? Ceva care nu e nimic şi este totul: evidenţa inexprimabilă că nu mai eşti acelaşi, că nu vei mai fi acelaşi niciodată.

*

Fiecare individ, dispărând, duce cu sine universul: dintr-o dată, totul e suprimat, totul. Justiţie supremă care legitimează şi reabilitează moartea. Să plecăm aşadar fără regret, de vreme ce nimic nu ne supravieţuieşte, de vreme ce conştiinţa noastră e singura şi unica realitate: cu nimicirea ei, totul e nimicit, chiar dacă

ştim că asta nu e în chip obiectiv adevărat şi că de fapt nimic nu consimte să ne urmeze, nu binevoieşte să piară cu noi.

*

Într-o grădină publică, această pancartă: „Din pricina stării copacilor (*vârstă şi boală*) se trece la înlocuirea lor."

Conflictul între generaţii, chiar şi aici! Simplul fapt de a trăi, chiar pentru o plantă, e afectat de un coeficient fatal. De aceea nu suntem mulţumiţi că respirăm decât atunci când uităm că suntem vii.

*

Nimic nu-i mai stimulativ decât povestea unei convertiri. În loc de întăritoare, ar trebui prescrise mărturisiri de-ale iluminaţilor, de-ale *regeneraților* : câtă vitalitate, ce apetit pentru iluzii, ce strălucire în orice minciună nouă, şi chiar veche, în contact cu adevărul, în schimb, totul se întunecă şi totul îţi devine potrivnic, de parcă rolul lui ar fi acela de a te face să-ţi pierzi puterile.

*

Se pare că în China, pentru oamenii rafinaţi, a asculta tic-tacul unui orologiu este (sau mai degrabă era, căci toate astea aduc a ceva vechi) cea mai subtilă dintre plăceri. Atenţia aceasta acordată Timpului, în aparenţă materială, e în realitate un exerciţiu în cel mai înalt grad filosofic, prin care, dacă te laşi în voia lui, obţii rezultate minunate în imediat – numai în imediat.

*

Plictisul, produs coroziv al obsesiei Timpului, ar da gata până şi granitul – şi i se cere câte unui avorton ca mine să-i facă față!

*

O întreagă epocă din viaţa mea îmi pare astăzi abia imaginabilă, într-atât mi-a devenit de străină. Cum am putut fi cel care am fost? Aprinderile mele de atunci mi se par derizorii. Înfierbântare cheltuită în zadar.

Dacă aş extinde această optică la întreaga-mi viaţă, nu aş ajunge oare să privesc tot ce-am trăit ca pe o amăgire sau o farsă, ori chiar ca pe ceva cu neputinţă de gândit? Şi dacă am avea această percepţie în clipa când murim? Dar nu-i nevoie să aşteptăm clipa aceea: cu prilejul anumitor treziri, ne dăm seama că temeliile unei existente sunt tot atât de şubrede ca şi aparenţele ce le acoperă şi că n-avem nici măcar putinţa de a le socoti putrede, de vreme ce pur şi simplu nu există.

*

În definitiv, bieţii oameni au dreptate când nu vor să contemple Sfârşitul, mai ales când vedem în ce stare sunt cei care se ocupă cu asta.

*

Noi uităm de trup, dar trupul nu uită de noi. Blestemată memorie a organelor!

*

Mi-am regretat întotdeauna şi adeziunile, şi fobiile! De ce nu m-am cufundat oare în orgia abţinerii ?

*

Ceea ce poate fi rostit e lipsit de realitate. Nu există şi nu contează decât ceea ce nu trece în cuvânt.

*

Vai de cartea pe care o poţi citi fără să-ţi pui mereu întrebări despre autor!

*

Nietzsche, mândru de „instinctul” său, de „flerul” său, deşi a simţit importanţa unui Dostoievski, câte erori a făcut în schimb, ce admiraţie fată de-o sumedenie de scriitori de mâna a doua şi a treia! Ceea ce uluieşte e faptul că a crezut şi el că-n spatele lui Shakespeare se ascundea Bacon, cel mai puţin poet dintre filosofi.

Dacă am întocmi lista tuturor balivernelor sale, ne-am da repede seama că sunt, ca număr şi gravitate, pe potriva celor ale lui Voltaire; cu circumstanţa atenuantă, totuşi, pentru Nietzsche, că s-a-nşelat adesea din *voinţa* de a fi sau de a părea frivol, în timp ce celălalt n-avea nevoie să facă acest efort.

*

A *gândi* înseamnă s-alergi după insecuritate, înseamnă să cazi în *admiraţia* unor fleacuri grandioase, să te închizi în abstracţiuni cu o aviditate de martir, înseamnă să cauţi complicaţiile aşa cum alţii prăbuşirea sau câştigul. Gânditorul este prin definiţie *însetat de chin*.

*

Dacă moartea n-ar fi un soi de rezolvare, cei vii ar fi găsit desigur o cale s-o evite.

*

Pentru Alcmeon din Crotona[56], contemporan al lui Pitagora, boala se datora unei ruperi a echilibrului între cald şi rece, umed şi uscat, elemente contrare care ne alcătuiesc. Când unul dintre ele învinge şi-şi impune voinţa, se iveşte boala. Ea n-ar fi, prin urmare, decât „monarhia”, cum spunea, a unuia din aceste elemente, în vreme ce sănătatea ar rezulta din echilibrul lor.

[56] **Alcmeon din Crotone** (în greacă, 'Αλκμαίων) a fost medic, filozof, astronom, care a trăit în jurul anului 500 î.Hr. în Grecia antică.

Viziunea asta are ceva adevărat: nu există dezechilibru care să nu se ivească dintr-o preeminenţă abuzivă a cutărui sau cutărui organ asupra celorlalte, din *ambiţia* pe care o are de a se impune, de a-şi proclama, de a-şi *striga* prezenţa: tot zbătându-se şi atrăgând atenţia asupra lui, el dereglează întregul organism şi-i compromite viitorul. Un organ bolnav e un organ ce se emancipează de trup, tiranizându-l, ducându-l, pe el şi pe sine, la pierzanie, şi asta numai pentru a face pe grozavul, pentru a juca rol de vedetă.

*

Nu are nici o noimă să spui că moartea este ţelul vieţii. Dar ce altceva să spui?

*

Încerc să-mi închipui clipa când voi fi învins *ultima* dorinţă.

*

Păcat că Dumnezeu n-a păstrat monopolul „eului" şi că ne-a dat dezlegare să vorbim în nume propriu. Ce simplu ar fi fost să ne cruţe de blestemul de a rosti „eu"!

*

„Urmează-ţi înclinaţia în loc să-ţi cauţi calea."

Vorba aceasta a lui Talleyrand mă urmăreşte. De ani de zile, împotrivindu-mă „înclinaţiei" mele, mă-ntorc către formule de înţelepciune străine firii mele, mă străduiesc să-mi neutralizez pornirile rele, în loc să-mi dau frâu liber, să mă încredinţez...mie însumi. Am fost ispitit de un seducător, de geniul mântuirii, iar eu, cedându-i, chiar şi din când în când, am contribuit cât am putut la şubrezirea celui care eram şi-ar fi trebuit să rămân.

Nu suntem noi înşine decât atunci când ne mobilizăm toate defectele, când ne solidarizăm cu slăbiciunile noastre, când ne

urmăm „înclinaţia”, îndată ce ne căutăm „calea” şi ne impunem vreun nobil model, ne sabotăm, ne rătăcim...

*

Originalitatea unei fiinţe se confundă cu felu-i propriu de a se rătăci. Prioritatea noningerinţei este ca fiecare să vieţuiască şi să moară cum îl taie capul, ca şi cum ar avea şansa să nu se-asemene cu nimeni, să fie un monstru binecuvântat. Lă-saţi-i deci pe ceilalţi aşa cum sunt, şi ei vă vor purta recunoştinţă. Vreţi fericirea lor cu orice preţ ? Ei se vor răzbuna.

*

Suntem *adevăraţi* doar în măsura în care nu ne-mpovărează nici un talent.

*

Ne căim că n-am avut curajul să luăm o hotărâre sau alta; ne căim şi mai tare după ce-am luat-o, Schiţe de rătăcire oricare ar fi ea. Să preferăm absenţa gestului, consecinţelor sale!

*

Spuse ale lui Isaac Sirul[57]: „Cât despre cei care au atins desăvârşirea, iată care e semnul lor: de-ar trebui să fie daţi pradă focului de zece ori pe zi de dragul neamului omenesc, tot ar găsi că nu-i deajuns.”

Pustnicii ăştia gata oricând să se jertfească, ru-gându-se pentru toate şi pentru toţi, chiar şi pentru reptile – câtă generozitate şi câtă perversiune! Şi ce răgaz! Trebuie să ai timp cu nemiluita şi o curiozitate de scrântit ca să te-nduiosezi de tot ce mişcă. Asceza – o sublimă depravare...

[57] **Isaac Sirul** (Beit' Katraja, ~640 ; Rabban Sabor, ~700), cunoscut uneori și sub numele de **Isaac de Ninive** este un sfânt cuvios episcop sirian, cunoscut pentru nevoințele sale stricte și pentru scrierile sale ascetice.

*

Orice bolnav gândeşte mai mult decât un gânditor. Boala este ruptură, deci reflexie. Ne rupe întotdeauna de ceva anume şi câteodată chiar de toate. Până şi un idiot care încearcă o durere violentă depăşeşte prin asta idioţenia; e conştient de propria-i senzaţie şi se plasează în afară de ea însăşi, şi poate chiar în afară de sine, de vreme ce simte că el e cel ce suferă. La fel, trebuie să existe în rândul animalelor grade de conştiinţă, potrivit cu intensitatea afecţiunilor pe care le îndură.

*

Nimic nu e mai misterios decât destinul unui trup.

*

Timpul are semnificaţie absolută doar pentru incurabili.

*

A nu defini nimic face parte din îndatoririle scepticului. Ce să opui însă înfumurării care urmează găsirii celei mai neînsemnate definiţii? A defini e o manie din cele mai inveterate, şi trebuie să se fi născut o dată cu cel dintâi cuvânt.

*

În definitiv, nu trebuie să dispreţuim prea mult filosofia: să te ascunzi sub adevăruri mai mult sau mai puţin obiective, să divulgi deznădejdi care nu te privesc în aparenţă, să cultivi nelinişti fără chip, să camuflezi chemări disperate sub luxurianţa verbului. Filosofia? Strigăt anonim...

*

Conversaţia nu este fecundă decât între spirite dedicate consolidării propriilor perplexităţi.

*

„Ar trebui să vii acasă, căci am putea muri fără să ne mai revedem.” – „De vreme ce murim oricum..., la ce bun să ne mai revedem ?”

*

Adormim totdeauna cu o mulţumire de nede-scris, ne prelingem în somn şi suntem fericiţi să ne refugiem în el. Iar dacă ne trezim în silă e fiindcă nu renunţăm, fără o sfâşietoare durere, la inconştienţă, adevărat şi unic paradis. Totuna cu a spune că omul nu e pe deplin mulţumit decât atunci când încetează să mai fie om.

*

„Defăimarea, susţine Talmudul, e un păcat la fel de grav ca şi idolatria, incestul sau omorul.” – Prea bine. Numai că, dacă poţi trăi făr-a ucide, fără a te culca cu propria-ţi mamă şi fără s-aduci jertfe viţelului de aur, prin ce vicleşug să treci de la o zi la alta fără a-ţi urî aproapele şi-a te urî în el?

*

Între o palmă şi o mojicie, întotdeauna suporţi mai bine palma.

*

Când ne trezim prost dispuşi, e sigur că vom face o descoperire atroce oarecare, fie şi numai observându-ne pe noi.

*

Mare expoziţie de insecte. Când să intru, mă răzgândesc. Îmi lipsea dispoziţia *să admir*.

*

Cumplită umilire, şi totuşi suportabilă, aceea de a te fi născut în mijlocul unui popor ce nu va da nicicând prilejul să se vorbească despre el.

*

Toată lumea se înşală, toată lumea trăieşte în iluzie. Cel mult, putem admite o scară a ficţiunilor, o ierarhie a irealităţilor, putem prefera pe una mai degrabă decât pe alta, dar să *optăm*, nu, cu siguranţă nu.

*

Afară de percepţia vidului, nimic nu ne îngăduie să triumfăm asupra morţii. Căci dacă nimic n-are realitate, de ce să aibă tocmai moartea?

*

Mai mult încă decât în poem, cuvântul este zeu în aforism.

*

Cum să stărui a doua zi pe o idee care te-a preocupat în ajun? - La capătul unei nopţi, oricărei nopţi, nu mai suntem aceiaşi, şi-ar fi o-nşelăciune încercarea de a juca farsa continuităţii. -*Fragmentul*, gen amăgitor, fără îndoială, şi totuşi singurul onest.

*

Aşteptăm, fiecare, să fim scoşi din circuit de boală sau de vârstă, când ar fi aşa de simplu să punem punct *la toate astea*. Indivizilor, ca şi imperiilor, le place un lung şi ruşinos sfârşit.

*

Cum să explicăm că tot ce vrem să facem, ba chiar că tot ce facem ni se pare nespus de însemnat? Orbirea ce l-a făcut pe

Dumnezeu să iasă din lenea-i primordială o regăsim în cel mai mărunt gest al nostru – asta e marea noastră scuză.

*

Toată dimineaţa, n-am făcut decât să repet: „Omul e un abis, omul e un abis.” – Mi-a fost, vai! cu neputinţă să găsesc ceva mai bun.

*

Bătrâneţea nu este, în definitiv, decât pedeapsa pentru faptul de a fi trăit.

*

Cu aerul său că adânceşte totul, plictisul nu adânceşte-n fapt nimic, căci nu coboară decât în sine însuşi şi nu-şi sondează decât propriul vid.

*

Speranţa e forma *normală* a delirului.

*

Carenţa mea de *fiinţă*. Nu putem dăinui fără temeiuri, în ciuda strădaniei mele de a o face.

*

Degeaba mă frământ, nu văd ce ar putea exista.

*

Cel mai greu lucru nu este să ataci una din marile probleme insolubile, ci s-adresezi cuiva un cuvânt delicat care să spună totul şi nimic.

*

Un vis ciudat asupra căruia prefer să nu mă opresc. Un altul poate l-ar fi analizat la sânge. Ce greşeală! Să lăsăm nopţile să-ngroape nopţile.

*

Dacă iubeşti o limbă atât pentru virtuţile ei manifeste, cât şi pentru cele latente, modul profanator în care e tratată de lingvişti îi face atât de odioşi, că te-ai alătura cu bucurie întâiului regim care i-ar spânzura din oficiu.

*

Pascal nu poate fi citat decât în franţuzeşte. E singurul prozator care, chiar perfect tradus, îşi pierde accentul, substanţa, unicitatea; şi asta fiindcă, citându-le mereu, *Cugetările* au devenit refrene, clişee. Refrene uimitoare, clişee fulgurante. Or, de clişee, fie ele strălucitoare sau de nimic, nu ne putem atinge; ele trebuie oferite în chip nealterat, în expresia lor originară şi îndelung bătută, ca nişte fulgere întruna repetate.

*

S-a pretins că „a te accepta” este condiţia indispensabilă dacă vrei să produci, să „creezi”. Adevărul e tocmai pe dos. Tocmai fiindcă nu te accepţi te aşezi la lucru, te apleci asupra celorlalţi şi, mai ales, asupra ta, pentru a afla cine-i acest necunoscut întâlnit la tot pasul, care refuză să-şi dezvăluie identitatea şi de care nu te poţi descotorosi decât atacându-i secretele, violându-le şi profanându-le.

*

O carte uşoară şi irespirabilă, depăşind aproape orice măsură, o carte ce nu s-ar adresa nimănui!

*

La concentrarea gândului, la lustruirea unor adevăruri descărnate, oricine poate ajunge la rigoare; *poanta* însă, fără de care condensarea nu-i decât un enunţ, o maximă şi-atât, îţi cere să ai ceva de virtuoz, ba chiar de şarlatan. Oamenii întregi la minte h-ar trebui să se aventureze la aşa ceva.

*

E neapărat prost autor acela care pretinde că scrie pentru posteritate. Nu trebuie să ştii pentru cine scrii.

*

A reflecta înseamnă să constaţi o imposibilitate. A medita înseamnă să acorzi acestei constatări un titlu de nobleţe.

*

Ce e mai bine: să ne-mplinim în ordinea literaturii sau în cea a spiritului, să avem talent sau forţă interioară?

A doua formulă pare preferabilă, căci e mai rară şi mai sporitoare. Talentul e sortit sleirii, forţa interioară, în schimb, creşte o dată cu vârsta, şi poate chiar ajunge la apogeu în clipa când murim.

*

După spusele lui Iulius Capitolinus, biograful său, Marc Aureliu i-ar fi ridicat „la cele mai înalte demnităţi” pe amanţii soţiei sale.

Înţelepciunea se-ntâlneşte cu extravaganţa, un înţelept nemeritându-şi, de altfel, numele decât în măsura în care e un original, o *figură*.

*

Dacă echilibrul, sub toate înfăţişările sale, înăbuşă spiritul, sănătatea, în schimb, îl stinge pur şi simplu.

*

N-am reuşit niciodată să aflu ce înseamnă *fiinţă* – doar când şi când, în clipe eminamente nefilozofice.

*

Eşti împlinit doar când nu mai năzuieşti la nimic, când te îmbibi de acest nimic pân' la beţie.

*

Dac-aş orbi, lucrul care m-ar supăra cel mai tare ar fi că n-aş mai putea privi până la năucealã defilarea norilor.

*

Nu e normal să fii în viaţă, de vreme ce viul ca atare nu există, nu e cu-adevărat real decât dacă-i *ameninţat*. Moartea n-ar fi, în definitiv, decât încetarea unei anomalii.

*

Un copil care nu surâde la doi ani şi jumătate ar trebui, se pare, să trezească nelinişti. Surâsul ar fi un semn de sănătate, de echilibru. Nebunul, e drept, mai mult râde decât surâde.

*

Trăim în iluzie atâta vreme cât n-am suferit. Dar când începem să suferim, nu ajungem la adevăr decât spre a regreta iluzia.

*

În faţa acestei îngrămădiri de morminte, s-ar spune că oamenii au o singură grijă – să moară.

*

Un necunoscut vrea să ştie dacă-l mai văd pe X. Îi răspund că nu, şi-i expun motivele antipatiei mele cu o asemenea precizie că, la trezire, mă-ntreb cum este cu putinţă să exprimi cu atâta rigoare o situaţie în vis, când tot restul zace-ntr-un talmeş-balmeş, în grotescul şi anarhia somnului. E *logica ranchiunei*, a unui sentiment care sfidează totul, chiar şi Haosul.

*

Putem avea tărie fără a cădea în fanatism? Nenorocirea e că *puterea sufletului* trece întotdeauna în fanatism. „Eroul" însuşi nu-i decât un fanatic deghizat.

*

Toată dimineaţa – senzaţii bizare: poftă de a mă manifesta, de a croi proiecte, de a decreta, de *a lucra*. Delir, elanuri, ebrietate, stare de bine cu neputinţă de strunit. Din fericire, a venit oboseala să mă cuminţească, să mă cheme la ordine, la neantul fiecărei clipe.

*

Cel mai rău lucru nu e melancolia, nici disperarea, ci întâlnirea lor, ciocnirea lor. Să fii strivit între amândouă!

*

Sunt oare un sceptic? Sunt un flagelant? - N-o voi ti niciodată, şi e cu atât mai bine.

*

Cel care n-a avut norocul să moară tânăr nu va lăsa în urmă decât caricatura propriului orgoliu.

*

Dezolarea e atât de legată de tot ce simt, că do-bândeste uşurinţa unui reflex.

*

„Să atentezi la propriile-ţi zile” – ce expresie justă! Căci posedăm într-adevăr doar zile, zile – şi asta-i tot ce reuşim să vătămăm.

*

În plictiseala obişnuită, n-avem chef de nimic, nu avem nici măcar dorinţa de a plânge; în plictiseala excesivă, dimpotrivă, căci acest exces incită la acţiune, iar plânsul, tocmai, este o acţiune.

*

Într-un port normand a fost prins un peşte mare, numit „Peşte de lună”, adus, pasămite, de un curent cald, căci nu trăieşte prin aceste locuri. Întins pe dig, se zbate şi se zvârcoleşte, apoi se liniştеşte şi nu mai mişcă. O agonie fără spaime, model de agonie.

*

De n-ar exista această stupoare abjectă în faţa morţii, doar câţiva smintiţi ar rezista *farmecului* pe care negreşit ea l-ar exercita asupra oricărui individ normal alcătuit.

*

Teologia deosebeşte gloria esenţială de gloria accidentală. Noi n-o cunoaştem şi n-o înţelegem decât pe-a doua. Importantă este însă doar cealaltă.

*

Orice *proiect* este o formă camuflată de sclavie.

*

Să te resemnezi sau să-ţi zbori creierii – asta ne este dat să alegem în anumite ceasuri hotărîtoare. Oricum, singura demnitate adevărată e aceea de a fi un exclus.

*

Am intrat în declin din clipa-n care extazul nu m-a mai vizitat, în care extraordinarul a dispărut din viaţa mea. În locul lor avea să se instaleze o mirare sterilă şi anxioasă, ce riscă să se devalorizeze-n timp, să se moleşească, să piardă tot, chiar şi-anxietatea.

*

Nu este adevărat că ideea morţii ne scapă de toate gândurile josnice. Nici nu ne face să roşim măcar de atari gânduri.

Nimic nu ne dezbăra de nimic. Ambiţiosul ră-mâne aşa cum e până la ultima suflare, şi ar goni după avere şi renume chiar dacă globul ar fi pe punctul să se prefacă-n ţăndări.

*

În această clipă, sunt *singur*. Ce mi-aş putea i-dori mai mult? O bucurie mai intensă nu există. Ba da, aceea de a auzi cum, de atâta tăcere, singurătatea-mi *creşte*.

*

Potrivit mitologiei sumeriene, potopul a fost pedeapsa pe care zeii i-au dat-o omului pentru larma pe care o făcea. - Ce n-am da să aflăm în ce fel îl vor răsplăti pentru vacarmul de acum!

*

M-am învârtit atâta în jurul ideii de moarte, că aş minţi dacă aş spune unde mă aflu în raport cu ea. Ce e sigur este că mi-e cu neputinţă să mă lipsesc de ea, să rumeg altceva...

*

Timiditatea, sursă inepuizabilă de nenorociri în viaţa practică, e cauza directă, ba chiar unică, a oricărei bogăţii interioare.

*

Omul, odinioară animal, dar animal şi-acum, este mai bun şi totodată mai rău decât acesta. Supraomul, dac-ar fi cu putinţă, ar fi mai bun şi mai rău decât omul. Un *indezirabil*, dintre cei mai tulburători, la a cărui venire nu putem spera decât dintr-o prea mare uşurinţă.

*

E-o mare nebunie să te legi de fiinţe şi de lucruri; şi mai mare aceea de a crede că te poţi dezlega de ele. Să fi vrut să renunţi cu orice preţ şi să rămâi mereu un *candidat* la renunţare!

*

Doar bagajul de vorbe al metafizicii – în caz că totuşi consimţim să ne servim de el – reuşeşte întrucâtva să mai pună în valoare existenţa.

Îndată însă ce-o privim fără nici un fel de pompă sau de-nflorituri, ea se reduce la o biată minune.

*

Moartea e tot ce a inventat viaţa mai temeinic până acum.

*

Momentul cel mai de seamă al dramei istorice se află dincolo de puterea noastră de înţelegere. Noi îi suntem doar vestitorii, *trâmbiţaşii* unei Judecăţi fără Judecător.

*

Timpul, complice cu exterminatorii, dă cu morala de pământ. Cine mai are, astăzi, pică pe Nabucodonosor ?

*

Ca o naţiune să însemne ceva, trebuie ca mijlocia ei să fie bună. Ceea ce numim *civilizaţie* sau, simplu, *societate* nu-i decât calitatea excelentă a mediocrilor care-o compun.

*

Torquemada era sincer, deci inflexibil, inuman. Papii, corupţi, au fost milostivi, aşa cum sunt toţi cei ce pot fi cumpăraţi.

*

Vechile legi le interziceau evreilor să prezică viitorul. Interdicţie legitimă. Căci dac-ar fi prevăzut ce-i aşteaptă, ar fi avut oare puterea să dăinuiască, să rămână ei înşişi, să-nfrunte surprizele unui asemenea destin?

*

„Forţele nu acţionează de jos în sus, ci de sus în jos”, a spus un autor hermetic.

Lucrul poate fi adevărat, dar nu se aplică nicidecum cursului istoriei, în care *scufundarea* este legea.

*

Nici un sistem, nici o doctrină de acţiune nu se poate revendica de la Epicur, potrivnic oricărei răsturnări, oricărei făgăduieli, potrivnic ostentaţiei legate de cel mai neînsemnat pas

înainte. Nimeni nu l-a semnalat vreodată pe baricade. Poziţia lui e una de retragere, iar dacă a vrut să-i schimbe pe oameni, e spre a-i aduce *dincoace* de tot ce urmăreau. Duşmanul cel mai neîmpăcat al zelului, demolatorul prin excelenţă a tot ce-nseamnă Mai bine şi Mai rău.

*

Proverb chinezesc: „Când un singur câine se-apucă să latre la o umbră, zece mii de câini fac din ea o realitate."

De pus ca moto înaintea oricărui comentariu despre ideologii.

*

E-un privilegiu însemnat să poţi contempla sfârşitul unei religii. Ce e pe lângă asta căderea unei naţiuni şi-a unei civilizaţii chiar? Şi-apoi, să asişti la pieirea unui zeu şi-a milenarelor enormităţi de care e-nsoţit provoacă o jubilare pe care, Schiţe de rătăcire în decursul timpului, puţine generaţii au avut favoarea s-o cunoască sau doar s-o bănuiască.

*

Suntem determinaţi, dar nu suntem automate. Suntem într-o măsură oarecare liberi înăuntrul unei fatalităţi...imperfecte. Conflictele pe care le avem cu ceilalţi şi cu noi înşine fac o spărtură în temniţa noastră, şi este foarte adevărat că există grade de libertate, cum există şi grade de putrezire.

*

A acorda vieţii mai multă însemnătate decât are este o eroare comisă în timpul regimurilor vlăguite; rezultă de aici că nimeni nu mai este gata să se sacrifice pentru a le apăra şi că ele se năruie sub cele dintâi lovituri. Lucru încă şi mai adevărat despre popoare în general. Îndată ce încep să considere viaţa drept *sacră*, ea îi părăseşte, încetează să mai fie de partea lor.

*

Libertatea e irosire, libertatea vlăguieşte, în vreme ce oprimarea determină acumularea forţelor, împiedică risipa de energie provenind din facultatea omului liber de a se exterioriza, de a proiecta în afară *tot ce are bun*. E de-nţeles de ce până la urmă sclavii biruiesc. Stăpânii, spre nefericirea lor, se manifestă, se golesc de substanţă, *se exprimă*: exercitarea neîngrădită a darurilor lor, a avantajelor de tot soiul îi reduce la starea de umbre. Libertatea îi va fi mistuit.

*

Înrobit, poporul acesta înălţa catedrale; dezrobit, nu construieşte decât orori.

*

Omul este *inacceptabil*.

*

A te feri de amăgitori, a nu rosti adică niciodată vreun *da*, oricare ar fi el!

*

Orice utopie pe cale de-a se realiza seamănă cu un vis cinic.

*

Nu e suportabilă decât o religie – sau o ideologie – *superficială*. Din nefericire, istoria nu cunoaşte prea multe.

*

Pentru a-l modela pe om, Prometeu a mestecat argila nu cu apă, ci cu lacrimi.

...Şi mai vorbim încă, privitor la cei vechi, despre seninătate, cuvânt care în nici o epocă n-a avut nici cel mai neînsemnat conţinut.

*

Tot aprinzându-ne pentru cauze pierdute, ajungem să credem că toate sunt la fel, şi nu ne înşelăm de tot.

*

„Viaţa nebunului e lipsită de bucurie, e zbuciumată, îndreptată cu totul către viitor.” – De vorba aceasta a lui Seneca, citată de Montaigne, ne putem folosi ca s-arătăm că a fi obsedat de sensul istoriei dă naştere la dereglări, şi chiar aşa şi e: a urma curentul sau a i te-mpotrivi este totuna, de vreme ce în ambele cazuri privim necontenit spre viitor, în chip de victime-mpăcate sau morocănoase.

*

Din cele mai vechi timpuri, omul se agaţă de nădejdea unei definitive conflagraţii ca să scape o dată pentru totdeauna de istorie. Remarcabil e însă faptul că a nutrit visul acesta aşa de devreme, de la-nceput în fapt, când evenimentele nu-l puteau apăsa peste măsură. Trebuie să credem că teroarea față de ceea ce-l aștepta, față de ceea ce-i rexervau veacurile era atât de vie, atât de conturată, că s-a schimbat degrabă în certitudine, în viziune, în speranță...

*

,,Aveam în mine instinctul unui sfârșit fatal” – vorba aceasta rostită pe insula Sfânta Elena are oricine dreptul s-o pronunțe: se potrivește chiar aventurii umane-n general, explicându-i caracterul tulbure, ambiguitățile, imprecizia și tragicul, mersul gâfâit, înaintarea către etapa de pe urmă, către domnia larvelor și fantoșelor.

*

Novalis: ,,De noi depinde ca lumea să fie pe potriva voinței noastre.”

E tocmai inversul a ce putem gândi și resimți la capătul unei vieți și, cu atât mai mult, la capătul istoriei....

SFÂRŞIT

,, O carte trebuie să adâncească răni,
să le provoace chiar.
O carte trebuie să fie o *primejdie*.”

Cioran